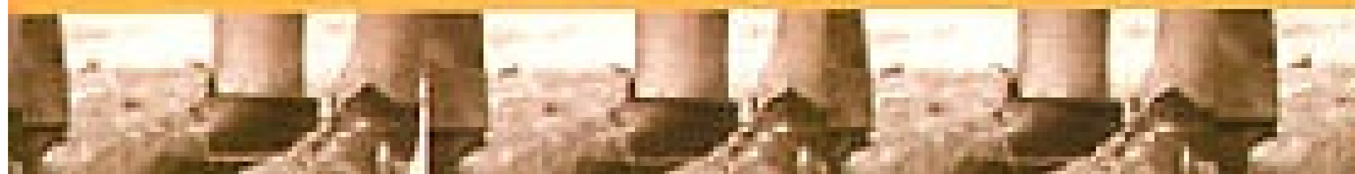

Esterházy Péter

Utazás a *tizenhatos* mélyére

Magvető

Esterházy Péter

Utazás a tizenhatos mélyére

Magvető, 2006., 2018.

TARTALOM

Utazás a tizenhatos mélyére

1.

Futballozni mindenki futballozott, az is, aki nem, ez a futball sine qua nonja, de nem mindenki futballista. Én az voltam. Negyedosztályú futballista. Amikor ezt mondom (egyébként: inkább ötöd; hol negyed, hol ötöd), a legtöbben elnevetik magukat, mintha tréfát hallanának, mintha önironikusan rögtön vissza is vonnám az állításomat, mintha a „negyedosztályú” jelző nevetségessé tenné a főnevet, mintha önkritikát gyakorolnék.

Ó, nem.

Mintha a negyedosztályúval azt mondanám, rossz voltam, vacak, ügyetlen, egy eltévedt kézilabdás, szóra sem érdemes. De a negyedosztályú futballista az nem egy elfuserált első osztályú, nem egy tehetségtelen másodosztályú vagy egy fegyelmezetlen, frusztrált harmadosztályú. Minden szintnek megvan a nívója, ez egy jól hierarchizált szakma, egy jó negyedosztályú játékos az egy jó játékos a negyedosztályban. – Amúgy ősi, futballista családból származom. Ha a Habsburgok alatt még nem is (elképzelem miniszterelnök nagyapámat, ahogy elviharzik a szélen, háromszögel Ferenc József császárral, majd a kifutó II. Vilmos fölött a hálóba emel, a gonosz Clemenceau persze lest ítél, lefújja az egész világháborút, és megkötik a rémes Párizs melletti békediktátumokat), de az apám már futballozott (én és testvéreim szakszerű, alig ödipális föltételezése szerint: katasztrofálisan), és azután mindegyik testvérem is, nem csak úgy, szórakozásból a ház előtt vagy a réten (úgyis, minden nap, minden áldott nap), hanem rendesen, csapatban, egyesületben. Sőt, a kicsi testvéremnek, a legkisebbnek azután pályafutása is lett, amely fölívelt (Fradi, Honvéd, válogatott, AEK Athén).

Az milyen csodaszerű volt, ahogy az az ívelés kezdődött! Volt benne szerepem. Az öcsém rendszeres képzésben részesült, kilenc-tíz éves korától kezdve a Központi Sportiskola futball-tagozatára járt, ügyes volt és főként nagyon szorgalmas, de a korosztályánál mindig kisebb, alacsonyabb. Ez gyerekeknél sokat számít. A csapatában sosem ő számított a legjobbnak. (Ezek a legjobbak aztán jó másodosztályú focisták lettek.) Én is jobb voltam nála mindig, úgy értem, hogy tízévesen jobb, mint ő tízévesen stb., tizenhat éves korában elege lett ebből az egészből, a heti négy edzésből, a szorgalmából, és abbahagyta, megnövesztette a haját, hosszabb lett, mint a Netzeré (tényleg: kinek volt hosszabb haja, Netzernek vagy az Ayalának?), késő este járt haza, mindenféle cigarettákat szívott, és anyánk szerint „olcsó konyaktól bűzlött a lehelete”. A szokásos. És egy fél év alatt nőtt vagy 25 centit, gyerekből fiatalember lett. De focizni nem akart, mert semmit nem akart – legföljebb a ház előtt vagy a strandon. És akkor láttuk, hogy valami megváltozott, valami új erő került belé. És nagyvonalúság. És gyorsaság. És energia. Még az esze is megváltozott. De hogy ez a változás milyen nagyságú, az csak akkor derült ki, amikor az „aggódó báty” rábeszélte őt, hogy jöjjön le focizni Csillaghegyre, a Csillaghegyi Munkás Torna Egyletbe, ahol a testvérei is játszanak, ép testben ép lélek, blaszkettő. Egy évet játszottunk együtt, a négy-négy-kettőben mi voltunk elöl a kettő. Az első edzőmeccsen szinte nem hittünk a szemünknek. Mintha egy felnőtt játszana az óvodások közt. Vagy egy óriás a liliputiaknál. Más dimenziókban mozgott. Nem is ismertünk rá; csúf kis kacsából hattyú effekt. De nem akart semmit, csak jól érezni magát.

Igen ám, de meccsenként 3-4 gólt rúgott. Minden meccsen. Aki futballozott, az tudja, ez nem normális. Nemsokára el is vitte a kerületi nagycsapat, 2 vagy 3 osztállyal följebb. Az nagyon sok. Mégis, az első öt meccsén, azt hiszem, 15 gólt rúgott. És az olyan volt, mint egy csoda: Budapest-szerte beszélni kezdtek „egy

csatárról, akit látni kell, mert olyan, mint a régi nagyok”. Ez ugyan nem volt igaz, de a szurkolók már nagyon ki voltak éhezve a csodára. És zarándokolni kezdtek a meccsekre, hirtelen több ezer ember lett ott, ahol addig pár százan. Én meg büszkén sodródtam a tömeggel.

Később aztán… Már az nagy dolog, ha az ember hetvenezred magával ül egy futballstadionban. Ha ún. kisfutballista, tehát pontosan tudja a helyét ebben a világban, akkor még nagyobb dolog látnia, ha egy *ismerőse* ott lent játszik, nevét bemondja a hangosbemondó és kiírják a nagy elektronikus táblára. A kisfutballista ilyenkor ujjongva azt gondolja: igen, egynek közülünk sikerült! A kisfutballista józan, ezért nem hiszi, hogy ez akár neki is sikerülhetett volna, de hát azért neki is sikerülhetett volna! Ha pedig valami csoda folytán ez az ismerős az öcsénk, vagyis a *mi* nevünket mondja be a hangosbeszélő, a *mi* nevünket írják ki a stadion táblájára – hát az fokozhatatlan.

Mindezt összefoglalóan, már-már didaktikus tökéletességében, 1985-ben az AEK Athén stadionjában élhettem át, ahová az összes, nem az AEK-ban játszó öcsémmel elmentem, hogy megnézzük az ott játszót; a Reál Madrid volt az ellenfél, szép nyugodtan meg is verték őket 1:0-ra (aztán Madridban 5:0-lal kiestek). Az öcsémet a Michel fogta, ha még emlékeznek rá; siralmasan. Azt csináltunk vele, amit csak akartunk; kúszott-mászott. Butrageno folyamatosan vigasztalta, ne sírj, kis Michel, nem tehetsz róla, Zeusz akarta így! Az öcsém ott akkor nagyon népszerű volt (még évek múlva is jobb szállodai szobát kaptam a varázsnévre), ha csak hozzáért a labdához, felugrott a hetvenezer ember (illetve 69.999), és sárga-fekete zászlóikat lengetve az én nevemet kiabálták. Most is libabőrös leszek, ha rágondolok. Egyszerű dolgok ezek. Másnap Pireuszban ebédeltünk, sétáltunk a tengerparton, *valahogy* azonnal kiderült, hogy ő ott van, rögtön kis tömeg keletkezett köréje, a gyerekek lopva megérintették a lábát, a férfiak komolyan érdeklődtek, hogy hogyan van a húzódása, mindenfélét sugdostak neki görögül, mintha 1000

év óta ismernék egymást, *parakallo, efhariszto, jaszu,* az éttermi tulajdonosok távolról és furcsa hangsúllyal kiabálták a nevét, Mártónn, százalékot kínálva, ha ott eszünk.

Ott is ettünk. Kagylókat, csigákat, kis halakat, nagy halakat, roston, rántva, lassan, míg le nem ment a nap. Kis tányérok, nagy tányérok, tálak, tálkák, poharak. Mi meg négyen testvérek, igen, futballisták, ültünk a görög fényben, és nem akartuk, hogy valami is változzék a világban. Ha akarom tudni, kik a testvéreim, erre a görög délutánra gondolok.

Kinek a nevét írják az újságok nagyobb betűkkel, kezdetben ezt játszottuk. De aztán a görög sportújságok, ahol a legkisebb betű is akkora, akár egy görögdinnye (innen is kapta a nevét!), eldöntötték a kérdést. Aztán azt játszottuk, hogy ő remire azt nyilatkozta, ami nem csak igaz nem volt, de nem is gondoltuk soha, hogy én voltam a tehetségesebb játékos, én pedig azt nyilatkoztam, ami viszont igaz, hogy neki milyen jó nyelvérzéke van. Így űzte egyik remek tréfa a másikat a kora hajnali órákig. De jó volt! Elmúlt.

Az alsóbb osztályú futballisták, de különösen a futballozók azután, az idő múlásával egyre inkább szurkolók lesznek; sokuknak épp az az új, nagy élményük, hogy magukat első osztályú szurkolóknak tudhatják.

Én sose lettem néző, mindig játékos maradtam. Ha meccset nézek (és bizonyos értelemben nem tudok meccset nem nézni; ha *van,* nézem), akkor sem tudok néző lenni, mindig belül vagyok, ott bent a téglalapon belül, nem úgy romantikusan, hogy azt képzelném (mint mindannyian gyerekkorunkban), egy vagyok a játékosok közül, nem álmodozom, hogy én vagyok Puskás (Sztojcskov, Cruyff, Beckenbauer), rögzítem csupán a helyem a világban: ott belül. A játékot a játékból látom (vagy nem látom).

Van nekem egy barátom, tényleg van és tényleg a barátom, aki úgy utálja a futballt, mint a kukoricagölödint. Undorodik tőle, rühelli, ki

nem állja, kavarog a gyomra, majd kihányja a belét. Kezdetben azt gondoltam, ez valami gyerekkori trauma, hogy tornából föl volt mentve, meg biztos szemüveges is volt, állt az árnyékban, az iskolaudvaron, a gesztenyék alatt, míg a többiek ugráltak egy labda körül, megizzadtak, büdösek voltak, a szokásos.

Visszagondolva, az általánosban engem a futball mentett meg a természetesnek nevezhető kiközösítéstől. A foci lehetett a normalitásom maszkja, az osztálycsapat oszlopos tagját tekintették a valóságos énemnek, és azt a kellemetlen mindentudócskát afféle félreértésnek. Megbocsátották, hogy szorgalmasan tanulok, hogy osztályelső vagyok, és nem vagyok kisdobos, és még hittanra is be vagyok íratva, noha avval rontok valamiféle statisztikát. Ebből én nem érzékeltem semmit, csupán fociztam.

Én mindig túlontúl közel álltam(!) a focihoz, hogysem ráláthattam volna. Nem néztem, nem láttam: játszottam.

De facto már nem játszom – volna egy vasárnap délelőtti társaság, ahol kéne: de már sehogyan sem találok olyan embert a pályán, pedig állok, nézek, kutatok, kövéret, soványát, bajuszost, aggastyánt, senkit, nem találok senkit, akit le tudnék futni, el, mellette, pedig még a saját csapatombélieket is hozzáveszem; ami azt jelenti, hogy ha odaérek valakihez, akkor ijedten, totyogva befékezek, és valahogy oldalvást bocsánatkérően megszabadulok a labdától (múljék el tőlem e keserű kehely): ez visszafogottan szólva elbonyolítja a játékot, ténylegesen megcsúfolása, amihez nem szabad már segédkezet, segédlábat nyújtani.

Szóval akkor is játszom a játékot, ha csupán nézem. Soha nem pillantok kívülről rá. Nem azért nézem, hogy lássam, hanem mert van. Soha nem jövök kísértésbe, hogy értelmiségiként nézzek erre a sportra, vagy akár csak értelmes emberként, ha így tennék, akkor látnám azt, amit a barátom – kicsit kevesebbet –, ezt a megvetésre méltó bunkóságot, kulturális ürességet, félelmes kultikus cicomát, a szórakoztatóipar törvényeinek való kiszolgáltatottságot, a

korrupciót, a bűntettbe forduló szociális kompenzálásokat, mindazt, ami körülveszi a futballt, sőt, emelné föl szigorúan a barátom a mutatóujját, hozzá tartozik, belőle nő ki az erőszak, amely olyannyira otthonos a lelátókon, ez a folyamatos frusztráció, mely nélkül nincs szurkolótábor.

Persze akinek az élete ennyire át van szőve a futballal, az nem tud nem szurkoló lenni. Én úgy tanultam, hogy a világ az olyan, hogy az *ember* Fradi-drukker. A rendes magyar ember az Fradi-drukker. Vagy még egyszerűbb dolog ez: az ember fradista, ahogy a nap süt vagy a fű nő. Ebből egyébként nem vontuk le azt a következtetést, hogy aki nem fradista, az nem ember, ahogy azt a szigorú logika vagy hülyeség megkövetelte volna. Az unokabátyám például Honvéd-drukker volt, igaz, kizárólag Tichy Lajos miatt, és Tichyt a legvadabb Albert-hívő is akceptálta. *Vannak rüsztök és bal lábak, melyeket egyszerűen akceptálni kell.* Minden ellenkező *finom* elgondolás ellenére az ember nem azért drukkol egy csapatnak, mert a csapat jó, hanem mert a miénk. Ha beállt ez a birtokviszony, akkor könnyen el is tudjuk mondani, mért jó a csapat, mért érezzük oly közel hozzánk, mért látjuk egy-egy sikerült szezonban a saját életünket tükröződni.

Ezt a tiszta viszonyt zavarta meg az, hogy az öcsém is megjelent a színpadon. Milyen naivak voltunk, amikor azt képzeltük, hogy a Fradi–Honvéd ideális eredménye 4:3 *nekünk,* és az öcsénk rúgja az *ellenfél* 3 gólját, a káposzta is megmarad, a kecske is jóllakik. Nem, nincs kecske, nincs káposzta, egy pillanat alatt Honvéd-hívőkké züllöttünk, sőt, én egyszer hangosan is kimondtam, hajrá Honvéd!

Szégyen ide, szégyen oda. De ennél még rosszabb is történt. Majd ha már nem ott látsz*unk,* biztattam magam, de hiába biztattam magam, mert az öcsém már rég hetedhét határon túl volt, és én még mindig… pedig már értelme se volt, haszna se, csak épp az derült ki, hogy – ó borzalom! – odahúz a szívem. És mint tudjuk, a szívnek nem lehet parancsolni.

Pedig csak szurkolóként szabad meccset nézni! Hogy megvetem például az esztétákat, akik az eredménytől függetlenül tudják a szépséget élvezni! Én magam egyre kedvetlenebb szurkoló lettem, amihez persze a magyar futball példátlan zuhanása is hozzájárult. Hogy a közkeletű mondásokból idézzek: Gyönge kezdés után erősen visszaestünk. Vagy: Soha nem kételkedtem az esélytelenségünkben.

EGY MÁSIK MONDAT, AVAGY MAJDNEM – Mondom a futballanalfabéta barátomnak, hogy persze szigorúan kell megítélni, mi hangzik el a lelátóról, de azért figyelembe kell venni a genius locit. Hogy értem ezt. Hát például amikor annak idején nekem mint a Csillaghegyi Munkás Torna Egylet csatárának azt kajabálták, hogy verem a tülök orrodba a zsidó izé anyád – akkor ez sem édesanyámra, sem a szintén hányatott sorsú zsidó népre vonatkozóan nem tartalmazott semminemű állítást. A mondat nagy örömöt nevezett sportolóból nem váltott ki, de jelentése csupán ennyi: ó, nemes arcélű ifjú, be kár, hogy nem a mi kis kollektívánkat erősíted!

A futballanalfabéta gyanakodva néz rám. Biztos? Majdnem biztos.

Szurkolói létem legfényesebb pillanatai a Fradihoz és Alberthez fűződnek. Albert Flórián, a Flóri, a megtestesült, földre szállt 9-es, 1968-ban az Év Játékosa Európában, még Brazíliában is előre köszöntek neki. A kliséknek megfelelően apámmal jártam meccsre, a virsli íze, a rossz, de mégis jó mustáré, a sör keserű büdöse – mindmáig jelenvalók, ahogy azt Proust előírja. De főként az a mozdulat van meg, ahogy többtízezred magammal egyszer csak megemelkedünk, még magunk sem tudjuk, hová vezet ez, hogy mindjárt állni és ágaskodni fogunk, nyakunk nyújtogatva, szájunk kicsit elnyílva, és az egész tribün egyszerre sóhajt vagy csak levegőt vesz (Istenem, de régen hallhattuk ezt a csodás zajt, ezt a csöndes, erős zúgást, finom tombolást, ezt az izgatott, tárgyszerű, bensőséges szurkolást). S mindez miért? Mindez azért, mert a Flóri a félpályánál

labdát kapott, s miután felső teste enyhén előredőlt, kezét, karját, főként a balt, akár egy szárnyat megemelte, jó okkal föltételezhettük, hogy elindul, hogy elkezd *szlalomozni,* s előtte *csupán* öt védő volt. Négy darab esetében ez biztos gól, ötnél nem tudni, ötnél reménykedni kell. A remény állított föl ott minket. Ez nincs. A világból kihalt ez a mozdulat, ez az emelkedés. Ki ne szotyolázna blazírtan tovább, ha a félpályánál szöszmötölnek?

Én szerény futballista vagyok, tudom az értékeimet, tudom a korlátaimat. Békében élek velük. De most kicsit nagyképűsködnék: úgy nézzenek rám, hogy én egyszer játszottam Albert ellen! Én fogtam őt, rám bízták a semlegesítését! Húszéves koromban egy félévet kellett az egyetemi csapatban játszanom, a BEAC-ban, és akkor. Egy előkészületi meccs volt a régi BEAC-pályán, ahol most a Sugár Áruház van. Vagy nem is Sugár, hanem inkább Skála; mindenesetre áruház van, foci nincs. Kellemetlen agyagos-földes pálya volt, esős februári idő. Messziről Albert vékonynak, elegánsnak tetszett. De közelről! Kellemetlenül csontos, erős! De odáig nem is jutottam, hogy hozzáérjek! Ott toporogtam állandóan mögötte, ő meg, ha megkapta a labdát, akkor... akkor lefordult. Elfordult. És mindig, de mindig az úgynevezett másik irányba. Magyarán, ha hozzákerült a labda, akkor én azonnal, abban a pillanatban, mintegy varázsütésre három méterre kerültem tőle. Nem csinált ő semmit, nem trükközött, nem cselezett, csak *elment,* otthagyott. Ment az útján, és én nem estem az útjába. Kísérteties volt. Ott tocsogtam magányosan a fekete sárban, s próbáltam, hasztalan, ezt a dolgot megérteni.

Végül is a külvárosi eszemmel arra az elhatározásra jutottam, hogy hát ha nem megy szép szóval, próbáljuk meg erővel, vagyis a következő alkalommal nem gondolkodunk ennyit, a tett halála az okoskodás, labdástól fölrúgom, hát ő is csak egy ember! Ebben tévedtem. Ott vicsorogtam mögötte, Berti Vogts vagy Lantos vagy Liebrich hozzám képest ártatlan virágszálak voltak; amikor

elérkezett a pillanat, és én gonoszul lendítettem a lábam, egy könyök fúródott a mellkasomba, átütve a csontot egészen a szívemig, egyszerre szűnt meg a kapcsolatom a világgal, és láttam, ahogy a szürke, ólmos ég zuhanni kezd rám, de azért még rúgtam egyet a labda felé, éreztem is, hogy eltalálom: az Albert talpát, mert ő kicsit fölfelé fordította e pillanatban a cipőjét, és én teljes erővel bele a stoplikba, hogy szinte elhajlott a sípcsontom. Ültem a tócsában, mater dolorosa, Albert repült tovább, észre se vette, hogy történt volna valami, ültem a tócsában, és boldog voltam, láttam a nagyságot, testközelből a zsenialitást.

Az imént olyan könnyen mondtam ki, hogy szerény futballista volnék, értékeim és korlátaim tudója. Emögött a kisfutballisták hübrisze van: azt hisszük, olyanok vagyunk, mint a nagyok, mint az első osztályúak, csak rosszabbak. Ha kicsit gyorsabbak volnánk, izmosabbak, akkor mi is… De a játék lelkét ugyanúgy ismerjük, mint ők.

Hát nem.

Más játékot játszanak „ott fent”. Már profi játékos volt az öcsém, válogatott stb., amikor a karácsonyi szünetben újra együtt játszottunk, mint régen. Egy üveg pezsgővel korrumpáltuk a strand téli őrét, és bemásztunk a kerítésen. Egy csapatban voltunk, és egy idő után azt vettem észre – tényleg; meg voltam lepődve –, hogy a kis testvérem állandóan veszekszik velem. Konkrétan ordít. Hogy például mért nem oda, arra megyek. Már mért mennék arra, kicsi szívem, amikor annak nincs értelme. Olyan ingerülten legyintett, hogy most is összeszorul a gyomrom. Mintha idegen lennék, egy hülye idegen, aki életében még nem látott labdát. Nem értettem, mit mond. Miközben én magamat, tárgyszerűen, ebben a kispályás, pozíciós, passzolgatós játékban kifejezetten intelligensnek tudhattam. Mikor megint egyszer pofákat vágott, akkor ráordítottam, szóval szerinted most nekem ott kéne lennem?, és mutattam egy abszurd irányba. Legnagyobb meglepetésemre

bólintott, erre én is bólintottam, rendben, odamegyek én, hadd lássa ez a felfuvalkodott álprofi, hogy milyen idiótaságot beszél, és futottam, és ahogy a mesében van, már ott is volt előttem a labda, csak bele kellett botoljak, hogy gól legyen.

Évekig nem játszottam vele. Nem akartam, kerültem. Már ő is az öregfiúkhoz került, amikor egy teremtornán megkért, hogy álljak be hozzájuk, valami jótékonysági dolog volt, mindegyik csapat „kapott" egy művészt, én lettem az övék. Se tét, se semmi. Már ők se profik. Mégis olyan gyors volt a játék, hogy úgy éreztem magam, mint mikor egyszer gyerekkoromban eltévedtem a pályaudvaron, álltam a sínek közt, a mozgó vonatok közt. Most is így álltam ijedten, s ha hozzám került a labda, gyorsan, „intelligensen" továbbpasszoltam. Most nem volt (már) ingerült az öcsém, nevetett, ne félj, ez csak játék! Egyébként nem azt mondta, ne félj, hanem hogy ne szarj be. És átölelt. Majd lecserélt.

És akkor volt még a Hidegkuti-eset! Ismét hencegnem kell: megadta az Ég, hogy egy alkalommal együtt focizhattam a nagy Hidegkutival, Puskás és Bozsik mellett az aranycsapat harmadik zsenijével. Itt lakik (lakott) a szomszédunkban, és ő mint nagyapa, én mint apa voltunk ugyanannak a focicsapatnak a tagjai egy év végi szülők és tanárok kontra diákok meccsen. Ő akkor már túl volt a hatvanon, de még így is tátott szájjal lehetett figyelni, amit csinál. Egyébként semmi különöset nem csinált, hanem *mást*. Amikor én a magam, a már említett nívójú, de valóságos futballista rutinjával láttam, hogy erre meg erre lehet mozogni, mert az adott helyzetben ez a legjobb, akkor ő, mondjuk, lépett egyet hátra, épeszű ember, aki ért a futballhoz, egy unsereiner ilyet nem csinált volna, csak egy Hidegkuti, és teremtett ezáltal rögtön egy másik, új teret, amelynek új esélyeit azután már én is fölismertem, vagyis csak oda kellett neki passzolnom, és gól. Erről egy lépéssel előbb nem volt szó. Igen tanulságos egy íróember számára. Nem a kéznél lévők közül, a rendelkezésre állók közül a legjobbat kiválasztani, hanem a

legjobbat megteremteni: új teret. Ezt mondta annak a nyugdíjas férfinak a kis hátralépése. A szünetben egyébként nem állhattam meg, és kérdeztem az 1954-es berni döntőről.

Elmúlt, mondta semlegesen, és az arcáról nem lehetett semmit leolvasni.

Albert mellett a másik félisten Varga Zoltán volt (akinek a nem-isteni másik felét az európai focirajongó a hajdani berlini Hertha-bundabotrányból ismerheti). A Zoli. Albert volt az érettebb, a nagyobb, Varga a zseniálisabb, az új. Szemmel nem lehetett követni, amit csinált, hisz ha evvel a lábával cselez, a másikkal támaszkodik, akkor kell még egy harmadiknak is lenni stb. Megjelent például általa egy olyan lövésszerű passz, ami addig hiányzott a teremtésből. Ma szakmai közhely, még a hátvédek is tudják.

Varga 1968-ban a mexikói olimpián kint maradt. Az újságok azt írták, cserbenhagyta a csapatát, az országát. De én nem ezért fakadtam sírva a hódmezővásárhelyi laktanyaudvaron – épp az egyetem előtti katonaévemet töltve gyakoroltam, hogy miként mérjek megsemmisítő csapást az imperialistákra, ha azok megsemmisítő csapást mérnének ránk –, hanem a világot sirattam (azon belül persze főként magamat), nem, ilyen nincs, ez lehetetlen, a világ nem lehet olyan, hogy a Vargazoli (egy szó!) csak úgy elmegy belőle, a csalódás tárgya a világ volt, nem Varga, és amikor odalépett hozzám egy népi demokratikus őrnagy, hogy mit kaszinózok én itten, mért nem vagyok a századomnál, akkor akár egy szánalmas civil, elküldtem őt csöndesen a francba, pedig tudtam róla, hogy veszélyes vadállat, de valamiképp megérezte, hogy magasabb erők hatása alatt állok, és nem csinált botrányt, legyintett, aludja ki magát, katona, és otthagyott.

Egy évvel később, már egyetemistaként, éjjelente tanuláshoz a Saarlandische Rundfunkot hallgattam, mert a Szabad Európa azon a rádión nem jött be. Egyszer – emlékszem, Hajós professzor úr *Bevezetés a geometriába* című könyvét olvastam, akkor szokhattam

rá a „bevezetésekre” – ékes teuton nyelven, magából kikelt őrült hangot hallok, az élvezkedés egyértelmű hajlításaival – máig a fülemben ez az elcsukló sikoltás szinte: „tunel-trikk, tunel-trikk, coltán várgá”, szóval hogy mialatt én megtudtam, hogy két pont közt legrövidebb út az egyenes, Euklidész mindenesetre valami oknál fogva ragaszkodott ehhez, a Varga Zoli épp oda-vissza felbőrözött valakit a nyugat-berlini Olimpia Stadionban; én meg ültem éjjel a szobámban, bevezetve a kelet-európai geometriába, könny szökött a szemembe, és ércesen káromoltam ezt a rohadt világot, Vargát, ezt az országot – hogy így el van csellózva az egész.

Ez a magányos, éjjeli drukkolás, azt hiszem, egyik drukkolói csúcsteljesítményem. A leg*fontosabb* azonban az volt, amikor 1985-ben megmutattam a fiamnak a brazilokat. Nem a nagybátyját akartam megmutatni, hanem a brazilokat. Mert hideg van, Brazília meg messzi. 1986-ban volt magyar csapat utoljára vb-n, az azt megelőző két év teli volt gyönyörű meccsekkel. Föléledt bennem a régen halott szurkoló. És eljöttek a brazilok is. Hajnalban kellett volna a jegyért sorba állni, ha nem lettek volna *insider* lehetőségeink. A fiam (az a fiam) akkor vízilabdázott, vagyis folyamatos henc-ben töltötte az életét. Nem volt ez nekem könnyű.

Szóval hogy mi a brazil. Ne kerteljünk, tudjuk mindannyian. Hisz volna olyan, kit anya szült, és nem rúgott hatalmas gólt, valamikor, két finom csel után, Zsilmárnak a jobb felsőbe...? Vagy ahogy Gyalmaszantoszt forgattuk, jobbra tolom a labdát, balra fordul, aztán fordítva... És Tostao – mintha föl volna mentve tornából, magunkat szerettük benne... És persze a Garrincha lányai!!! Hát abból a sokból csak jutott volna nekünk is! Majd mi rendbe hoztuk volna az apóst, eltiltva a piától... Ahogy cikázik a csúf görbe lábain a félméterenként fölállított pezsgősüvegek közt.

Azt akartam a fiamnak elmagyarázni, hogy a világ nem egy siralomvölgy. Hogy végül is nem az. Hogy itt vannak a brazilok, akik nem reálisak, de vannak. És minden igaz, amit hiszünk róluk, a

légstopok, a sarkalások, a tánc, a homok, a Copacabana. A remény. A barna nők. A karnevál. Jó, az élet persze nem karnevál. De hogy csak ennyi volna, amennyit látunk, tét nélküli edzőmeccsek saras, szürke külvárosi edzőpályákon – hát ez se igaz! Hogy ennél több van bennünk. Ne tévesszen meg, fiam, hogy olvad a hó, maszatos a környék, bokáig ér a sár, ha meg kiszárad, mindent belep a por – mindannyiunkban van egy darab brazília, napfényország, csak rendre elfeledkezünk erről ebben az ún. kontinentális éghajlatban. Mert goromba az idő, nincs tengerpart, és ha volna, föl volna betonozva, ha meg nem volna fölbetonozva, és homok volna, arany és forró, akkor nem biztos, hogy szabadna ott focizni. Vagy szabadna, de nem mezténláb. Vagy mezténláb, de csak igazolt mezténláb. Élsport; ismerjük ezt a világot, itt élünk. Én nem egy újabb kibúvóról beszélek, nem az öncsalás egy aktuális és kellemes változatáról, ez a brazília, a szívünkben, nem az álmok világa, ahová a rút való elől menekülhetnénk szambázó lányok közé, hanem a bennünk lévő csoda lehetősége, a fantáziánk, a merészségünk, a vágyaink esélye, *brazília* a fény, a bennünk rekedt vagy rejtezkedő fény...

Hideg március volt. Vettél jégeralsót?, kérdeztem szigorúan. Szemtelenül vállat vont, amin átsiklottam. Tökmagoztunk, én meg voltam hatódva, ahogy ott ültünk kettecskén a hetvenezer ember közt. És aztán lassan megtörtént minden, aminek meg kell történnie, és elmondtam neki mindent, amit tudok a brazilokról, a külső és belső braziljainkról, Zagallóról, Didiről, ne röhögj, fiam, és Peléről, a félpályás emelésről, a „hulló falevélről”, a fényről, a csodáról, arról, hogy az élet ünnep, és hogy vár ránk, fiam, valami...

Szerencsém volt, nem nagyon figyelt. Először talán akkor, amikor bevallottam, csak neki!, a Garrincha-lányokat. Akkor rám nézett. Amúgy nem nagyon érthette, miről beszélek. Megtettem a brazilokat a szabadság titkos jelképeinek, ő pedig azt láthatta, hogy a nagybátyja vezényletével, épp nagyon elverik ezeket a félisteneket.

Így aztán ő az öcsémet tekintette félistennek. Hosszú távon nehezen tartható fikció.

Bár... A szurkoló mindent tud, nem hülye, legbelül tudja a reális esélyeket, csak éppen ettől eltekint. Szurkolónak lenni költői létet jelent.

A másik fiamnak, úgy tizenöt év múlva már nem tudtam mutatni semmit. Inkább ő nekem. Az olimpiáról kellett írnom. „Oliguria" és „olívaolaj" közt helyezkedik el az „olimpiai játékok" abban a kommunista lexikonban, amely épp kéznél volt. Szavakból szeretek, tudok elindulni. Az olívaolaj az olívaolaj, az oliguria pedig, mint jól tudjuk, a kiürített napi vizeletmennyiség csökkenése. Egészséges egyén (magyar ember – de erről itt még lesz szó) átlagos napi vizeletürítése 1-1,5 liter; oliguria esetén ez 1-2 dl-re is lecsökkenhet.

Sokra így nem jutottunk, bár ez a véletlen adta *ellenfennkölt* mondjuk jelezhetné, hogy ma már nincs olimpiai szellem, csupán olimpiai láng, nem igaz az, hogy csak a részvétel fontos, nem igaz, hogy csak amatőrök vesznek részt, és a háborúk sem szünetelnek, „Isten békéje" nem tilt már semmit, miként hajdan az ókori görögöknél. Az olimpia mára egy normális világbajnokság lett, kicsit fölspécizve (hagyomány, rizsa à la Coubertin, olimpiai falu, láng); nem az, aminek gondolni szeretnénk, nincsen mögötte több ethosz, mint bármely nagy sportesemény mögött. Itt nem a hatalom, hanem a dicsőség felosztása a tét, olvastam valahol. Szép gondolat.

Olimpia idején a nemzet a világ legtermészetesebb képződményének tetszik. Pedig hát a nemzet képzelet dolga (Krasztev Péter cikkében olvasom Benedict Anderson meghatározását: a nemzetek *elképzelt közösségek),* és ki ezt képzel, ki amazt, ki így, ki úgy. A minap egy fiatal emberrel néztem együtt a magyar-olaszt, már rég drukkoltam ennyire elszántan, elkapott a gépszíj, kiabáltam, acsarogtam, ujjongtam, rendben, ahogy kell. Drága magyar fiaim.

És akkor egyszer csak észrevettem, lassan észre kellett vennem,

hogy az ifjú ember, akiről nem állíthattam, hogy ismerem, de azért… szóval… hogy ő… a másik oldalon áll. Nem hittem a szememnek.

Hát te… te az olaszok… az olaszoknaknek… – Ki se bírtam mondani.

Ühüm, hangzott az analitikus válasz.

De hát ez: hogyan lehetséges?, meredtem rémülten az idegenszívű gyerekre. Az erre értelemszerűen nem válaszolt. Hát magyar vagy te?, nyögtem ki az alapkérdést.

Ez most hogy jön ide? Egyébiránt persze.

De hogy akkor hogyan képes a magyarok ellen drukkolni. Úgy, hogy az olaszok jobbak, szebb focit játszanak, az nem is foci, amit a magyarok csinálnak, ő nem is érti, mit beszélek, és éppen én, akinek állítólag olyan fontos a foci, a játék. Egyszerűen igazságtalan volna, a játék méltóságának a megcsúfo…

Fütyülök az igazságra és a méltóságra! Nem a jobbiknak kell győzni, hanem nekünk!

Vajon? – Szokásommal ellentétben most nem lágyultam el finom nyelvi megoldásaitól. – És ki az a nekünk, akinek nyernie kell?

Nekünk magyaroknak!

És miért?

Erre hirtelen nem tudtam mit válaszolni. És ha megtámadják az országot?!, kiáltottam.

Ez most hogy jön ide?

Hát neked semmit nem jelent a haza?

De, hogyne… Csak közben nézzük a meccset is… De az már nincs, mint ’48-ban, hogy élni, halni, márciusi forradalom. Élni, halni, az már nincs. Meg amúgy is NATO-tagok vagyunk, megtámadás sincs.

Rút, sybarita váz!, üvöltöttem. Azt hitte, némiképp tréfálok. Édesen rám vigyorgott.

Ték it ízi, fadör. Nédd csak, milyen zseni a Totti!

De látta, hogy nem nyugodtam meg. Valahogy megcserélődtek a szerepek, úgy szólt hozzám, mint egy apa, egy nyugodt apa. Nyugi,

öreg, nincsen semmi baj, csak másképp gondolkodunk. – És megint vigyorogni kezdett, mint aki boldog.

Az olívaolaj az olajfa (Olea europaea) csonthéjas terméséből előállított, többé-kevésbé halványsárga, jellemző szagú, kellemes, édes ízű folyadék.

A LIECHTENSTEINI NAGYNÉNI, AVAGY MÉG EGY SZURKOLÓ-TÖRTÉNET – A fiaim tehát már nem származnak ősi futballista családból. Vége. Könnyes szemekkel bejelenthetem, velem véget ért a családnak (ez) a története. Ők már nem, én még igen. Talán erre gondolhatott a liechtensteini nagynéném, amikor izgatott hangon közölte velem (udvariassági látogatás, átutazóban), hogy szerzett jegyet a Liechtenstein-Anglia futballmeccsre. A liechtensteini nagynéném már elmúlt nyolcvan, de fizikailag nemigen tudok vele lépést tartani, annyi energia van benne, hogy a fele elegendő volna, hogy Liechtenstein és Svájc is EU-tagok legyenek.

Láttam, semmi esélyem sincs, így egy öreg európai fáradt lelkesedésével üdvözöltem a hírt. Vaduz a mérkőzés lázában égett, zászlók lengtek, fiatalok csoportba verődve énekeltek, kiabáltak. Lezártak utcákat, elterelések keletkeztek, úgyhogy időben kellett elindulnunk. Az az igazság azonban, hogy nagynénéim egy nem üres részhalmaza hercegnő, és váratlanul az derült ki, hogy demokrácia ide vagy oda, Liechtensteinben nem nehezíti meg a rendőrkordonon való átjutást, ha a személyi igazolványunkba az van beírva, hogy Prinzessin Liechtenstein, és hát az volt beírva.

A pályára érve azonnal elfogott az izgatottság, beindultak a régi, már félig elfeledett reflexek, úgyhogy amikor megláttam tőlem alig hét-nyolc méterre az isteni Beckhamet (vajon olvasta a *Fancsikó és Pintá*t?), akkor elpirultam, leizzadtam. Nyolc méter! De hisz az semmi! Semmi ironikus megfigyelői státusz, megint mindenestül belül voltam. Mintha nyolc méterre lennék Joyce-tól. Vagy Balzactól. Ez nem is rossz: szellemi horizontom Beckhamtől

Balzacig terjed. (A lapos mondatnak nincs arca; a fenti mondat bármely két névre működik: szellemi horizontom Schwarzenbecktől Plutarkhoszig terjed. Zidane-tól Flaubert-ig. Na ja. Fringstől Klopstockig. Ez az, most megvan!)

De szeretném, mint máskor is, az európai összefüggésekre irányítani a figyelmet.

A balomon egy nagydarab Englishman ült, nem szerettem meg, látszott, gondosan leellenőrizte a hercegség sörkínálatát, dőlt belőle az italszag, olykor könnyedén böfögött egyet. God save the Queen, mintha még ezt is állította volna. És időnként társaival együtt azt harsogták: Engelland! Engelland! Ez megint jól hangzott, szépen, nyugodtan, magabiztosan.

Ekkor váratlanul az egyik liechtensteini csatár kapura lőtt. Mire ez a homályos angol társaság (lehetett olvasni, előző este Zürichben randalíroztak) udvarias, tisztelgő tapsba verte a tenyerét. Alig hittem a szememnek. Nincs egyetlen más ország a világon, amelynek szurkolói ezt megtették volna. Tegnap és ma: ezek az angolok egyszerre árultak el és gyakoroltak egy ethoszt, értékrendet, hagyományt. Huliganizmus és fairness. Rombolják azt, amire támaszkodnak. A nincs mint van.

Ebben a kettőségben áll a mai európai értékrend.

Les!, sikoltott föl ekkor a jobbomon a liechtensteini nagynéni, mi van, bíró, elvesztetted a sípod? Liebe Tante, te tényleg tudod, mi a les? Mért, talán nem volt les? De, az volt.

Ideje kiteríteni a kártyáim: azt a házi feladatot kaptam egy német magazintól, hogy utazzak (vagy utazzam, nekik aztán mindegy, reise lesz az úgyis) Németországban, és írjam meg a benyomásaimat. Könnyű azt mondani, utazni. Valahogy szűkíteni kellett a kört (vagyis Németországot). Mi az a szempont, ami személyessé tehető? Mert anélkül nem akartam. Számtalan intelligens (azaz félig jó) ötletet vetettem el: utazni Heine nyomában, milyen is az a *deutsche Zukunftsduft;* utazni véletlenszerűen, föl az első ICE-re, 1-6 megálló

után leszállni, Einstein-év van, ha Isten nem is, de én lehetek kockajátékos; utazni híres írók nyomában, Thomas Mann kebabot majszol a Holstentor (Lübeck) tövében, Weimar, Stan és Pan, Calv, amelynek semmi köze a nem róla elnevezett calvadoshoz, és akkor rögtön: fiatal, tehetséges szakácsokat meglátogatni (ravasz ötlet! – egyébként a szempontnak nem értelmesnek kell lennie, hanem csupán lennie kell, adjatok egy szempontot, és kimozdítom a helyéről a földet, de a szerkesztőség ezt most nem szabta föltételül); utazni oda, ahová még sose, de már szerettem volna: Sylt, persze akkor azonnal bérelni kéne egy Porschét, Sylt Porsche nélkül olyan, mint – most hirtelen nem tudok erre hasonlatot (nyilván ezért is kéne odautazni), és okvetlenül egy kis dűnézés (apály! dagály! – micsoda titokzatos dolgok; erről egy magyarnak gőze sem lehet!), vagy Hoyerswerda, oda nem tudom, mért is akarnék menni, de olyan szépen csöng az én magyar fülemben, bár rémlik valami bőrfejű történet is, de mi is? jobbik? ballik? Nyilván ezzel küzd a hoyerswerdai polgármester is, ez áll tevékenysége homlokterében, az új hoyerswerdai imázs megteremtése. Vagy: minthogy én Budapesten a hajdani római birodalom határán lakom (őszintén szólva már túl, egy HÉV-megállóval túl, így én már barbár vagyok), végigutazhatnék ezen a határon. És ha már határ: megismételhetném az 1990-es Duna-utazásomat, nézni megint a félszemű Hahn-Hahn grófnő *másik* szemével, lefelé, fölfelé, legföljebb a Rajnát és az Elbát is Dunának nevezném; a Duna definíció kérdése.

És akkor, mint a villám (egy lassú villám), belém hasított a megoldás. A villám fényénél a világ számomra legszebb, legvarázsosabb mértani alakzatát pillantottam meg, egy speciális téglalapot, vonalakkal, zölddel, igen, egy futballpályát. (Apropó téglalap: lehet-e egy futballpálya négyzet alakú? Sehol nem olvastam arról, hogy tiltva volna, viszont a megengedett méretek 50-100 yard x 100-130 yard... Lehet-e és van-e a világon 100 x 100 yardos

focipálya? Ezt a problémát szeretném a világ közvéleménye elé tárni. A futball problémái a világ problémái.)

Vannak ún. könyvtervcéduláim, afféle emlékeztetők. Egy ismétlődő felirat: „Egyszerű történet, 100 oldal.” Nem részletezem az értő olvasó előtt, mik lettek ezekből a tervekből az évek során, mennyiben egyszerűek és mennyiben százak és mennyiben történetek, mindenesetre most is van egy aktuális cédula, történet, terv, egyszerű történet, száz oldal, amely, mondjuk így, futball-díszletezésű. Mondjuk, egy férfi története, akinek az élete a futball. Vagy majd ez kiderül. Ismerte Puskást. És Di Stefanót. Lehet, hogy sci-fi lesz? És mesél. Egy fiatal fiúnak mesél, de arról gondoskodom, hogy a fiúból nem lesz egy Ich-Erzähler! Állandóan mesél. Stefííí!, sivított végig egy magas fejhang a Reál Madrid királyi futballklub edzőpályáján, és Stefi, azaz Alfredo Di Stefano, Európa akkor első számú játékosa vállat vont, majd sprintelni kezdett a kapu felé, egyszer csak váratlanul, valahonnét a semmiből elé került a labda, úgy, hogy neki már csak be kellett rúgnia, gól! Ez még háromszor így megismétlődött, Stefííí!, vállvonás, sprint, labda, gól. Ez úgy igaz, fiam, mint ahogy itt állok. Tehát hogy amikor a forradalom után, 1958-ban, a Reálhoz került az *Öcsi* (Puskást szinte mindenki a becenevén említi, kissrác, kis testvér, öcs, valóban ő a népmesék hőse, a legkisebb királyfi, akinek minden sikerül, ő az, aki helyettünk is bebizonyította, megmutatta a világnak, hogy hiába nyomtak el minket a gaz törökök, a még gazabb Habsburgok és a leggazabb az oroszok, mi mégis…), szóval hogy a próbajáték előtt odament volna az Öcsi a Reál sztárjához, a Di Stefanóhoz, mert rögtön levette, hogy ő a főnök, tehát neki vele van dolga, aki kicsit hűvösen fogadta, de azt mondta neki az Öcsi, Guten Tag, mert az Öcsi mindenkinek megadta a tiszteletet. Persze. Majd pedig így szólt: Ich Sage Stefi, du laufen. Nicht denken, nicht schauen, nur laufen. Ball kommt. Wenn ich sage: Ball, geh! Ball geht, ganz ruhig sein. Ball ist Freund. Így is történt. Stefííí, sprint, labda, jó barátok

lettek, és ketten legyőzték az egész világot. Például az Eintracht Frankfurtnak egy hetest rúgtak, négyet az Öcsi, hármat a Stefi… Persze… Hát ezért vette meg a Détárit az Eintracht… Mert ott még emlékeztek a magyarra…

Majd meglátjuk. Ember tervez, intertextualitás végez. Arra gondoltam, ez volt a villám, hogy mi volna, ha német kiscsapatokat néznék meg, a magyar pályákról, „a tizenhatos mélyéről" sok élményem és ismeretem van, különbözőségek, hasonlóságok, és akkor tekinthetném ezt az egészet afféle előmunkálatnak, ráhangolásnak. Alapállás: előbb voltam futballista, mint író.

Mindenesetre úgy fogok tenni, mintha igaznak tartanám, hogy egy ország megismerhető a futballjáról. A klisék, a közhelyek valóban fölismerhetők. A közhely nem kitaláció, nem puszta agyjáték, hanem a valóság hazugsága. *Tényleg ilyenek vagyunk, csak ez (így) nem igaz.* Legyenek tehát a németek, vagyis a német futballisták megbízható mesteremberek, vízhordók, protestáns etika plusz tüdőkapacitás, ezzel szemben a magyarok a játék szerelmesei, futballtáncosok, mint ilyenek kissé rapszodikusak… (Húsz éve semmi nemzetközi eredmény, de úgy semmi, hogy nulla…)

S valóban, mit tapasztalt 1966-ban az a szigorú kamasz, aki voltam, midőn kilátogatott az Essen melletti Baldeney-tó partján fekvő strandra? Miután végzett a nagynénje előírta Rilke-penzummal. Rilke és Stifter, ez volt a neve a kínzásnak és szenvedésnek. (Ez az az év, amikor a „Zeitlupe" szót megtanultam, több ezerszer néztem meg Hurst gólját, hol tisztán gólnak, hol tisztán nem-gólnak látva; érdekes tapasztalat volt: nem hihettem a szememnek.)

Egy strand, ahol nem fociznak, egyszerűen elgondolhatatlannak tűnt a kamasz számára. Pedig ez volt a helyzet, nem fociztak, vagyis nem játszottak, hanem álltak körben a füvön, és ívelgettek, rugdostak egymásnak (nem ügyetlenül!), mintha gyakorolnának, mintha edzésen egy kicsit unalmas, de felettébb hasznos feladatot

kéne elvégezniük. A kamasz ott ódalgott körülöttük, inkább mögöttük. Megvan annak is a módja, a rendje, az íratlan előírása, hogyan kell idegenként bekéredzkedni a játékba. De hát itt nincs is játék! Lehet, hogy csak igazolvánnyal lehet részt venni? És hol tartják az igazolványukat, csak nem a fürdőnadrágjukban? Ez egy-két dolgot megmagyarázna, a feszes tekinteteket, az olykor furcsának nevezhető mozgást. Azt az ismeretlen germán izgatottságot. Elég. Ám egy strandon a problémák maguktól megoldódnak. Amikor a körből kiszálló, eltévedt labdát a fiú lábával mellmagasságig felnyúlva megállította, a rüsztjéhez *ragasztotta,* majd mintegy ugyanavval a mozdulattal „visszadobta”, akkor a kör magától széjjelebb nyílt, ő előbbre lépett néhányat, és önérzetes szerénységgel beállt a *helyére*.

És mint a reformkommunisták (a reformkommunisták szerint), belülről kezdte rombolni a rendszert, vagyis hamarosan javasolta, hogy alakítsanak két csapatot, és játsszanak egymás ellen. Gólra? Bizony arra. A német sportbarátok (ezt a szót pedig az NDK-ban tanultam) igaz örömmel fogadták a meglepő és szellemes ötletet, hogy ezt követően aztán vidám, játékos testmozgás közepette töltsék a délutánt.

Másnap ugyanaz a kép fogadott, álltak körben és gyakoroltak. Mindennap konkrétan javasolnom kellett, hogy játsszunk, és mindennap eufórikusan elfogadták a javaslatomat. – Egyébként a magyarok (ez most én vagyok, csak felszorozva), ha réten, mezőn, vagyis nem kijelölt pályán játszanak, akkor szinte mindig kapus nélkül, kiskapura. Ez rövidpasszos, kombinációs világképet igényel, nem lehet messziről rábikázni, „oda kell vinni” a lusta labdát a kapuhoz, leleményesen, ésszel és nem erővel.

Én ahhoz a generációhoz tartozom, amely még focizott (szombat délelőtt) Berlinben a Reichstag előtt. Sose kiskapura.

Munkára föl tehát. Újra meccsekre fogok járni, Csillaghegyre meg ide a környékre, ahol lakom, sőt, talán leutazom Honra is, a faluba,

ahová 1951-ben kitelepítették a családunkat (égi harmóniák közepette – hogy szépen mondjam); az idők során összebarátkoztam az ottani polgármesterrel, már megkértem, faxolja át a futballcsapat (megye kettő) sorsolását. Nem érti, mire kell, én meg homályos válaszokat adok. Ha megtudná, hogy le akarok menni, azonnal mindent megszervezne, a díszebédtől a… talán még vadászni is el kéne menni. Igazi „macher”, régebben tanácselnöknek hívták, most polgármesternek, ismeri a dörgést, tudja, mi kell a falunak és azt is, hogyan lehet azt elérni. Most fölvett valakit, aki csak EU-pályázatokat ír. Ja, jut eszembe: én meg a falu díszpolgára lettem. Biztos, ami biztos. Én meg örülök neki, ez az egyetlen települése a világnak, sőt a világegyetemnek, amelynek díszpolgára vagyok. Szóval érdekesen múlik a kelet-európai idő. Hogy ez látszik-e a horti tizenhatosnál, az majd elválik. Nem emlékszem gyerekkoromból, hogy lettem volna ott. Csak arra, hogy volt később a Fradinak egy kapusa, úgy hívták, Gulyás. A gulyás az gulyás, azt nagyon is jól tudtam, hogyan néz ki. Amikor aztán a rádióközvetítést hallgattam, nem tudtam másként a kapust elképzelni, csak mint bajuszos öregembert, aki a botjára támaszkodva bölcs tekintettel kémleli a távoli eget s rónát, miközben körülötte poroszkál a gulya maga. Hol a hátvédeket láttam magam előtt, hol ezt a nagy szarvú magyar szürkemarhát, ahogy dacosan fölveti a fejét a tizenegyes pont táján. Jó kapus volt ez a Gulyás, de emlékeim szerint sok potyagólt kapott. A fentieket figyelembe véve, nem csoda.

Olyat csinálok, mit még sosem: szervezkedem; mint a pók, szövöm a hálót – és várom, hogy magam essem bele. Utóbbi időben kicsit elbizonytalanítottak a darwinizmust illetően, de ha mégse a mindenkori amerikai elnöktől származik az emberiség, ha egy kicsi mégis igaz ebből a lenyűgöző elméletből, az efféle pókok nem sokáig bírják a struggle for life-ot. Vita periculosa: hotelokat foglalok és foglaltatok, repülőjáratokat, autóbérlésről gondoskodom, gondoskodnak nekem. És! És fölveszem a szép Ramónával az

évekkel ezelőtt elejtett szálat. Lehetett volna egy regényünk; Ramóna lektorként dolgozik a Majna melletti Frankfurtban. Elsőre azt akarom megtudni, van-e kedvenc kiscsapata.

Azon kevés nő közé tartozik, aki tényleg ért a futballhoz, nem ellenkezésből, nem azért, hogy bizonyítsa, nő létére ez lehetséges, egyszerűen szereti, és kész. Valójában Hiltrudnak hívják. Ez az igazság, Hiltrud. Az anyja, szíve alatt a kis névtelennel, a Wallhallahoz kirándult, és így jött az ötlet. Az iskolában azt mondták, Hiltrud egy belga szerzetesnő volt, aki átugratott egy kőkerítésen, ha jól értem. Vagy nekiment a lovával a falnak? Egyáltalán, vannak lovas apácák? Majd kiadja magát. Ramóna apja egy Husum melletti kis faluban futballedző. Ez a Husum ott van fent északon, majdnem már Dániában. A labda állandóan beleesett a csatornák valamelyikébe. Amikor a szülők elváltak (az anya nem bírta már, hogy a férfi csak arról tud hazaérve beszélni, hogy miként halászták ki aznap a labdákat a csatornából; ha legalább az edzéstervvel untatott volna!, mondta még évekkel később is), Ramóna, az európai szokással ellentétben, váratlanul az apjával maradt. Az apja hívta őt Ramónának, és neki is minden nap beszámolt a labdahalászatról, de ő nem unta. Van két fia, természetesen fociznak, egyesületben; tehetségesek, mondja egy anya gyanúsan objektív szerénységével. Ramóna nem egyszerűen szép, hanem, a költővel szólva, *gyünyürű*. Bildschön. Most nyilván erről a „Bild”-ről kéne beszélnem, de én úgy unom ezeket a Thomas Mann-os jellemzéseket, aprólékos arcleírásokat, hogy így a homlok domborodó fennsíkja, úgy a csinos gödröcskék az orcán, frufru meg az ajkak dús érzékisége és így tovább; legyen ezért elég annyi, hogy a lektornő szemöldöke oly életerősnek tetszett, akár a Martin Walseré (a hasonlatok az örökkévalóságnak készülnek), pillantása pedig titokzatosan barna, mint a… hagyjuk. Időnként az az érzésem, mintha olasz volna. Ezt ritkán érezhetni német ember esetében, nemde?

És igen, van kedvenc csapata, a frankfurti Concordia Eschersheim.

És el fogok utazni (el fogok látogatni!) az NDK-ba is, erre csúszott a tollam, de így hagyom, áruló nyomként, Harthába, abba a kisvárosba, ahol egyszer 1970-ben fociztam a Csillagheggyel, szocialista testvérváros vagy mi, akkor kerültem be az egybe. A sok felnőtt férfi közé, így elvileg én is felnőtt lettem. De csak akkor lettem felnőtt, amikor már biztos helyem lett a csapatban. Vajon megismerem-e a tizenhatost? 35 éve volt. Futballpályák környékén kényszeresen a fiatalságomra gondolok, következésképp az öregedésről beszélek. Kellemetlen, azt a látszatot kelti, mintha bizony nekem problémáim volnának az öregedéssel. Ugyan!

A KÉZ – Egyetlen valódi tapasztalatom van az öregedésről: a futballistáé. Egyszer fölkértek, írjak az öregedésről, még futballoztam akkor, és élt az apám. Időzavarba kerülvén őt kértem meg a fordításra. Amit kerülni szoktam volt, ne bonyolítsuk az életünket, ha nem muszáj, de egyrészt nem maradt más választásom, másrészt meg arra gondoltam, hogy általa majd a szöveg is öregedni fog, azt reméltem ettől a kényszerű apai beavatkozástól, hogy az írás majd kilép eredeti idejéből, az enyémből, és rászitál valami az apám szép, szürke, öregebb idejéből, a folyamatos Spiegel-olvasással frissen tartott, 20-as években tanult, arisztokratikus osztrákon a szöveg kicsit elegánsabb, gömbölyűbb, ódonabb és simább lesz – amitől amúgy falra másznék, most azonban szépen simulva kapcsolódhatna az adott témánkhoz. Mit szépen! Paradigmatikusan.

Az öregedő futballista (továbbiakban: ö. f.) többnyire családos, meghatározhatatlan korú, lassú emlős; ö. f.-nek lenni, ha nem függetlenül is a kortól: állapot, bölcselet, világnézet. Helyünk a világban. Ö. f. alapvetően gonosz lélek, amit csak ellenszenvesebbé tesznek az ellágyulás hullámai, a humanizmus tajtékja és az őt kétségkívül körülvevő csönd. Ö. f. főként gyanakvó. Minden gyanús,

legfőképp, ami nem gyanús. (Az övéhez képest a kommunista mozgalmak öngyilkos, osztályharcos gyanakvása a harmincas vagy nálunk az ötvenes években – szóra sem érdemes, kedélyes bizalmaskodás, no hát eltekintve a halottaktól. Milyen keveset tudott Puskáshoz képest Rákosi…) Ö. f. dogmatikus.

Mindenkit fiatalnak lát. Elébb a húsz-, aztán a huszonöt, majd a harmincéveseket tekinti gyereknek. A harmincöt éveseket már nem, mert úgy gondolja (hosszú évekig), hogy ő is annyi. Megy az utcán, és nemcsak hogy szinte mindenki fiatal, de egészen bizonyosan futballista is (itt a gyanúsított kopaszsága, pocakja, fél lába, női mivolta akár együttesen is – képzeljük magunk elé! – csak annyi akadályt jelentett, mint az elébb említett társadalmi tragédiáknál az igazság: azaz semmit). És akkor mindezek egyet akarhatnak: bekerülni a csapatba, s talán mondanunk se kell, ki helyére. Ennek megfelelően megteszi az ellenlépéseket, ö. f. a Nagy Machinátor, hosszú, konspiratív telefonokat bonyolít a szertárossal és a kapussal, egyszóval a mérvadó személyiségekkel, valamint egy közelebbről meg nem nevezhető, befolyásos személlyel, nem retten vissza az edzőnek szóló névtelen telefonoktól, vagy épp az edző nevében fölhívni a nagy reményű, fiatal csatárt, hogy mondjuk, a vasárnapi meccs egy órával később lesz, s aztán vasárnap nagy hangon a fiú védelmére kelni, Istenem, hát elkésett, kivel nem fordult már ez elő, de nagyon tehetséges, igaz, rendnek kell lenni…

Ö. f. még nem öreg. Edzésen(!) még mindent ő tud a legjobban. így aztán kevély. A kevélység kézen fogva jár a megalázkodással, mert ö. f., aki magát az idő és a labda urának gondolván előjogokat követel, tiszteletet, elismerést és fix helyet – s ha azt olvassa a szaksajtóban, hogy senkinek sincs bérelt helye, azt személyes támadásnak és intrikának veszi –, egyszersmind ő az, akiből az önbecsülésnek még a morzsája is hiányzik, a pályán eltölthető minden percet az Élet bőkezű ajándékának tart, ajándéknak, melyet tehát ki sem lehet érdemelni, csak megköszönni. Szóval egy ilyen ö.

f. az nagyon hálás tud lenni.

Ö. f. – látjuk – egy hisztérikus, szép, viharos múltú vénkisasszony (1. mint mindig Flaubert és Bovaryné viszonyát). De mindez csak anekdota. Ö. f. természetrajzának két fundamentális pillére: a *lustaság* és a *rinya*.

Lustaságát bízvást nevezhetjük ontologikusnak. Valami mély, higgadt tompaság és ellenkezés ez, amely nem elhatározás kérdése, sokkal természetibb annál (kérdezhetjük-e a sziklát, mért nem repül, és az erdőt, hogy mért nem rohan, s az aranyat, hogy mért nem úszik), egy ideig el lehet fedni kis futkározással, gimnasztikával, de aztán eljön az igazság pillanata, ö. f. nem is megáll, de lecövekel végérvényesen, nagyot sóhajt, hogy beleremegnek a csillagok, s szinte a firmamentummal együtt löki ki a szót: NEM. Egy tapodtat se tovább. Egy lépést se. Nem akarok *szenvedni* tovább. Elég. Magamtól én már többé nem futok. – Labda nélkül már eddig se nagyon, és a ritka, tíz méteren túli sprinteknél elfogta őt a hosszútávfutók rettenetes magánya, de eztán már csak álldogálni fog ott a zöld gyepen, örökétig, nézdegél, gondolatait rendezi, tűnődik, eközben kicsit zavarja az a rohangálás ott a pályán, ez a szeleburdi összevisszaság, melyről, rémlik, neki is vannak emlékei.

A rinya. Magyarul(?!) ez a szó így hangzik: rinja. Másképp ír az ember éjszaka, másképp nappal, máshogy esőben és máshogy, ha süt a nap – és máshogy, ha egy szöveget rögtön idegen nyelvre fordítanak. (Szegény Kundera.) Mondom apámnak, hogy egy magyar szövegben ez a szó, a *rinja* volna a szervezőerő, a minden, egy magyar fül hallaná ebben a sírást is, a nyafogást is, a kényeskedést és a valódi fájdalmat, sőt még engem is hallana, s még az is jó (volna), hogy a szó éppenhogy létezik, szótárakban nincs benne, kellemetlen raritás.

A férfi, akinek, többek közt, az életemet köszönhetem, fontoskodva. Ha nem vagyok résen, a férfi, akinek stb., elgondolkodva (nachdenklich) ráncolta volna a homlokát, időben

visszajavítottam, fontoskodva. Nem akarom föllábjegyzetelni a szöveget, az ősi küzdelem szinte szóról szóra zajlott, alárendelésről alárendelésre, szinonimáról szinonimára, csata házról házra. A küzdelem archaikus jellegének megfelelően a felek hallgattak, ő nem szólt a közbeszúrt magyarázó félmondatról, én sem, hogy kipukkasztottam valami színes, buzgó jelzőjét. ráncolja a homlokát, raunzen!, kiáltja végre boldogan, és hogy volna egy bécsi színész, az volna a raunzen maga, úgyhogy ne féltsd te az osztrák fület, Hans Moser! – és mindent tudni fognak, amit akarsz. Orrhangon utánozza, tényleg „rinja", rettentően bécsi volt ez a Moser, teszi hozzá még kicsit később.

Ö. f.-nek mindene fáj. Ami van, az fáj vagy fájni fog. Nincsen olyan mozdulat, amelyhez ne kapcsolódna fájó múlt, fájó történet és jelen idejű „rinja". Kötözések, ragasztások, fagyasztások, bokagumi, térdgumi, combgumi, fáslik, kötszerek, kenőcsök, olajak, görcsoldó pirulák. Ha rendesen bemelegít, halálosan elfárad, ha nem, rásérül. Ha így csinálok, fáj, panaszkodom gyerekként apámnak. Hát ne csinálj úgy, válaszolta egyszerűen.

Ö. f. a térdét tiszteli leginkább. Van a porcleválásnak egy fajtája, melyet úgy hívnak – így hallotta –: *porcegér*. Erre a porcegérre sokat gondol. Hogy ott bolyong a térdében, ott tanyázik – ettől ö. f. különbnek érzi magát, kiválasztottnak és sebezhetőnek. Néha szeretettel megsimítja a térdét. A porcegeret Bélának hívja, és tegezi. Ha ne adj' Isten gólt rúg, odaszól: Jó Bélám, akkor ezt most bevágtuk... Úgy érzi, Béla a barátja, rá számíthat. A barátság fájdalommal jár, így már ezt is tudja.

A „rinya" teljességre törekszik, nagyravágyó, mindent akar: a lebegő boka hálás terep a különféle szalaglazulásokkal, az Achilles-ín titokzatos gyulladásai, az izomgörcsök tömkelege (vádli, comb), az érzékeny lovaglóizom, s ó, a húzódások, a makacs húzódások, majd a váratlan nagy orvtámadás: hátizmok! Ki hitte volna egyáltalán, hogy léteznek; és innét már csak egy ugrás, egy rosszul

sikerült, a nyakizom: mint végső árulás. S a bűnök a deréktájon…

A „rinya” legalján azonban nem az önsajnálat van, hanem a félelem. Ö. f. félelemben él.

A határon áll (ennyiben művész), billeg, akár ez az írás a saját létezése szélén. Ez a küzdelem és kettősség egy ideig elvonja a figyelmet az időről, a valódi tétről és el a halálról, de azután egyszer, már a kispadra szorulva, nézve ezt az egyre idegenebb játékot, az egyre ismeretlenebb fiúkat, szemét már-már könny futja el, rémülten vicsorogni kezd, mintha jeges szél fújna, s akkor egy *kéz* nehezedik a vállára, az apjáé, aki évtizedek óta nem nézett rá ilyen szelíden és lágyan, és azt mondja ennek a harmincvalahány éves vénembernek: Hagyd már ezt abba, fiam, mert soha nem leszek készen a fordítással, kérlek.

Két férfiarc, egyforma, nem egyforma.

Kényszerítenem kell magam a meccsjárásra, nem megy magától, élvezetből, szenvedélyből, ártatlanul, az élet iránti szeretetből, de könnyen megy, mert munkaként tudom elszámolni a főnökömmel. Aki én vagyok. Kellemetlen alak. Azt mondta egyszer a Flaubert mamája a fiának, hogy fiam, megkeseredett a mondatok utáni hajszában a szíved. De miért is említem ezt? Mindegy. Épp az unokaöcsém meccsére indultam volna, amikor csöngött a telefon.

Csöng a telefon, és egy barátságos, ismeretlen német hang azt mondja a kagylóban, hogy indulna éppen egy magazin, melynek a címoldalán egy bizonyos Heidi Klum volna, és hogy ő, a hang gazdája, milyen jó ötletnek tartaná, ha én találkoznék Heidivel (ahogy a szürrealista szépségdefiníció szól: Heidi Klum találkozása a Béke-díjjal a boncasztalon), és ezt aztán hosszan ecsetelte, milyen remek kis írást rittyenthetnék én ebből az élményből és így tovább, és így tovább. Miközben az ecsetelésből igyekeztem kihámozni, hogy ki is lehet Heidi Klum, elfogott a kelet-európai kisebbségi érzés, mennyire más világokban élünk, mennyire más kulturális referenciák közt… Rémlett valami, először arra tippeltem, hogy

Heidi Klum híres gerelyvetőnő, már a mamája is az volt, de a német demokratikus sportvezetés, a gonoszlelkű Honecker utasítására doppingolásra kényszerítette (a mamát), aki ettől nagyon meghízott, inni kezdett és látni se akarta a kis Heidit, aki így egyedül maradt a világban, de nagy akaraterővel íme elérte, hogy rajtam kívül mindenki ismeri a nevét. Vagy mégis inkább jó tollú, fiatal novellistanő, az új berlini nőhullám vagy hogy is. Mintha találkoztam is volna vele a lipcsei könyvvásáron.

Kis csönd támadt a vonalban, amikor minden erőmet összeszedve meg mertem kérdezni, hogy kiről is beszélünk. Nem örültem ennek a szakadéknak, amely így Heidi Klumban testet ölteni látszott Kelet és Nyugat között. Igaz, akkor e modellált testről még nem tudtam semmit. A hang továbbra is lelkes maradt, hogy ez mennyire fantasztikus, egy raritás, ez ha lehet még jobb, egy szűz kéz, hát hol találna ő ilyen szűz kezet most Németországban vagy egész Európában. Minthogy nem nagyon tudtam, miről is beszélünk már vagy egy fél órája, nemet mondtam.

Amit azonnal megbántam. Azóta mindenkinél Heidi után érdeklődöm (ha ismerik, büszke vagyok, mintha a húgomról volna szó, ha nem ismerik, megvetően elhúzom a szájam), az internetet böngészem, és ha felbukkan Heidi attraktív fotója, primitív internet-intelligenciám következtében mindig váratlanul, akár egy lórúgás, hevesen megdobban a szívem.

Hibáztam, szakmai szempontból is, Heidi Klummal kéne ezekre a meccsekre járnom, nem az Olimpia Stadionba vagy a Wembley-be, hanem abba a Drezda melletti kisvárosba, nem a VIP-páholyokba, hanem ácsorogni vele, a hibátlan coctail-ruhával (zöld flitterek!) a szemerkélő esőben, az agyagos pályaszélen, negyven fáradt tekintetű hímmel együtt. Ahogy Heidi puha, csillogó tekintete befogja a pályát, a saras futballcipőket, a megvillanó stoplikat és a meggyötört férfiarcokat… Egyszer egy magyar színésznő (nagy színésznő lett belőle) azt nyilatkozta volt egy magazinfélének, hogy olvasta az

egyik könyvemet, illetve pontosabban azt nyilatkozta, hogy ugyan a sarokba vágta, de még nem adta föl teljesen, úgy érzi, van a könyvben valami. Játékostársaim hetekig izgatottan tárgyalták „a dolgot”, latolgatták „a lehetőségeket”, az én személyeseimet, illetve azt a csodaszerűt, hogy esetleg kijönne ő maga megnézni egy meccsünket. Sötét tekintettel, komolyan mondták: Végül is, Pepe(!), úgy érzi, van benned valami, nem? Mindig egy ütemmel később nevették el magukat, mint az még kellemes lett volna.

Az unokaöcsém tizenhét éves kora ellenére a felnőtt csapat kapusa, enbékettő, az azért már valami. (Az a csapat ez, ahová én végül is harminc évvel ezelőtt nem igazoltam át. Drámai körülmények között. Az esetet művészi formában a fiatal, attraktív színésznők által többnyire sarokba vágott regény dolgozza föl részletes műgonddal.) Persze a kapus az kapus, csak kapus, nem futballista. (Hülyeség.) Minden kapus őrült. Hangyás, flúgja van, nincs ki a négy kereke. Aki nem őrült, az nem is kapus, az csak „valaki, aki a kapuban áll”.

Olvasom – és a fentieket nem tudom értelmezni –, hogy Camus 1930-ban az algíri Racing Universitaire kapusa volt. Ezt nem néztem ki volna belőle. Ha már a futballista megfelelőjét keresnénk, talán Bozsikot mondanám abból a régi nagy csapatból. (Kerüljük az 1954-es szám használatát!) Bozsik: kristálytiszta konstrukció, éles, kemény vonalak, semmi fölöslegesség, a játék lényegének, lelkének állandó, természetes, magától értődő kifejezése. De tévednénk, ha Bozsikban csupán valami elvont zsenialitást látnánk, mondván, élet az inkább Puskásban vagy Cziborban volt. Nem. A következő anekdotát nem elemezném, sapienti sat. Bozsik edzőként inkább szomorú volt, mint zseniális, a 60-as, 70-es évek fordulója ez, a magyar futball lefelé csúszásának kezdete. Bozsik nem értette, hogy a játékosoknak már nem minden a foci, és nem értette, hogy nem értik. És – tudhatjuk máshonnét – van, hogy kevés a szó. Egy ilyen alkalommal ez a finom úr, a középpálya nagy gentlemanje, Wembley

láthatatlan hőse (a látható hősök Puskás és Hidegkuti voltak; az 1953-as 6:3-ról beszélek), állva megint egyszer tehetetlenül a csapata előtt, kigombolta a sliccét, elővette azt, amit onnét elő lehet venni, a Nagy Októberit, ilyenek maguk!, kiáltotta, ilyenek, mint a, s mutatta, hogy mi. Talán meglepődünk e harsányság láttán. De a nagyság sohasem finom, mindig brutális is. Ennyit Camus-ről.

És mintha Cambridge-ben Nabokov is kapus lett volna. Ez már érthetőbb. Érdekes véletlen (fölteszem, véletlen), hogy a magyarban a potyagólt lepkének hívjuk. A jelentős lepkész, Nabokov mindig úgy viselkedett, mint aki mindent tud. Vajon ezt is?

Állítólag Wojtyla is védett. De erről nem jut eszembe semmi.

Hamarabb értem ki a pályára, fölmentem a klubház emeleti büféjébe. Nem tagadom, van egy kevés gőg vagy büszkeség bennem, amiért olyan otthonosan érzem magam, otthonosan mozgok a pályák környékén. Nem hibázom; mindenesetre értelmiségi hibákat nem követek el: nem beszélem túl és nem hallgatom túl a jeleneteimet, és nem teszek úgy, mintha nem volnának jeleneteim, nem magyarázom a jelenlétemet: ott vagyok: itt.

Váratlanul ismerősre találok, a Kokóra (minden Kovácsból Kokó lesz), abból a régi csillaghegyi csapatból, ahol én voltam a csapatkapitány, ő meg az a fiatal ifista, akit a szakvezetés „nem kevés bátorságot mutatva beépített a csapatba”. Kopaszodik, meghízott, kedvesen vigyorog. Vállat von, mintha kópéságot említene, kitanultam a masszázst, most én vagyok itt a masszázsozó. Hosszan beszélgetünk semmiről, kizárólag olyan mondatokat mondunk egymásnak, melyeket előttünk ezren és ezren elmondtak – és ez így van jól. Megéheztem, kérek egy hosszúlépést meg egy rántott húsos kenyeret. Váratlanul olyan bizalomgerjesztő kinézete van, mintha ember csinálta volna, mintha a büfésnő személyesen klopfolta volna a húst. Azért ez túlzás. Viszont a hosszúlépés jó hideg. Ismételjük át: kis fröccs: 1 dl bor és 1 dl szóda, nagy fröccs: 2+1, hosszúlépés, más nevén fordított: 1+2, házmester: 3+2,

viceházmester: 2+3, háziúr vagy nagyházmester vagy (Csongrád megyében) bivalycsók: 4+1, lakófröccs vagy kisházmester vagy tömbházmester: 1+4, polgármester: 6+4, mafla: 5+5. Vannak kevésbé ismertek, pl. az Újházy-fröccs, amikor szóda helyett uborkalét használunk; és ha nagy a baj, akkor kell a színész-fröccs: 2 dl szóda, az is langyosan. És így tovább. Van nyelv, amelynek a létezésre van sok szava, van, amelyiknek a fröccsre. Nem látom a különbséget.

A kenyér és a rántott hús is olyan hatalmas, mint „régen". Valahogy a rántott hús is nagyobb a kenyérnél, és a jó ropogós szélű, friss fehér kenyér is nagyobb a rántott húsnál. Majszolok, mint egy gyerek, iszom, mint egy felnőtt. Meghalt a Tibi, mondja Kokó, ezt is úgy mondja, mint a masszázsozást, kis vidámsággal, mint valamit, ami az ő leleményességét bizonyítaná. Karácsonykor még semmi, februárban temetés. Egyszerűen összeomlott a csontozata. Összeomlott! Ezt meg úgy kiáltotta, mintha ez a halott érdeme volna, utolsó figyelemre méltó teljesítménye.

A Marsalkó Tibi az ő unokatestvére volt, nekem pedig osztálytársam. Olyan buta volt, hogy az már nem számított. Nem volt érdemes csúfolni, mert – emlékszünk: akár a túlontúl egyszerű balbekk a cselt – nem vette észre. Asztalos lett, bútoros; ráálltam az intarziára, mesélte egyszer később, jól keresett, rátalált a (egy) komcsi vonalra, és mindenféle fő- meg középfunkciknak csinált intarziás bútorokat, van, apám, egy szarvassorozatom, azt kajázzák nagyon, a bika föltartja a fejét a nap felé, tiszta szakmai kihívás, apám, körbe meg az ünők, mert, érted, gróf, bazmeg, a nőket ünőknek hívják a szarvasok, jó, mi?!, a másik tuti meg, már bocs, a grófi sorozat, liliom, kard, korona, címerpajzs, monokli meg egy kis ötágú, ezt nagyon nyomatják az elvtik, ne mondd azt, hogy elvtik, mért ne mondanám?, ne becézd őket!, ugyan, gróf, nincs ezeknek sok vissza!, má mé ne volna?!, és akkor a Marsalkó egy finnyás esztéta mércéjéhez igazodva, röhögve mesélte, hogy *ezek* tőle

intravénás bútorokat szoktak rendelni, és hogy így nem lehet, bazmeg, országot vezetni. Ez ugyan mélyen igaz volt, de hát amíg az ilyesmi kiderül!; a nagynéném a Hitlerre is legyintett csak, mondván, egy olyan férfinak, aki úgy öltözik, mint az Adolf, annak nincs sansza. Valóban: de amíg erre mindenki rájött, már nem volt mindenki életben.

A Marsalkó édesapja profi futballista volt régebben, enbékettő, enbéhárom, öregembernek látszott már akkoriban, legalább ötvennek, és egyedül nevelte a Marsalkót (maga is Marsalkóként). A Marsalkó mamája szertárosnő volt T.-ben, az MTE-nél, ahol az öreg csapata barátságos meccset játszott a Rajk-pör idején, és akkor már egyre nehezebben fért be a csapatba (sérvesen), de azt a meccset végigjátszhatta, és vágott egy hármast, és ettől olyan éktelen vidámság fogta el, hogy ott maradt éjszakára a szertárban, meghúzódott, és ottan fogant a Marsalkó, focicsukák, edzőlabdák és dresszek közt: szép kezdés, gerozánszagban, de a szüléskor meghalt a mamája.

Mindezt már nem az osztálytársamtól tudom, hanem az apjától, aki akkorra nálunk kertészkedett a kertben. Édesanyám valahogy beszervezte. Nagy tisztelettel szerette az édesanyámat. Nem is nagyon értettem. Néha a fiával küldött anyámnak ajándékot, nem tudom, mit, be volt – gonddal és randán – csomagolva, a Marsalkó szótlanul átnyújtotta nekem, én biccentettem, szótlanul átvettem, nem beszéltünk erről a postáskodásról sosem, de nem volt kellemetlen – csak nem értettük. Ha kellemetlen lett volna, azt értettük volna.

Kezdetben nem szerettem, macerás volt, mindig nekem kellett elmennem citromért meg főleg szódáért. Ez volt a kikötése, hogy szoldavíz. A Marsalkó, a marhája, titkolta, hogy a faterja spíler, de én rájöttem. Két lépésben jöttem rá. Először észrevettem a labdát a szatyrában, kenyér volt benne meg egy fűzős bőrlabda. Én akkor már futballista családból származtam, és föl nem tudtam fogni, mire

kell a tompa Marsalkó apjának az uzsi mellé a labda. És akkor kiderült. Anyám nem volt otthon, én meg korábban értem haza. Az öreg Marsalkó olyan Deák Bambás ék lehetett, tankszerű gólvágó, később sokat mesélt meccsekről, a Szürke Taxi ellen, meg amikor gólt rúgott a Nagyváradnak, éreztem a kaput, mondta és elpirult, magas, erős, jó fölépítésű pali volt, *büszke testű,* úgy járkált a kertben, mintha ő is jegenye volna, idetartozó. Leselkedtem, egyszer csak kivette a labdát a szatyorból, megsimogatta, a földhöz ütögette, és elkezdett: dekázni. Egy vénember ott a kertünkben csak úgy dekázik. De nem úgy, ahogy én vagy te, vagyis koncentrálva, akaratosan, elég ügyesen és elég sokat, nem, ő mintegy oda sem figyelt, nem jó vagy baráti viszonyban volt a labdával, hanem az hozzátartozott a testéhez, dekázva *sétált* a kertben. Nem volt szabad Károly bácsinak szólítani, hanem vagy Károly bának, vagy Károly bátyámnak. Azt szerette volna, hogy beszélgetés közben emelgessünk, de én vagy labdáztam, vagy beszéltem. Vagy szó, vagy labda. Szó.

A Marsalkót természetesen marslakónak hívtuk, hogy legyen neki végre értelme. A rendszerváltozás után is jól ment neki, híres intravénás bútorüzlete volt a belvárosban. A kirakatban kint volt az apja fényképe, szép nagyítás, ahogy dekázik a kertünkben. De azt csak én tudom, hogy az a mi kertünk.

Ez a koratavaszi nap még gyöngécske, de már élvezhető, meg kell becsülni. A lelátónak tekinthető drabális betonlépcsőkön alig harminc ember gyűlt össze, a napos hely az ellenfél szurkolói közt van, oda állok. Látom messziről jönni az öcsémet, nem a futballista, hanem a kapus apja, a munkahelyéről érkezik, elegáns felöltő, nyakkendő, ezüstös haj, alig ismerek rá. Mindig meglep, hogy a testvéreim felnőtt férfiak. Meglep, de a múló idővel egyre kevésbé zavar: részint egyre erősebben beléjük látom az ismerős régit, részint ha ez kevés volna, a fantáziával besegítek: mint mindent, a testvéreimet is kitalálom. Jobbra-balra köszönget, mindenkit ismer.

Ez már gyerekkorában is így volt, végigsétált az utcánkban (kertes házak, falusias tempó), megállt a szomszédok kerítésénél, és elbeszélgetett a felnőttekkel. Vajon miről? Soha nem fogom megtudni. Mindenkihez volt egy jó szava. Talán észre sem vették, hogy gyerek. Klasszikus sportszülő, minden meccsen kint van, idegenben is természetesen, fia minden mozdulatát figyeli és segíti és kritikusan elemzi. Kemény kézzel babusgatja a fiát – 24 órán át. Amiből rögtön látszik – ha máshonnét nem tudnánk –, hogy egy apa mindig macerás: ha passzív, ha aktív, ha sose viszi kirándulni a gyerekeit, az a baj, ha minden vasárnap kímélet nélkül újra meg újra föl kell fedezni a természet lefegyverző, egyszerű, figyeld csak meg, édes fiam, egyszerű!, szépségét, akkor az a baj. De ez inkább engem foglalkoztat, mint az öcsémet.

Érkeznek bemelegíteni a csapatok, az ifjú kapus szemérmesen kiint, látja és köszöni, hogy itt vagyunk. Amikor az ember így kifut a pályára, azt érzi, mindenki őt nézi. Ezért kell figyelni, még a homlokráncolásra is. A finom intésre az apja teli torokból visszaüvölt, mintha idegen rajongók lennénk. A fiú bosszankodva legyint, és hozzálát a bemelegítéshez. Helyes gyerek; szívesen lennék neki meseszerű nagybácsija. Na ja.

Kérdem az öcsémet, próbálkozott-e már azzal, hogy egy-egy támadásnál elejétől fogva ne a csatárokat figyelje, hanem a kapust, akinek a kapuja felé a támadók a labdával rohannak. Hagyjál már a hülyeségeiddel, mondja figyelmetlenül. A kapus félelme tizenegyesnél, teszem még hozzá, és nem teszem hozzá, Tandori fordítása. A „tandori" menne, a „fordítása" nem megy a környezethez. Ugyan, morogja ugyanúgy tovább, mintha egyszerre hallaná és nem hallaná, amit mondtam, nincs mit félni. A tizenegyest nem lehet védeni, csak rosszul rúgni. Ahogy elkezdődik a mérkőzés, mintha ő is elkezdene egy előadást, egy nagyon ismerős és nagyon idegen hang beszél belőle: azonnal és folyamatosan szid valakit. A bírót, a partjelzőt, az ellenfelet, a mieinket, a drukkereket.

A világot mint olyant nem: szidalomárja konkrét, hic et nunc. Tárgyszerűnek nem mondanám, inkább olyan, mint egy dallam, egy hangzás, egy sound. Mintha előre megírt szerep volna. És azonnal agresszív és támadó. Mintha nem is ő volna. De két kitörés közt nyugodt, nyugodtan köpködi a szotyolahéjat az előttünk álló nyakába. Egy ártatlan szabálytalanság után oda is szól nekik, micsoda vidéki bunkóság ez, bazmeg. Azok váratlanul hallgatnak, vagy nagyvonalúak, vagy megijedtek az öcsém 190 centijétől. A mondat után bensőségesen felém fordul, kedvesen, mint egy titkot súgja: Ha most megfordul a pali, lerúgom a szívét. Tényleg, szív magasságban állunk. Kis csodálattal nézek rá, hogy ilyen hülye. Oké főnök, súgom vissza, de ne tévesszen meg, hogy ketten vagyunk. Boldogan néz. Én kissé kívülállóbb vagyok, mint szeretném. Már rég voltam meccsen, bele kell jönnöm.

Egy férfit figyelek egy ideje, szünet nélkül káromkodik, maga elé beszél, gyűlölködve átkoz valakit, olyan durván, olyan mocskosan, hogy alig elviselhető. (Pedig jó a tűrőképességem, minthogy szempontjaim kizárólag stilárisak.) Majdnem eltelik a meccs, mire észreveszem: a saját csapatát szidja. Nem akarom végiggondolni, hogy ez mit jelent.

Közben az öcsém is kipécéz magának egy saját játékost, kijelentvén, hogy az gyáva. (Valóban!) Ettől kezdve csinálhat az, amit akar, minden a gyávaságát támasztja alá. Ha dühödt bikaként felpofozná az ellenfél középpályás sorát plusz a támadó felfogásban játszó bal bekket, az öcsém csak legyintene, tessék, most meg ijedtében pofozkodik. Nem azt mondja rá, hogy gyáva, hanem a szurkolói szótárból szolgálja ki magát, magasugró, mondja. Hogy ti. nem ütközik bátran, férfiasan, hanem ilyenkor fölugrik, nehogy eltalálják. Legalább tízszer hallom: Kész magasugró! Nézd a magasugróját! Jobb, mint a Foszböri. De végigmondja, az alapbölcsességeket is: Egy kéz nem henc! Nincs kis falt meg nagy falt! Nem rossz kapus, de a gólt ő se védi! Ne a labdát nézd, a pályát!

Nincs neki periferikus látása. Ez semmi nem volt, csak a hattyú halála. Később: Na ez volt a hattyú halálából az iszap.

Fiunknak nincs dolga, ezt szuverénül oldja meg, a gólt, amellyel vesztett a csapat, nem védhette. Ezt a Kahn se védte volna, mondja elégedetten az apja.

Aki – nem *egészen* váratlanul, de azért mégiscsak megdöbbentő módon –, mikor abbahagyta az aktív játékot, elment bírónak. (Jó bíró lett. Egyszerűen értett hozzá. Ő egyébként erről sportemberhez illő szerénységgel azt szokta mondani: Nézzétek, mit mondjak?! Jó bíró voltam. Egyszerűen értettem hozzá.) Az áruló, mondtuk. Átállt, mondtuk. Kanári a családban, mondtuk, micsoda szégyen. Mindazonáltal lassabban a testtel. (Ezt egyébként utóbb egyre könnyebben teljesítem. Az ember előbb öreg futballista lesz, aztán kiöregedett, aztán olyan, itt vagyok én most, akin látszik, hogy valaha futballozott, aztán az, akin látszik, hogy mintha *valamit* sportolt volna, és végül aztán ő az: aki néz.)

Kezdjük, ami kezem ügyébe esik, a nyelvvel. Játékvezető, mondják. Nem azért tartom ezt rossz szónak, amiért én partdobást még nem dobtam, csak taccsot, nem hajtottam végre súlyponthelyezést, legföljebb, igaz pontatlan, keresztlabdákat adtam, és spiccel rúgok a labdába, és nem csőrrel, azt meg, hogy a rüsztöt hogyan szokták mondani, nem is tudom hirtelen, szóval nem ezekért, hanem főként azért, mert a játékot nem kell vezetni, minthogy az magát vezeti. Az a csúnya, fekete ember éppen akkor kell, amikor a játék megszűnik játék lenni, felborul a világ tisztes rendje, s ő helyreállítja azt.

Magasztos föladat, azután, tessék, mégis hogyan bánunk velük... Ha jó, észre sem vesszük, ha rossz, akkor meg rossz. Ki emlékszik egy jó bíróra, mondjuk, egy vesztes meccs után? Inkább keresünk benne valami szeplőt, s aki keres, talál.

Van, hogy más sincs, mint szeplő.

Egy ilyen esetben valaki egyszer nyakon ragadta a bírót (ott

álltam, láttam), és némi nyelvi kanyargás után az iránt érdeklődött, hogy a bíró sporttársnak mi okból tetszik vajon nem a szabályokkal harmonizálva vezetni a mérkőzést, azaz: Mért csalsz, te tetves patkány?! Engedj el, kisfiam, mondta ott a fáradt öregember, és kérd az Úristent, hogy többet ne vezessek neked meccset. Amúgy meg, nos, itt, itt veszíteni fogtok, bármit csinálsz, kisfiam – és mosolyogva adott egy szabadrúgást: nekünk.

Még nem voltam akkor húszéves se. Igen csodálkoztam, hogy ezt lehet. Ezt nem gondoltam volna. Hogy tényleg mindent, de mindent meg lehet csinálni. Hát a nézők, látták ezt a mindent, mért nem lépnek közbe, mért nem szólnak? Szóltak, hervadtan kiabálták az igazságot, hogy csal a bíró. És? Mi lesz holnap? Holnap ki fog erről tudni? Senki; csak az marad meg, hogy veszítettünk. Mi a teendő ilyenkor? Persze győzni – az volna a legjobb, csak hát az nem úgy van romantikusan, hogy a bírók csalnak, ám mindhiába, mert mi meg tündöklünk, mert mi hol tündöklünk, hol nem, és úgy csal a bíró (ha csal a bíró).

Fényes külvárosi futballkarrierem során többször éreztem ezt a rohadt tehetetlenséget, ezért aztán, bevallom, nemegyszer terveztem, hogy nem várom meg ezt a megalázó holnapot, hanem odamegyek hozzá, azt' annyi!, bevágok, mit bevágok!, bemosok neki, és kész. Rendben, örökre eltiltanak, viszont helyre áll az igazság. Persze nem lett belőle semmi, még soha senkinek nem vágtam be (egy-két korai testvéri pofont nem számítva).

Kicsi történetek:

Mottó. – Ahogy a fülemben marad most már örökké, hogy pl. sándorgöröcsalberttichyfenyvesi vagy szőkevargaalbertrákosifenyvesi és persze budaikocsishidegkutipuskásczibor, úgy az is: jótalajúpályavezettebircsák!

Pont és ellenpont. – Sárisáp, jó talajú pálya, vezette… valaki, akinek, finoman szólva, bírtuk a bizalmát. („A Béla régi haver.

Emlékeztettük rá.”) Én még őszinte ember voltam, de nem ordítottam, nem toporzékoltam, mert örültem, hogy végre bekerültem az „egybe”. Mi úgy gondoltuk – sérós fővárosiak –, hogy majd finoman kigurigázzuk ezeket a derék bányászokat. Félidőig kaptunk egy hármast. Abszolút tiszta, kikezdhetetlen gólok. Tátott szájjal lestem (le is cseréltek) azt a nagyvonalú fantáziára, a földi béklyóknak fittyet hányó, nemes szürrealizmusra építő szabadságot és radikalizmust, ahogy Bélánk érvénytelenítette őket. Szünetben aztán szólt valaki közülünk neki, hogy ne szórakozzék már, mert így élve nem jutunk ki innét, „ebből az oroszlánbarlangból”. Rendben kaptunk egy szolid kettest – idegenben nem a legrosszabb –, hazabuszoztunk, elmondva a bírót: mindennek.

Regényrészlet. – Az alábbi történet igaz, jóllehet szerepel egyik, a dolgozó és sportoló ifjúság életét bemutató, idézet vége, regényemben is. Rákoskeresztúron történt, én épp széthúztam a mezőnyt, azaz a szélen ácsorogtam, a többiek ott futballoztak arrébb, amikor egyszer csak látom, hogy megmozdul a föld, illeg-billeg a fűcsomó, és nicsak, egy vakondtúrás emelkedett ott. Volt időm, odaszóltam a partjelzőnek, integessen már, mester, lesen van a vakondok! Tudom, nem nagy tréfa, de *tényleg* lesen volt. A partjelző odahívta a vezetőbírót, és adtak egy sárgát, mondván – isten bizony! –, ne csúfolódjam egy *kispénzű munkás*egyesülettel. – Mondhatom, a sárgalappal a pénzemnél voltam.

Számok. – Ha valaki számmal összenőtt, az Albert a kilencessel. Albert volt a kilences mint olyan. Titkos informátorom szerint állítólag Kaposi Sanyi bácsi (legendás öreg bíró, akinek soha senki nem mert visszaszólni) megcsinálta egy Pécs-Fradin a Császárral (császárnak neveztük, igaz, kizárólag azért, mert az volt), hogy a konfliktust követően megfordíttatta: majd *leolvasta* a hátáról a számot, s akkurátusan beírta a kis füzetébe: 9.

Az öcsémtől hallottam: Honvéd–ZTE, falt, bíró rohan, mi a száma?!, kiáltja, mire a vétkes játékos (talán Csepregi?) tesz egy

tvisztelő mozdulatot, a számom?, a *Sugar baby love!*

Kurta pályafutás. – Volt iskolámban megkértek, vezessek az alsósoknak egy meccset. Nem probléma. Történt, hogy a léc alsó lapjáról lepattant egy lövés (konkrétan a labda). Na ez micsoda? Halvány dunsztom nem volt. Rögtön eszembe jutott a 66-os vb-döntő, Hurst, az a rengeteg cájtlupe, hol azt bizonyítva, bent volt, hol az ellenkezőjét, lassítva, fekete-fehéren és fehéren feketén. Ez itt szép lövés volt, megadom. Gól. A kapus, helyes kis szőke gyerek, könnyezve mutatja, hogy nem gól, *ott* a helye. Megnézem, valóban. Akkor nem gól. Jön a center kissrác, aki rúgta, szintén csillog a szeme, de hát ilyen nincsen, hogy meg tetszik adni, aztán vissza tetszik venni... hát ilyen nincsen... Kétségtelen, motyogtam, ein Mann, ein Wort. Ott ácsorogtunk. Oldalról fenyegetőleg közeledett a tornatanár. Valami probléma van, apuka?! Ez én voltam, az apuka. Gyerekek, súgtam oda, balhé van, folytassuk gyorsan, majd a végén megdumcsizzuk... A gyerekek elnézően legyintettek, és játszottak tovább.

Soha többé!

A hozadék. – Öcsém bírói működésének első jelentős hozadéka: hogy anyánk, a jó édes anyánk bizony föltámadt, sőt a bekiabálások szerint nagy és mondén életet él. Amit már rég kívántam neki (gönnoltam), mert mellettünk, zsarnokságunk alatt erre nem maradt... semmije nem maradt. Annak idején gondolt erre ő is. Sokkal jobban jártam volna, fiaim, ha egy nagy ká lettem volna. Te tudod, édesem, röhögtünk, majd aprólékosan elemeztük ama ősi foglalkozás tárgyias nehézségeit. Hidd el, mamácska, nagy *meló* az is, nemcsak négy ilyen szép gyereket fölnevelni... Nyakleves.

A nehéz. – Szóval: A jó bíró tiszteli a játékost, mert tiszteli a játékot, így lesz része annak; játékospárti, tudja, hogy a játékos fontosabb, és tudja, hogy a rendért ő felel: ő az úr, azaz a felelős, ő a bíró. Ő is téved, mert itt nem lehet nem tévedni, de tévedéseit el tudja fogadtatni – és persze nem téved *sokat,* mert az itt is kevés,

hogy valaki jó szándékú, ám nem ért a dolgához. Szánalmas a folytonosan bocsánatot kérő bíró.

A jó bírónak tudnia kell hálátlanságunkról is, arról, hogy sokszor saját tehetetlenségünket és tehetségtelenségünket szórjuk rájuk, de tudnia kell a bizalmunkról is. Bizalom nélkül vélhetően semmi sincs, de bíróság biztos nincs jó.

A bizalomnak errefelé rosszak a föltételei. Ebben az országban (Magyarország) nagy és élő hagyománya van a hazugságnak, a hazugságban élésnek – milyen *hivatalos* emberben volna bizodalmunk? Kinek hisszük el, hogy nincsen hátsó szándéka? Hinni, hogy ti. volna egy testület – a bíróké –, mely szabad, független és jóra törekvő. A jó bíró ezt a reményt sugározza, hogy ez lehetséges. Azt volna jó tudni, tudhatni, érezni: hogy a bíró is közülünk való, s nem valami zsandár, akit a fejünkre ültetett az ÁSH (Állami Sporthivatal) vagy valamely más rövidítés, „azok, ott, fentről”. Tudni tehát azt – amit tudok is –, hogy a bíró: az öcsém... Persze ha kimegyek egy meccsére, kiabálom, amit kell, anyákról, kecskékről, nádirigókról, illetve a legszebb bírókáromlást, amit hallottam: Te függőleges ló, te! Egy jó bíró az ilyet meg se hallja.

Nehéz dolog jó bírónak lenni. Meg kapusnak. Jobb bekknek, és így tovább. Meg tartaléknak. Meg edzőnek. Szurkolónak. Nekünk. Nehéz.

Újra olvasni kezdem a *Nemzeti Sport*ot, régebben *Népsport*nak hívták, most is így kérem, az újságos szó nélkül adja. Sok utcanév is megváltozott, a lakosság titokzatos szabályok és indulatok által irányítva követi, illetve nem követi ezen változásokat. Például az Andrássy utat a legvadabb diktatúra se tudta Népköztársaság útjává tenni, de még csak Ifjúság útjává sem. A Marx tér viszont maradt Marx tér, legalábbis azt hiszem.

Látom a péntekiben, hogy szombaton a Csillaghegy otthon játszik, sőt, hétfőn az öregfiúk is. A környék szakértő közvéleménye csöndes csodálkozással veszi tudomásul, hogy újra meccsekre járok. („De

azért minden rendben van, Péterkém, nem? Család, házasság oké, ugye…”)

Csukott szemmel is kitalálok a pályára. Mint a ló, aki egyedül is hazatalál és hazaviszi részeg gazdáját, aki közben hortyogva aluszkál a bakon. Egy negyed évszázadon át minden héten háromszor, olykor négyszer ugyanígy…! Nézem a póznákat, az ezerszer átkozott villanyoszlopokat! Január, február, az alapozás ideje, a hosszú futások, a Nagy Kör meg a Kis Kör, nehéz megmondani, melyiket gyűlöltem jobban. De mindennél jobban gyűlöltem ezeket a póznákat; mert amikor a futásban ideértünk, beálltunk már egy ritmusba, és gőgösen azt éreztük, fiatalok vagyunk és erősek, mindent kibírunk, elfutunk a világ végéig is, és az UFC-t is simán meg fogjuk verni, mit megverni?!, lezúzzuk Őket, levegőt nem fognak kapni, és a mester is kinyalhatja a seggünket a sok futtatással, akkor: akkor elhangzott a félelmetes „sprint!” utasítás, két oszlop közt sprint, a következőig lassú futás (soha nem séta! soha), aztán megint sprint, végig az utcán, a strandig föl. A halál maga. A strandnál már nem voltál senki, csak egy ziháló hústömb, amely levegőt hány ki és levegő után kapdos, és minden izma és ina remeg, tudja, az életből, mely sötét és kilátástalan, nincs már sok vissza, de nem baj, ennél a testi-lelki megalázottságnál minden jobb, és az UFC ellen se kell majd játszani.

Vajon honnét az edzőkben az a kifinomult gonoszság, aljassággal rokon szadizmus, hogy pontosan, de centire, másodpercre tudják, meddig bírja az ember, és mikor belül érezzük, objektíve tudjuk, hogy elértünk az emberi teljesítőképesség legvégső határához (a strandhoz), akkor lökik oda, halkan, szinte szomorúan (vagy diadalittasan üvöltve – mert az ember sokféle, innét sejthetjük, hogy talán az edző is ember): még egy kör, még egy sprint, szóval hogy *még egy*. És ez kivétel nélkül mindig így van. Akkor is, ha az ember ravaszkodva evvel már számol, és magában egyet rátesz, éppen azért, hogy ne érje újra ez a sokk, akkor is megkapja az edzői „még

egy”-et. Sohasem tévesztik el. Ha eltévesztik, baj van, megcsalta őket a feleségük, megszűnt a munkahelyük, vagy csak elveszett az élet értelme, fussatok egy kicsit, amennyi jólesik. Vagy rosszak, rossz edzők. Nincs igazi edző ezen brutális képesség nélkül. (Vélhetően ez a forrása a futballközhelynek: a csapatot az alkohol és az edző iránti gyűlölet fogta egységbe.

Könnyen át lehet fogalmazni a diktatúra alatti közösségi érzésre vonatkoztatva.)

Hirtelen olyan hálatelten gondolok a friss csípőprotézisemre: ha akarnék, se tudnék futni. Ott a két régi pózna közt, hangosan, szinte boldogan mondom ki: én már soha többé az életben nem fogok futni. És diadalmasan vigyorgok a póznákra. Nagy érzés. Úgy gondolok erre a nemre, mint valami teljesítményre, büszkén magamra, mint aki mégiscsak elért valamit az életben: jöhet tél, jöhet nyár, nem fog futni többé. (Kitör belőlem újra meg újra az ö. f.) Az érettségikor éreztem ezt, a kellemetlen nyelvtanvizsga után: én már soha többé nem fogok az életben magyar nyelvtannal foglalkozni. Felszabadító, mámoros érzés volt.

Az öltözőktől (újra lettek építve!) a pályára vezető folyosószerű utacskán állok (milyen saras ez esőben! ragadós sár, mintha sose érnénk ki a pályára!), a játékosok éppen indulnak melegíteni, rám köszönnek, mintha ismernének. Vagy mintha látszana rajtam (lerína rólam), hogy idetartozom, a pályához. Egyáltalán igaz ez? Nem, nem igaz; hogy szokásom szerint Heiβenbüttellel segítsem ki magam: „darüber wäre wohl viel zu sagen”, hát erről volna még mit mondani. Idetartoztam és most nem tartozom ide. De úgy teszek, mintha. Ezt el is várják tőlem. És én szívesen rendelem magamat a közösség akarata alá. Nézem a pályát, ismerem centiről centire.

Azt az álnok fűcsomót is láttam az ötösön, amelyről úgy pattant tovább a labda, hogy képtelenség volt az egyébként akkor, ott, épp üres kapuba betalálni. Előttem elsuhant a labda, de ott állt a Bodonyi (a Péter, a Béla bátyja, aki Béla az öcsémmel a Honvédban

játszott – a futball megszűnt egy közösség közös emlékezetének lenni, még csak nem is a pótléka, nincs semmi, ezért aztán az ember kénytelen úgy beszélni, mintha külföldieknek, vagy mint a Bridget Jones mamája, mindig mondani, hogy ki kicsoda), szemben az üres kapuval, tiszta sor, egy óvodásnak se probléma, még az ügyetlenebbjének sem. De a fűcsomó. Fizikailag lehetetlen volt a váratlan megugró labdát eltalálni. Én ezt láttam. Láttam, hogy nem tehet róla. Egyáltalán nem tehet róla. Kicsit se. A Maradona se rúgta volna be. (Talán csak a Gerd Müller, de ő is csak azért, mert ő mindent berúgott.) Ezt mondtam neki? Nem ezt mondtam neki. Hogy konkrétan mit, azt itt nem ismételném meg, de a népi erotikus szövegekből leleményesen építkező szitokáradatból az derült ki, hogy vannak helyzetek, amelyeket akkor is be kell rúgni, ha nem lehet. Öt méterről üres kapuba, ún. nyugodt körülmények közt: nincs fölmentés. De hát, öregem, megpattant a fűcsomón. Tudom, öreg. És da capo „az elmész te a bánatos”-sal kezdődő, elemző gondolatmenet.

Jön a bíró, láthatóan régi jó ismerősök vagyunk, több, barátok, tegez, lapogatjuk egymás hátát. Szerintem most látom ezt az embert először. Jól érzem magam. Kis csoportosulás támad, nézők keletkeznek és szereplők, egy jelenet. A barátom a közönség felé fordul, vázolja a dramaturgiai helyzetet: Sokszor vezettem meccset *neki*. (A klasszikus színpadi kezdőmondat, hogy világosak legyenek a viszonyok: Atyánk, mint jól tudod, gabonakereskedő volt.) Lehajtom a fejem, igen, én vagyok az, akinek meccs lett volt vezetve. Egyre sem emlékszem. A játékosok (ilyen közelről alig hihetően fiatalok) érdeklődve néznek, de már mennének a pályára. Útban vagyok, egy érdekes, zavaró tényező lettem. A bíró még egyszer biztatón megveregeti a vállam: A három Esterházy! Az nem volt semmi! Konkrétan a semmi volt, mert egyrészt négy, másrészt soha nem játszottunk hárman se együtt (mindenki mindenkivel, de együtt sosem), ám ez most nem fontos, nem a tények számítanak, hanem

az emlékezésnek ama biztonságos és barátságos közhelyei, amelyek mégiscsak tényféleségekre alapozódnak. Emlékszel, ahogy kerested egyszer a zsebkendődet, hát az egyszerűen fenomenális volt!, kiáltja bele az arcomba, és lelép a színpadról. Milyen hülyeség ez, micsoda zsebkendő, semmilyen sportösszefüggésű zsebkendőre nem emlékszem. Ebből a szempontból az életem tiszta.

Amikor később az edzővel, B.-vel ugyanígy cercle-izünk, ő is két lehetetlen (mellesleg igaz) anekdotával áll elő. Két gólomról van szó, látszólag tehát hőse vagyok a saját történetemnek. Történt, állítólag, hogy a zseniális balszélsőnk, a kis Szimcsák, aki olyan aprókat lépett, mint egy táncosnő, kettőt, hármat, míg a hátvéd egyet, el lehet képzelni a következményeket, épp megint mindenkit kicselezett, legalább öt embert, aztán a kapust is, és kissé kisodródva a kapu felé gurította a labdát, talán magától is bement volna, én azonban, aki végig követtem a támadást, várva minden egyes csel után, hogy talán most, most megkapom a labdát, nem, de szakmailag indokolhatóan, szóval én, biztos, ami biztos, mintegy 20 cm-ről nagy erővel(!) a hálóba vágtam a labdát, mit a labdát! a pettyest, a bőrgolyót, a játékszert! Majd diadalittasan megfordultam, várva a hódolók seregét. A hódolók serege ekkor már, természetesen, a kis Szimcsák nyakán lógott. Én meg ott ünneplő pózban a gólvonalon. Még soha nem volt góllövő ennyire egyedül a világon. Ott állt, bazmeg, egyedül, sértődötten a kapuban, és csodálkozott, hogy senki nem jön oda hozzá. A másik esetnél meg az történt, hogy rárúgtam a félpályáról, az anekdota aljas módon nem nyilatkozik arról, hogy láttam-e, hogy a kapus túlságosan kint áll, és ezért cselekedtem gyorsan és leleményesen, vagy mindezt nem láttam, és a hülyék istene, a szerencse kísérte lövésemet, be is ment, de nem lévén értelemszerűen szemüveg rajtam, nem láttam azonnal, hogy tényleg gól-e, néztem csak előrefele, nézett, bazmeg, előrefele, állt a kezdőkörben egyedül, és csodálkozott, mért ugrik rá egyszerre az egész csapat. Valóban, de azért huszonöt év terméséből

választhatott volna valami daliásabbat is, például amikor az UFC ellen… hagyjuk, elmúlt. Valahogy nem sportosak a rólam szóló sportanekdoták.

B. volt az utolsó edzőm (nem konfliktus nélküli viszonyulat), közben vállalkozó lett, látszik rajta a pénz. Ez új, de megmaradt a szenvedélyessége. Valamiért fontos neki ez a játék. Más ember és ugyanaz, látszik rajta egy egész világváltozás (inganyagminőség! ékszerek!) és e változás személyessége: *simple storys*. Mint régen, most is egy pillanat alatt teljes káoszt tud okozni a bekiabálásaival. Sértő és destruktív és jó szándékú – emlékszem akkorról. Elmúlt, hagyja már abba, a francba, Imre bá', üvölt ki vörös fejjel, hörögve most is a csapatkapitány.

Ez az „Imre bá'" annyira jellemző a magyar társadalmi viszonyokra. Nem magyar állampolgárokról van szó, akik viszonyát szerződés szabályozza, hanem a játékos a gyerek, az edző felnőtt, ezért is bácsi. Semmi Herr Weissweiler. (Igaz az, hogy ki volt írva az öltözőben: 1. az edzőnek mindig igaza van, 2. ha mégsem, akkor automatikusan az 1. pont lép érvénybe? Vagy vándoranekdota.) Az „Imre bá'" egyszerre jelez egy homályos kontúrú tekintélyelvűséget, de egyszersmind a hierarchia mint olyan ingatagságát, a káosz közelségét. Egy Imre bá' üvöltözhet és bármikor elküldhető egyszerűen a fenébe, hülyézhet és lehülyézhető. Nem jogok és kötelességek egyensúlya, hanem félelmek, fenyegetések, hízelkedések, személyes fegyelem és fegyelmezetlenség kiszámíthatatlan kavargása.

Gyászperccel kezdődött a mérkőzés, Pék úr tiszteletére. Szinte nem kapok levegőt, olyan váratlanul ér ez. Talán csak azért, mert évek óta nem jutott az öreg az eszembe. Pék úr fénykora az „én időmre" esett, ő volt a csapat főszurkolója, mindenhová eljött velünk. És kivétel nélkül minden meccs előtt rejtélyeskedve félrehívott és megkérdezte: Nyernek, Péterkém? És én komolyan, kivétel nélkül mindig azt válaszoltam: Nyerünk, Pék úr. Ettől ő

kivétel nélkül mindig megnyugodott, és később sose kérte tőlem számon. Alacsony, csúnya ember volt, valahogy ferdén állt mindene, kacskán, a lábától a vállán át a fogáig. De a szeme folyton csillogott, mint akit épp öröm ért; teli volt nőtörténetekkel, melyeket nem mesélt végig, csak viszolyogtatóan, sőt, hányingerkeltően jelzett. Pék volt a foglalkozása, ezért hívtuk így, a rendes nevét nem is ismertem. Bandi bácsi, hallom most. Érdekes, hogy leszoktak a Pék úrról. Szólhattak volna a temetés miatt. Pék úr öröknek tetszett. Szóval tehát mégsem örök.

A gyászperc a futballpályákon elviselhetetlenül hosszú.

Két nappal később, hétfőn ugyanitt, ugyanúgy állok a korláthoz támaszkodva. Ugyanazt látom. Mintha el se mozdultam volna, mintha örökké ott állnék, ott a csillaghegyi pálya szélén, a napsütésben. Mintha én lennék a megtestesült szurkoló maga. Annak van ez a sajátos öröklléte.

Minden közhely igaz: mindig a következő meccs számít. A német ezt szép szimmetrikusan tudja mondani: Nach dem Spiel ist vor dem Spiel. Illetve nach dem Spiel nincs semmi, nincs nach dem, csak Spiel van. Azon kívül semmi. (Ez olyan, mint a regény: nem lehet arról gondolkodni, hogy mit csinált Effi Briest délután, ha a regényben csak a délelőttről esik szó. Mindig meglep, amikor kollégák, olykor a legnagyobbak, úgy beszélnek a regényhőseikről, mint élő személyekről. Mint akiknek a mondaton, épp a kolléga által megteremtett mondaton kívül is volna életük. De értem, mire gondolnak.) Idemásolom az erre vonatkozó romantikus, nyelvileg EU-barát versemet.

Egy öreg futballista (55) élettapasztalatainak mélabús összefoglalása

A következő meccs
mindig a legnehezebb:

oh, nem,
a legnehezebb, ha nincs meccs.
Nincs meccs, aztán mégis 90 percig tart.
Nincs labda, de az gömbölyű.
Nincs pálya, de ott dől el minden.
Győztes csapaton nem változtatunk,
pedig nincs is csapat.
Ez a helyzet.
És nach dem Spiel ist nach dem Spiel.

Ez a vers-életművem 50 százaléka; a másik 50 százalékot szerkezeti és érzelmi okokból később illesztem.

Beleunva szurkolói öröklétembe, amit soha nem szoktam: a meccs vége előtt hazaindulok. Egy igazi futballmondatot hallok utoljára, komoly, felnőtt, magyar férfi mondja egy másik komoly, felnőtt, magyar férfinak: Ha Nagytéténybe mentek, a Kirchmaierra nagyon figyeljetek, negyvenegy éves, de olyan rugói vannak, apám…

2.

Mielőtt a Ferihegyre induló taxiba szállnék, két dologra emlékeztetem magamat: az egyik, hogy ez tehát egy deutschlandreise, vagyis mostantól kezdve, folyamatosan németeket és nem-németeket kell látnom. Németországban mindent németnek fogok tekinteni. Nem egyszerű. A német emberekben mindig német embereket látni… És bármi történik, abból a német lélekre, szellemre, társadalmi reflexre következtetést levonni. Tüpis dájcs. Németország egy idegen szemével. És ez majd nyilván jól kapcsolódik valami szokásos német önismereti gyakorlathoz. Ha azt látom, hogy az átkelésnél megvárják a zöld jelzést, azt a legendás német fegyelmezettség és rend jelének veszem. Ha átmennek a piroson, abban a 68-as értékek integrálódását fogom észrevenni.

A másik az esernyőm. Őszintén szólva, mindegy kivel, mindegy

hova, mindegy miért, ha utazom, kizárólag az esernyőmre tudok gondolni. (Hát bizony még a németre se. Evvel az ellentmondással a továbbiakban nem foglalkozunk.) Magammal hoztam-e. Ha nem, búskomorság, valamint a lehetséges drámai következmények latolgatása minden percben. Ha igen, akkor vajon a hotelban hagytam-e. Ha igen, búskomorság, valamint a lehetséges drámai stb. Ha nem, akkor állandóan figyelni, a figyelem legmagasabb csúcsain lenni, hogy ne hagyjam el. Ritkán hagyom el az esernyőimet, de mindig. Előbb-utóbb elhagyom őket. Ilyenkor időt, pénzt nem kímélve próbálom megtalálni, nem ritkán kínos, megalázó jelenetekbe keveredve. Ha magammal hoztam, nem felejtettem a hotelban, és (még) nem is veszítettem el, akkor annak folyamatos mérlegelése, hogy esőre áll-e vagy sem. Ha nem, ha ez *egyáltalán* elvileg kijelenthető, akkor kísérlet annak az elégedetlenségnek, de legalábbis bizonytalanságnak a megfogalmazására, hogy lehetséges volna, hogy mégiscsak *fölöslegesen(?)* hoztuk magunkkal ernyőnket ebben a szikrázó napsütésben, oda, hol az elmúlt száz évben háromszor mértek valamiféle csapadékot. De mindezekért bőségesen kárpótol azután, ha a zuhogó esőben bőrig ázva büszkén magam fölé tarthatom azt a többnyire fekete, mindig igen ronda, olcsó, a szél által már többször kifordított, megtört tákolmányt. Vagy tán el sem kellett volna indulni.

A taxis a beszélgető taxis monologizáló alfajába tartozik. A második feleségnél elvesztem a fonalat, s csak akkor ébredek újra, amikor szenvedélyéről, a bográcsban való főzésről mesél. Hogy a körömpörkölt az egyik kedvence. Nekem is, kurjantok boldogan. Meg a pacal. Bólogatok, azt is jól ismerem, régebben futballoztam. Érdeklődve néz rám, hát innét ismerős a neve! Az öcsémmel téveszt össze. Jó futballista volt maga. Jelzendő, hogy nem téved, mondom, hegy most is meccsre megyek Frankfurtba. De hát a Frankfurt kiesett!, mondja tájékozottan. Concordia Eschersheim. Boldogan

vigyorog a tükörben, nem eldönthető, annak örül-e, hogy egy élő, gyakorló őrülttel találkozott, vagy ténylegesen felfogta „a vállalkozás derűjét, szabadságát, nagyvonalú radikalitását”. Próbálok visszatérni a biztonságosabbnak látszó pacal-tematikára.

A pacalról nekem sok minden tud eszembe jutni, főként nők, férfiak, mert többnyire nők, férfiak jutnak az eszembe (meg az esernyőm), de legfőképpen az évadzáró vacsorák jelennek meg lelki szemeim előtt, színesben, széles vásznúan. Az Évadzáró Vacsora a csapatépítés egyik talpköve. Általában igaz: az Évadzáró Vacsora: az jó. Az *évad*... hát, tudjuk... legjobb esetben: olyan, amilyen. Régebben! Akkor! Akkor még voltak évadok... de hát emlékekből nem lehet megélni, elég, ha megszépítjük őket. Viszont az Évadzáró Vacsora az jó. Én mindenképp szeretem, mert sokat tudok megenni pacalból – bizonyíthatóan 3-4 tányérral –, és ez időlegesen visszaállítja az évad közben tárgyszerűen és szakmailag (általam) megtépázott becsületemet. „Mégiscsak rendes pali”, mondják a fiúk tisztelettel, mert még erős paprikát is eszem hozzá (a pacalhoz).

Van az Évadzáró Vacsoráknak, miként talán minden együttlétnek, egy pillanata, amikor elszállhat az este. Nem sokszor történik ez meg, rendszerint tompán és türelmetlenül túlszaladunk e ponton, és azután hol kevésbé, hol inkább többé becsípve széjjelszéledünk, a taxiig vagy a sarokig egy-egy csoport még együtt megy, mondjuk, a középpályások!, de azután hirtelen mindenki nagyon egyedül lesz; s mindez még fölerősödik azáltal, ha van mellettünk valaki.

De van, hogy nem így van. És akkor az estével együtt száll, röpül boldog s boldogtalan, szédült érzés, a kis étterem (ne kerteljünk: kocsma) *különterme* egybeolvad a civilekkel, valamiképpen nők is felbukkannak, de csak rejtélyes háttérül vagy másnapra, mert hisz mindez komoly *férfidolog,* könnyű lesz minden; olyan sokat nincs mit megbeszélni, de emberek mellé kerülünk, akikkel éveket töltöttünk együtt futballpályán, és most egyszerre, így gondoljuk, megismerjük, és ő is minket, „szóval *te* vagy az”, kétségtelenül meg

vagyunk hatódva ezekben a pillanatokban, és a külső szemlélő, mert ilyen mindig akad, lenézőn nevethet rajtunk. De hát lelke rajta… ő is inkább magát sajnálja.

Ebben a lágy, egyszeri testvériségben valamikor egyszer régen hozzám sodródott Brandhuber Feri (az ő nevét vettem kölcsön a *Termelési-regény*ben letűnt idők gonosz párttitkárja számára; a 70-es évek közepén az ún. Reményteli Center posztján játszott Csillaghegyen, de azután visszaigazolt Perusz, és ő kiszorult a szélre, de ebbe most nem mélyednék bele), és halkan fontoskodva mesélni kezdte, hogy mit álmodott, képzeljem csak el, színesben álmodott, *színesben, de rosszat,* fociról, és mi is szerepeltünk az álmában, lassan csönd lett, mindenki őt figyelte, látszott rajta, valamiért neki nagyon fontos az egész, nem is érzékelte, hogy nincs egyedül, csak nekem akarta elmondani, mert „ilyen hülyeséget, öregem, másnak nem is mernék, de hát te mégiscsak *költő* vagy", ráhagytam, a bizalommal azonban gondolkodás nélkül visszaéltem, kicsikével később simán elárultam őt, együtt vihogva a többiekkel.

Az álom arról szólt, hogy egy elmaradt és pótlandó bajnoki meccsünkön, és ez valahogy csak az utolsó pillanatban derült ki, már a pályán, kezdéskor, az ellenfél FENYŐFÁK-ból állt, értsd meg, öregem, csupa fenyő, és senki nem szólt semmit, ti se, a bíró se, kívülről is csak azt hallom, hogy szórjátok meg a falábúakat!; rendesen fölállunk, megint szóvá tenném, de leintettek, hogy kezdjek már, és el is kezdtük.

Igen, mondtam figyelmetlenül, és röhögve összenéztünk a hallgatósággal.

És vesztettünk.

Aha. – A csapatnak, beleértve szerzőt, nem sok érzéke volt a költői *elemek* iránt.

Repült tovább az éjszaka, nem történt semmi lényeges, de az ember ilyenkor azt érzi, bármi megeshetik, bármi szép és csúnya, fontos vagy bagatell – és ettől úgy érzi: SZABAD. Ez az ilyen

évadzárók nagy hozadéka. Sok idő telt el – idő, amelyről nem volt akkor tudomásunk –, amikor egyszer csak felbukkant az Álmodó. Arca izzadt volt, meggyötört, kipirosodott és elszánt. Elcsöndesedtünk hirtelen.

Gyertek, hitetlenek!

Nem tudtuk, miről van szó. Rögtön véget ért az éjszaka. Megszűnt a csoda, csak fáradtak voltunk, mint a kisgyerekek. Gyertek, megmutatom nektek a csapatot. Ki emlékezett már a Brandhuber fenyőire. Milyen csapatot. Hát a csapatot, amelytől kikaptunk, mondta minden szégyenkezés nélkül, és mi engedelmesen szedelőzködni kezdtünk.

Ő ment elöl, szó nélkül kóvályogtunk utána, a pálya nem volt messze, de nagyon rosszulesett ez az őrült sétafika a maszatos, hideg hajnalban. S kiérve a *sporttelepre,* olyan tényleg, mint egy álom: a pályán, a mi pályánkon, bent a *hivatalos területen:* fenyők, tizenegy fenyőfa!

Brandhuber halálfáradtan, de diadalittasan nézett ránk, ugye megmondtam, s mint valami knézybe ojtott gulyás (magyar hangja vitray), magyarázni és elemezni kezdte az ellenfelet, a gyönge pontjaikat – a bal oldali lucfenyőnél lehet megfogni őket, nagyon lassan fordul, a kapusuk egy veterán vörösfenyő, a gólt ő se védi (tréfa), a centerhalf fiatal kölyök, karácsonyra biztos elviszik, ha egy-két gyertyát ráteszünk vagy angyalhajat, kész, mozdulni sem bír, a csatársor erdeifenyők, *pinus silvestris,* gyorsak, kemények, tessék melléjük állni, szigorúan, ha kell, belekapaszkodni az évgyűrűkbe, és még valami, tobozt ne fogadjatok el tőlük, legföljebb a második felesben, ha sittre állunk. Ne feledjétek, a nyitvatermők törzsébe tartozó örökzöldek: és nekünk kell a pont! – Döbbenten hallgattuk, nem volt ebben semmi vicc.

Aztán fölálltunk, rendben, ahogy szoktunk, „szemben az ellenféllel”, és lejátszottuk az elmaradt meccset. Hajtottunk tisztességgel, és simán kikaptunk.

Én kísértem haza. Az irdatlan betonház kapujában, mint valami kincset mutatta az ásástól felszántott, felhólyagzott, a nyers húsig lesikált, gyantaszagú kezét, de megcsináltam!, meg, válaszoltam. Aztán még átöleltem, és azt mondtam: Vigyázz magadra. Nagyon fáztam már.

A repülőn Gregor von Rezzorit olvasok. Nagyon foglalkoztatja, mi a valóság. Például tévében nézni a valóságot – ott hol a valóság? A szobában vagy a képernyőn? Értem, miről beszél. Az újságíró nagy képessége közvetlenül megérinteni a valóságot. Ez a képesség nem erősségem. Az író nem csupán megérint, de teremti is. Mindenesetre tudja, hogyha megérinti, meg is változtatja.

Rezzori is egy nagy „néző”. Emiatt olykor lelkifurdalást érez. Én sose.

Az Anschluss idején Bécsben van, és valami olyasmit ír, hogy nem hullámzott ott akkor több érzelem, mint egy futballmeccsen. Hát rendben: holnap megvizsgálom, milyen érzelmekkel fogadtam volna az Anschlusst.

A frankfurti este eltelt (egy regényben úgy írnám: az estéről, mely mély volt, sötét és titokzatos, beszámolni nem tartozik munkaköri kötelességeim közé; lehet, hogy egy pocsék regény volna?), reggeli a hotelban, mellettem nagyobb társaság. Forgalom, hallom, új struktúrák, biztos jövedelmezőség. Vajon mik lehetnek? Vadkapitalisták? Kiadói emberek. (Éce.) Búcsúzkodnak, ich wünsch dir was, szó szerint: kívánok valamit neked. Ez magyar fülnek a was meghatározatlansága miatt úgy hangzik, mint egy csapda, kis magyar rosszindulat, ich wünsch dir was, csak várd ki a végét. *Megfigyelés:* a német nyelv olyan, hogy a németek bíznak a másikban. (Már megint Onkel Wittgensteinnél landoltunk.) Mach’s gut, ezt is hallom. Magyarban csak a passzív formula van, semmi macholás, csinálás, minden jót. *Megfigyelés:* a németek csinálják a jót, dolgoznak rajta, tudják, hogy csak az van, amit elvégzel, megteszel, és ha megteszed, van. A magyarok várják a jót, hogy majd

lesz valahogy, és az azután jó lesz. Az ég küldi, vagy éppenséggel a németek (NSZK).

Café Laumer: Fiatal pár ül velem szemben, várnak valakit, izgatottak. Valóban, nemsokára érkezik egy férfi, tíz év körüli fekete kislánnyal. Aki laza, lezser, vihog és közben olyan elegáns, hogy elakad a lélegzetem. Egyszerre „Zazie a metrón" és egy királynő. Profilból, a nyak, a homlok: akár egy Pollaiolo-portré. Finomnál is finomabb csuklóján egy rémséges, bumfordi tinédzser-óra, ettől kissé megnyugszom. Úgy látom, örökbe akarják adni, a pár a vevő, a férfi az eladó.

Megfigyelés: A németek vasárnaponként, délben, elsősorban a frankfurti Café Laumerban örökbe fogadnak vélhetően afrikai eredetű gyermekeket.

Az asszony idegesen izgatott, reflexszerűen simogatja a párja kezét; minden pillanatban mutatja, hogy boldog, és ez semmiféle módon nem különböztethető meg a boldogságtól. A lánykának akkora homloka van, akár egy futballpálya: szellős, szabad tér. (Minden tágas homlokról az apám jut eszembe. Apám mint homlok. A homlok mint égbolt. Szívesen gondolok rá. Nyugodtan. Most, hogy meghalt a pápa, és mint egy varázsütésre az egész világ vallásos, pontosabban katolikus lett, a *Bild Zeitung*tól a Magyar Szocialista Pártig, most minden nagyobb feltűnés nélkül írhatná a tollam, hogy ebben az említett nyugodtságban mindennap imádkozom érte. Mindenesetre mindennap gondolok rá, nem, eszembe jut. De ez „régen" is így volt. Valahogy mindig eszembe jut. A vele kapcsolatos rosszra sem úgy gondolok, mint „rosszra", hanem mint „vele kapcsolatosra", így még erre is jó gondolnom.)

Megfigyelés: A németek hegy nagyságú tortákat esznek – részmegfigyelés: de jó segge van a másik felszolgálónőnek! – vasárnap ebédre. A velük lévő színesbőrű kislányok viszont többszöri kínálásra is csak mosolyognak (elbűvölőn). A fekete szín vagy a mosoly vagy a kettő együtt megmozgatja a német pincérnők

anyai ösztöneit, és „biztos, hogy nem kérsz egy picit?!” harci kiáltással ugranak rá a kapafogú kis feketékre.

Négerekre, mondaná Herr Lübke. A német államelnökök így szokták Afrikában a beszédjüket kezdeni: Meine Damen und Herren, liebe Néger!

Akármilyen jelentéktelen dolgot kérek, pohár vizet, egy villát, fogpiszkálót, valami egészen hétköznapit, a pincérnő, aki mintha egy reneszánsz képből lépett volna elő, egy már nem egészen fiatal festményből, egész lényével, testével, lelkével (és ami közte van) fordul felém, vadállati mosoly terül el az arcán, és nemcsak hangos szívélyességgel, de szinte boldog ragyogásban mondja: *Aber gerne!,* de úgy, hogy beledobban a szívem, mit tettem... Mintha megváltoztattam volna az életét. Megoldottam volna. Ez a fogpiszkáló-rendelés egyensúlyba hozta a „dolgokat”. Vagy ellenkezőleg, és ő most, a mosolyból indítva, mint egy bengáli tigris, nyugodt vérszomjban le fogja harapni a fejem; aber gerne, nagyon szívesen.

Kleine Eiskarte, Alkoholisches, Offene Weine, Speisenkarte, az asztalomon egy tartóban állnak a különféle étel- és itallapok, meg-megnézem őket, visszateszem, természetszerűleg (Th. Bernhard) nem ugyanabba a sorrendbe, ahogy voltak, illetve nem is észlelem, hogy volna sorrend.

Van. Ha matattam az étlapokkal, a pincérnő kisvártatva az asztalomhoz lép, és a helyes sorrendbe teszi őket. Nem hiszek a szememnek. Ténylegesen olyan, mint egy nagyképű, gőgös paródia a németekről. És nem is túlságosan szellemes. Nehézkes, izzadságszagú. Túl németes. És igazságtalan. Mintha „mi” (nem németek) nem volnánk „valamilyenek”. Amikor már harmadjára jön, és szinte oda sem figyelve újra rendet rak (anyák tudnak ilyen személytelenül gyereket etetni vagy öltöztetni, nincsenek is ott, csak a feladat van elvégezve – az egyetlen fontos kérdésre, hol vannak a nők ilyenkor?, most nem kísérelünk meg választ adni),

barátságosságnak szánt barátságossággal megszólítom:

Rendetlenséget okoztam, nemdebár?!

Bólint, nem dühös, nem minősít, rögzíti a helyzetet, igen, rendetlenséget okoztam. Váratlanul hosszan néz az arcomba, úgy mondja:

Gyűlölöm a rendetlenséget.

Elmentében még visszafordul, és halkan, mely halkság az én romantikus szememben a rémülettel azonos, hozzáfűzi: Valahogy mindig rendetlenség lesz.

A kelleténél hangosabban nevetek.

Belém hasít a kétség, lehetséges, hogy a másik pincérnőnek a fentebb laudált testrésze inkább volna csupán(?) „nagy”, mintsem „jó”? Az örök kérdés. Attól tartok, ezt a mély bölcseleti problémát e helyt nem fogom megoldani. Pedig hol másutt, mint Németföldön lehetne bölcseleti problémákkal bíbelődni… Egyáltalán probléma-e mindez, vagyis olyasvalami-e, ami megoldást igényel, olyan kérdés-e, amely válaszra vár… ?

A fenti konkrétum mégiscsak Itáliából diszkutálható a leghatékonyabban. A megválaszolhatatlan vagy eleve válasz nélküli kérdések onnét válaszolhatók meg a legnyugodtabban. Az olaszok valahogy mindig jobbak saját maguknál. Az olasz hátvédek például. Az olasz hátvédek már akkor finomak és intelligensek és konstruktívak voltak (és kemények, mint a vídia), amikor a világ még fölosztható volt védőkre és támadókra (és a fiatal Beckenbauerra), és előbbieknek csak a rombolás tartozott kötelmeik közé.

A kultúra az egy: irodalom, tudomány, az utca karaktere, a rendőrök beszédmódja, a lakások berendezése, a nők öltözködése (Magyarországon a férfiak nem öltözködnek, csak ruhát hordanak), az étterem, a foci, az autóvezetési szokások: ez mind egy. Például az olasz foci az olyan, mint az olasz regény: nem minden olasz regény jó, de nagyon rossz nem tud lenni. (Itt az olasz vélemények nem

mérvadók!) Egy olasz futballista, az is mindent tud. Így születik. Sose csetlik-botlik, legföljebb a második félidőre elfárad.

Az olasz kultúrából a magyar ezt a fáradt második félidőt a maga teljes gazdagságában fölfogta. Egy olasznak nem kell tehetségesnek lenni, elég, hogy olasz. A tehetségtelen magyar: elviselhetetlen. Ezért megbízhatatlan a magyar futball, nem szolid, nem szeriőz, inkább szeszélyes, mert sokkal személyesebb és ennek sokkal jobban ki is van szolgáltatva, nincsen egy közösségi tudás (közkeletű szóval: kultúra), amelyre aszályosabb időkben támaszkodhatna. 30-40 évenként rövid időre zseniális, közben pedig hol ilyen, hol olyan. Ezért a magyar csapatok nem alakítják a meccseiket, hanem azok alakulnak. Mindannyian Isten kezében vagyunk. Itt, mikor két alkalommal is „a mi kárunkra” pattant a labda a Népstadionban a felső kapufáról, komolyan vitáztak arról, nem kéne-e más *formájú* kapufa…

Vagy az olasz pincérek! Tegnap este (hogy ne rejtélyeskedjem) egy olasznál vacsoráztunk, a husumi edző szemefénye, a továbbiakban Hesz, die Hesz (ahogy a nagy színésznő és kis császárszerető vagy fordítva?, die Schratt), jól beszéli a nyelvet, azonnal mély tárgyalásba bonyolódik a pincérrel, olyan meghitten beszélgetnek (semmiről), mintha együtt lettek volna (boldog) gyerekek egy Fellini-filmben. Az olasz pincér mint olyan hasonlíthatatlan jelensége a teremtésnek. Ahogy könnyedén, mintha csak maga elé élvezkedve fütyülne, kérdi, tutti bene?, arra nem te válaszolsz, hanem mintegy válaszolódik, minden válaszol, az étterem zsongása, a fények, az arcok, az illatok, veled szemben a nő (vagy férfi) megszépül, hacsak eddig is nem volt *gyünyürű,* az egész világ válaszol, igen, minden nagyon *bene*. Mindez természetesen színjáték, de zseniális és valódi. Egy olasz pincérről sose gondolod, hogy a fájrontra vár, vagyis nem azt látod, hogy dolgozik, hanem hogy él. Nem munka után, nem a hétvégén, most. És erről eszedbe jut, hogy te is élsz. És ekkor roston sült tintahalat és polipot rendelsz

zöldspárgával, hagyod magad meggyőzni a zsebrákos pasta elkerülhetetlenségét illetően (nincs merszed pastát nem enni, tudod, mily megvetőn megértő biccentés várna rád; bátorságod az adagfelezésig ér), és már nem állsz ellen semminek, legkevésbé a vargányás vesének. A Heszre pillantasz, és azt mondod, amit hasonló esetben minden nőnek és férfinak mondanál: Könnyű köszvényem van, ezért kizárólag akkor eszem vesét, ha szerepel az étlapon. Ha már eleget ittál, hozzáteszed: Utolsó szavaim pedig ezek kendnek: Mehr Gicht!

AZ ELBESZÉLÉS NEHÉZSÉGEI – A Hesz másik kedvenc csapata a Makkabi, teszünk a pálya felé egy kitérőt. Elered az eső, mintha dézsából öntenek; közben kibújik a nap. Magyarul erre azt mondják: Ördög veri a feleségét. Nyilván a könnyek az esőcseppek. Szép kép. És a napfény meg maga az asszonyka? Még szebb kép. Ennyi szépség egy rakáson – pedig csak eleredt az eső… (És akkor még nem is szóltunk hű ernyőmről!) Nincs meccs. Kérdem, hogy itt csak zsidók játszanak-e. Nem. Hát persze, mért is. Azért csak várjam ki a végét. Merthogy játszik két lengyel a csapatban, és akkor időről időre elhangzik a kérdés (szépen utánozza az akcentust): Nu, de mit keres ez a polák itten?! – Hát ezt most nem sikerült jól elmondanom. Talán kéne hallani a jiddisező kiejtést. Na majd, ha CD-n…

Magam számára is váratlanul azt kérdem (kérdődik), hogy jó edző volt-e az apja. Jó, mondja a Hesz, és még szebb, mint szokott.

Amikor elmesélem neki a rendmániás pincérnőmet, nagyot nevet, és rögtön azt kérdi: Biztos, hogy német volt? Ezen már inkább hahotázik, mint nevet. Vidáman telik az idő.

Ez eszembe se jutott; még akár igaz is lehet. *Megfigyelés:* Németországban a nem-németek is németek. Ez nem igaz. A törökök például törökök. Egyszer Berlinben az S-Bahnon két fiatalember beszélgetett mögöttem a legrémesebb berlini

dialektusban. Magam előtt láttam két mintaporoszt, nagy, erős németeket, kíváncsian megfordultam: két kedves török srác szövegelt. Ezt azonnal valahogy rossz néven vettem, az a buta és legitimálhatatlan mondat jutott az eszembe, hogy ezek engem becsaptak. Amit hallottam, az mindenestül német volt, amit láttam, azt nem tudtam annak elfogadni. Ez például Londonban nem így volt. Ott mindenkit londoninak láttam, feketét, fehéret, indiait, bárkit. (Azt a pakisztánit is, aki felrobbantotta a metrót.) Miért van ez így? Személyes ostobaság? Vagy a helyi társadalmi viszonyulásokat érzékelem? Idegennek tekintik, ezért én is annak látom őket?

Nem tagadom, némi ünnepélyességgel léptem be a Hesz karján a BSC Schwarz-Weiss sporttelepére, ahol a Concordia a meccseit játssza. Nem tudok betelni ennek a nőnek a futball-hozzáértésével. Mellette azonnal a lehető legbornírtabb *férfi* leszek. Sose (ritkán) szoktam *amúgy* erre gondolni. Vajon, ha Ramóna úgynevezett csúnya nő volna, akkor kevésbé csodálkoznék a futballhoz való viszonyán? Egyik politikailag inkorrekt gondolat kergeti a másik politikailag inkorrekt gondolatot a fejemben. Legegyszerűbb, ha az olvasó úgy gondolja, hogy Heidi Klummal járok a meccsekre, így legalább van egy konkrét kép előtte. Ramóna kicsit alacsonyabb, mint Heidi, vagy nem hord eléggé magas sarkú cipőket. Egyébként pofákat vágott, amikor Heidit megemlítettem. Olyan rémesen vidám az a nő mindig. Meg hogy régebben nem is volt modellszerű. Aztán váratlanul rekedtes mély hangon, durván, félig olaszul, o, mamma mia, Maria Magdaléna, azt hitte az a német, itt következik egy szó, amelyet azonban nem akarok leírni, egy haszonállat neve, mely tejet ad, azt hitte, hogy a gyerekkel megcsípi a Flaviót, amikor az a Naominak se sikerült!

Ismeretlenül is egyre inkább rokonszenvezek Heidi Klummal. Családi érzések egy tökéletes testben. A tökéletesség mindig *érdekes*. (Ez még a boldogságra is igaz, nem áll, ahogy Rezzori

szereti mondani, Tolsztoj kollégának a *Karenina Anná*t kezdő mondata, miszerint a boldog családok mind egyformák. Tolsztojnak nem volt igaza, de lett egy zseniális regénykezdő mondata. Kutyanehéz úgy boldognak lenni, ha az ember nem ismeri az első mondatot.) Szamárság volna azt mondani, hogy engem ez a tökéletesség nem érdekel. Mégiscsak kellett volna találkozni. Mint (volt) futballista. Mint akik a testükkel dolgoznak – ez lehetett volna a híd kettőnk közt!

A lektornő már rég járt itt, barátságosan köszöntik innét-onnét. Felhők rohannak az égen, hol süt a nap, hol beborul, hála Istennek itt az esernyőm. Igaz, az autóban hagytam; stop. Irán a tarcsi (a tartalékcsapat) nélkül jött, mondja valaki, akiről aztán kiderül, hogy edzőnő. Nálunk szerintem ilyen nincs is, vagy csak a női fociban. Az edzőnő kijelentése túlmutatni látszik önmagán, súlyos, egzisztenciális állítás, tarcsi nélkül, maszk nélkül, face to face… merthogy ilyenek az irániak, talán.

Iszunk egy sört, beszélgetünk, sétálunk, nézelődünk, ismerem jól az időnek *ezt* a múlását, a meccsre való várakozás könnyű, szép idejét. A pályagondnokot nem lehet nem fölismerni, olyan, amilyenek a pályagondnokok mindenütt a világon, Fokföldtől az Északi-sarkig (rövid nyári bajnokság jégkapufákkal). A pályagondnok nagy úr, őket csak egy érdekli, a gyep állapota és óvása, ezért ők döntenek, hogy a füves „főpályán” vagy a földes edzőpályán (magyarul a „kopogón”) legyen-e a meccs, ezért a legkisebb kétely, bizonytalanság esetén az edzőpálya mellett döntenek. Most is. Piros salak, kellemetlen; ha Orhan Pamuk volnék, most hagynám a térdemet mesélni, mondja el ő maga a szenvedéstörténetét, azt a sok esést és sebet, a salaktól gennyesedő sebszéleket stb. – Térd a nevem. Ha magyar volna a pályagondnok, azt mondanám, öreg alkoholista, egyszer berúgott a 70-es évek elején, mert kiábrándult a szocializmusból és/vagy a felesége is elhagyta, berúgott s aztán úgy maradt, de nem magyar, tehát nincs

berúgva. Hogy mit mond, nem értem. Egyáltalán: itt nehezen követem nyelvileg a beszélgetéseimet.

Minden pályagondnokról, így erről is, Karlóék jutnak az eszembe, a pár, Karló és Mari. Sokáig része voltak az életemnek. Utoljára talán azon a Ferencváros – Újpesti Dózsa meccsen, vulgo Fradi-Dózsán láttam őket, amikor Varga Zoli oda-vissza felbőrözte a Noskó nevűt. A félpályánál történt, úgy a K szektor előtt, Varga finoman áttolta Noskó lába között a labdát, nem rúgta, még csak nem is gurította, tényleg úgy tolta, noszogatta, mint akinek mindez igazán nem fontos. De fontos volt. Tudta ezt minden néző, és tudta Noskó is. Villámgyors, gonosz mozdulattal megfordult hát, és akár egy felbőszült bika rontott Vargára – aki már ismét a labda mellett állt, és elképesztő flegmával visszapaskolta azt, ő maga pedig kicsit hátrább lépett, mint aki csupán udvarias, mint akinek nincs is köze itt semmihez, kívülálló, ugyanolyan néző, mint én vagy te, lám, itt van hát ez a derék ember, ez az újpesti sporttárs, aki most oly érdekfeszítő és drámai küzdelmet folytat evvel az ide-oda bóklászó labdával, no lám, no lám, mire megy vele...

De én akkor már csak Karlót néztem, elnyílt a szája, mint egy gyereknek (akkor lehetett olyan negyven, barna, olaszos, csinos férfi, nagy pocakját derűsen tologatta, és valahogy senki se gondolta kövérnek), a szája elnyílt, szemében majdnem rémület ült, de biztosan csak a könnyeket láttam. Ez csoda, öregem, ez kész csoda, ilyen nincs is, suttogta hetvenezer ember közt, akár ha Lourdes-ban lettünk volna.

Soha nem láttam őket külön-külön, Karlót és Marit, csakis együtt, igaz, szinte kizárólag meccsen láttam őket, főként nálunk otthon, minden meccsen kint voltak, serdülőn is, ifin is, fakón is, ott laktak a pálya mellett, Karló anyja volt a szertáros, szigorú özvegyasszony, az anyós. Gyerekükként szerettek, nekik nem lehetett. Sokáig nem találkoztam élő asszonyi lénnyel, aki úgy értett volna a focihoz, mint Mari. (Sosem volt szabad néniznem. Ha mégis elhibáztam, azonnal,

reflexből kupán vágott, nem gyöngén, nem jelzésszerűen, fájt. Ám utána mindig gyakorlás következett. Mari, Mari, Mari, mondta előttem, és én mondtam utána, Mari, Mari, s közben a fejemen tartotta a kezét. Meg tudom mutatni, hol voltak az ujjai, a körme hegye…)

Szenvedélyesen kötődött a focihoz. És úgy tudott drukkolni, hogy ott utána fű nem nőtt. Többször kivezették a pályáról. Ilyenkor dúlva-fúlva távozott, a káromkodás határán, de még innét, hihetetlen leleménnyel tudta gyalázni a bírót meg az ellenfelet. Az volt benne a zseniális, hogy úgy szidta őket, mintha régi, személyes ismerősük lett volna, akinek most váratlan csalatkoznia kell bennük, és ez valóban zavart tudott kelteni, egy védő megtorpant vagy csak fölnézett, eltűnődött, rövid lelkiismeret-vizsgálatot tartott – és ez már elég is volt a „mieinknek”. Ilyenkor Karló is ment vele, távozott, hang nélkül, mögötte, büszkén. Mi pedig megtapsoltuk őket. Mint minden igazán nagy drukker, vak volt és elfogult, ám a demagóg érvelések mindig szigorúan szakmai érveken nyugodtak.

Később minden barátnőmet vele teszteltettem le. Egyszerűen levizsgáztatta őket. Ez három hétig tartott. Egy idegenbeli, egy hazai meccs, plusz elmélet. A rá következő szerdán kellett kimennem, egyedül, az edzőmeccsre (vagy az ifi, vagy az „egy” otthon játszott). Én voltam ott mindig előbb, s már messziről láttam őket a tribünről, ahogy egymásba karolva jönnek, lassan, ünnepélyesen. Odaálltunk a korláthoz, beszélgettünk, a vasárnapi bajnokiról, erről-arról, megjegyzéseket tettünk a bemelegítő játékosokra, és nekem ki kellett találnom, ezek közül melyik vonatkozik a lányra. Nem volt nehéz, mert Mari ideérve nagyot sóhajtott mindig, és olyan *lassan* pillantott rám, hogy libabőrös lettem tőle. Mari ilyeneket mondott: „Kézilabdás.” „Van benne egy jó fél szezon.” „Bekk.” „Jó a rüsztje.” „Valakinek játszani is kell.”

Ott álltunk hárman a pálya szélén, boldogan, egy negyedikről beszélve, egy idegenről, aki ilyen vagy olyan, de főképp olyan valaki,

aki által kiderül, hogy mi hárman együtt vagyunk. Én pedig a következő bajnokiig levontam a megfelelő személyi konzekvenciákat. Akkor még nem tudtam hibázni.

Azután elkerültem otthonról, őket azóta nem láttam, meccsre is ritkábban járok, a szokásos, az ember észre sem veszi a hűtlenségeit; de a lányokat sokáig Mari szemével néztem, és levontam a konzekvenciákat. Nyilván őt, Marit kerestem minden lányban, és nyilván nem találtam. Egyszerű ez. Egyszerű, de azért sokféle. Mert nemcsak arról volt szó, hogy szerelmes vagyok ebbe az asszonyba, hanem valamiképp abban is biztos voltam, hogy ez a szenvedélyes fociszeretet valamilyen biztonságot ad, biztonságot és biztosítékot, úgy éreztem, Marit és Karlót is védi ez, megvédi – és nekem pedig csak meg kell találnom azt a nőt, aki olyan, mint Mari.

Amikor megtaláltam, közben eltelt egy kis idő, gyorsan, mint a filmeken, annyira föllelkesültem, hogy kimentem hozzájuk, *őt* nem mertem rögtön elhozni, csak a fényképét, hogy beszámoljak öreg barátaimnak… erről az egészről… Karló fogadott egyedül, úgy, mintha tegnap találkoztunk volna, leültetett, diópálinkával kínált. Megilletődötten néztem körül, semmi nem változott, a lakás olyan volt, akár egy óriás vitrin, kupák, oklevelek, plakát az aranycsapatról, bekeretezett Albert-fotó, ahogy sír a búcsúmeccsén. Szégyenkezésemet, hogy így kikopott belőlem mára már a játék, hamar az a jó érzés váltotta föl, hogy ők öregségükre is hűségesek maradtak, nem is a focihoz, a sporthoz, magukhoz.

Alszik, bent alszik, suttogta Karló ki nem mondott kérdésemre, és kiment a konyhába, hogy föltegyen egy kávét. Ahogy becsukta maga mögött az ajtót, azonnal nyílt a másik, s belépett Mari. Ugyanolyan sudár volt, mint akkor. Fölugrottam, hogy megöleljem, de hátralépett, kikerült. Leültünk, és én lelkesen fecsegni kezdtem a megtalált lányról, a biztonságról, arról az erőről és segítségről, amit ők, az ő fociszeretetük nekem jelent.

Gyűlölöm, mondta hirtelen. Ijedten elhallgattam. Nagy csönd lett.

Hogy Karlót? Legyintett. Ezt a rohadt futballt. Negyven éve gyűlölöm. Mindent fölemésztett, mindent, csak a futball, más nincs is. Negyven éve! Csak azok a rohadt kapufák, a tizenhatos, a bekkek, a kőpor, az edzők, a cserepad, a gerozán bűze, mindent fölzabált, minden sejtemet, minden levegővételt, negyven éve gyűlölöm minden porcikámmal, azóta, mióta az anyósom beleszeretett ebbe a pályába, és azt gagyogta, akkor itt fogunk élni, azóta. Gyűlölöm. Zihálva hallgatott. Karló billegett be a kávéval. Megöregedtünk, és vállat vont. Valamit mondanom kellett, hogy ez nem így van, vagy nem így volt, hát én tudom, én ott voltam, az nem lehet, hogy mindent félreértettem...

Meg akarok halni!, üvöltött rám acsarkodva az öregasszony. De hát Marika néni... A *néni*re megmoccant az ölében a keze, göcsörtös, májfoltos öreg kéz, de úgy maradt, nem volt már benne mozdulat, nem volt benne semmi, ahogy a szobában sem volt semmi és senki, hiába ültünk ott, hárman.

Nem tudtam, mindez mit jelent. Nem tudtam, most milyen konzekvenciákat vonjak le. Mari csak biccentett, amikor eljöttem. Nem tudom. De azt még mindig tudom, meg tudnám mutatni, hogy hol volt a fejemen a keze, hol volt a körme hegye, akkor, régen, amikortájt Varga Zoli oda-vissza...

A Hesz „mindenkinek” bemutat, magyar, író, Béke-díj, cikkírás, udvariasan, figyelmetlenül biccentenek, és beszélgetnek tovább. De bezzeg, amikor Ramóna fölemlíti, hogy az öcsém az AEK-ban játszott! Szása, a juniorok edzője, régebben a lektornő gyerekeit edzette, róluk kérdez, az anya igyekszik nem anyásan válaszolni. (A tinédzserekkel szembeni szülőesélyekről én is tudok ezt-azt.) Amikor Szása megtudja, ki az öcsém, olyan ragyogva néz rám, mint aki fejből tudja a *Fancsikó és Pintá*t. Vagy ha azt nem is, de az *Egy nő*t biztos. Jólesik az öcsém árnyékában állni.

Andy Möller, hogy ő, Andy itt kezdett, ez mindig elhangzik. Mindenhol kezdett valaki. Nálunk ugye az öcsém. Ott a képe a

díszhelyen. A klub elnöke, Erich derűsen magyaráz, láthatóan ő itt a legelső mozgató; nevelőegyesület, kölyök, ifi, junior, F-Jugend, E-Jugend, követhetetlen, de létező rend, és hogyha valaki fölfelé igazol, milyen szabályozás szerint kapják a pénzt, illetve ha onnét is tovább, akkor a különbözet fele. És hogy nyárra tornát szerveznek a rasszizmus ellen. Egy dzsekis, vagány fiatalember lép hozzánk, halkan sutyorognak, később kiderül, hogy a fiú fiatalkorú bűnöző, és itt tölti a büntetését, a Sozialstundéit. 1500 óra, ha jól értem, emeli Erich az égre a tekintetét (ahol ismét felhők gyülekeznek), hogy fogom ezt ledolgoztatni vele! Itt mintha egy sportklub sokkal erősebben része a társadalomnak és a helyi közösségnek. Régebben nálunk is így volt, amikor még a Holicsek úrtól, a zöldségestől kaptuk természetben a prémiumot. Most akár a szigetek, amelyek vergődnek az új gazdasági föltételek között. Tegeződünk; kérdem, tanár vagy? Valamit félreérthettem. Vidáman válaszol, mintha egy adut vágna ki: Nem, proli! Kohn, te dicsekszel, mondom magamban, de nem bonyolódom bele egy ilyen mélységesen mély közép-európai nyelvi szakadékba.

Amiként az erőleves azonnal mutatja a konyha szintjét (nem lehet csalni; a jó erőleveshez, figyelmeztet a nagy Paul Bocuse, elsősorban *idő* kell, *temps),* azonképp a bemelegítésből is látszik, hogy hol vagyunk, McDonald’s, kocsma, vendéglő, étterem, ínyenc-paradicsom. Az ittenit ismerem, passzolgatás, kapura rúgás, aztán nagy nehezen összeállva végre kis bemelegítési sprintek.

Az iráni tartalékok közt van egy elegáns, őszes úr. Haját finoman belepte a dér, gyönyörű, termetes orr hajlik előre nemesen metszett arcából, sötét, olajos tekintete évszázadok nyugalmával pásztázza a gyilkos vörös salakot. Be van már öltözve, de nem melegít, dohányozva sétál föl s alá, akárha egy lusta vasárnap délután egy kisváros főutcáján. Ilyet még nem láttam, megbámulom és helytelenítem. Futballszerelésben nem dohányzunk. Amiként nem ülünk le a pályára. És edzésen se vesszük le a dreszt (ti. nem a

strandon vagyunk). Amiként, ahogy hallom, nem eszünk színpadon. Ez nem is iráni, ez perzsa, jegyzem meg fontoskodva. Ein Jubelperse, egy örömperzsa, válaszolja a Hesz. Nem teszek úgy, mintha érteném. Hogy annak idején, diákmozgalom, 1967, Ohnesorg (akit a tüntetésen egy rendőr lelőtt), így nevezték az iráni sah fogadására a nagykövetség által kirendelt hivatásos üdvrivalgókat. A mi Jubelperzsánk idősebbnek látszott, mint én. Vagy csupán tekintélyesebbnek? Egy perzsa herceg, minimo calculo. Amikor beállt – előtte eldobta a csikket és akkurátusan eltaposta –, nem volt rossz. Jó sem. A pályán nem segít a tekintély. Valószínűleg régebben jól játszhatott. Persze régebben ki nem játszott jól...?! Én egyre jobban... Akkor még a sah uralkodott, anyám egyik kedvence, még nem létezett a „totális futball", viszont minden valamirevaló középpályás, még a védekezéssel megbízott is, szerelmes volt a sah feleségébe. Az is *gyünyürű* volt, mint a lektornő.

Feltűnik, hogy itt kevésbé szidják a bírót, mint nálunk. *Megfigyelés:* A német nép a német bíróban a rend megtestesítőjét és szavatolóját látja, neurotikus történelmi tapasztalatai alapján retteg a káosztól, ezért óvakodik ezt a rendet kikezdeni. Ezért volt olyan megrendítő a legújabb német bíróbotrány. És talán ezért is az az ember érzése, hogy mintha igyekeznének gyorsan elfelejteni az egészet, és, miközben természetesen a bűnösök elnyerik méltó büntetésüket (ez nem kevés! – egy magyar megjegyzése), rátolni (érzelmileg) a horvát maffiára.

Ezzel szemben a magyar nép a magyar futballbíróban nem a rendet, hanem a hatalmat látja, az államot, a hivatalosságot, az egyenruhást, vagyis a sartre-i *másikat,* az idegent. Akivel szemben tehetetlenek vagyunk, törökök, Habsburgok, oroszok, most meg ez a bíró, ez a szemét csaló! Tenni soha nem lehetett semmit – hát mit tehetett volna az a kis Magyarország a bevonuló nácik ellen?! –, marad csak a szó, legalább a morgás joga, a jus murmurandi.

Mutatom szépséges ciceronémnak nyelvileg, hogy adott

helyzetben a magyar néző épp mit mondana (üvöltene). A magyar mondások a játékvezető édesanyjának erkölcsi helyzetét mérlegelik, illetve szexuális érintettségét, hajlandóságát kémlelik, különös tekintettel az orális megoldásokra. A kifejezésektől nem pirul el, futballpályán nem *lehet* elpirulni. Mindig az anya?, kérdi. Mindig. Die Mutter ist eine sichere Sache, a muter tuti.

Túl sokat beszélgettünk, közben az ügyes kis (marokkói) center rúgott két finom gólt. A marokkóiak jók, mondja Ramóna komolyan. És Irán tarcsi nélkül játszik, válaszolom ugyanígy. Mintha egy verset mondanánk. Közös kultúrjav. Meccset tulajdonképpen egyedül kell nézni, szigorúan és nagyvonalúan, nem baráti társaságban. „Nem szórakozni jöttünk, hanem meccset nézni." Márai az olvasásról mondja, én a meccsnézésről: Erővel olvasni. Meccset nézni. Néha nagyobb erővel meccset nézni, mint amilyen erővel a játék játszódik, melyet épp nézel. Áhítattal, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül meccset nézni. A játékos fecseghet; de te nézz szűkszavúan. Minden mozdulatot láss, egymás után, előre és hátra nézve-hallgatódzva a játékban, látva a nyomokat, melyek a sűrűbe vezetnek, figyelni a titkos jeladásokra, melyeket a játékosok talán elmulasztottak észlelni, mikor előrehaladtak művük rengetegében. Soha nem meccset nézni fitymálva, mellékesen, mint akit egy isteni lakomára hívtak, s csak a villa hegyével turkál az ételekben. Elegánsan meccset nézni, nagylelkűen. Úgy meccset nézni, mintha a siralomházban néznéd az utolsó meccset, melyet még engedélyezett celládban a porkoláb. Életre-halálra meccset nézni, mert ez a legnagyobb, az emberi ajándék. Gondold meg, hogy csak az ember néz meccset.

A meccs végén együtt jövünk a játékosokkal. Utcai cipővel nem lépünk a pályára – de most lépek. Együtt vagyunk, nézők, játékosok; nézem a sugárzó arcokat, a sugárzó arcokat egy győztes meccs után. Egy győztes meccs az a boldogság maga! De emlékszem! Semmi máshoz nem hasonlítható harmónia – oly közel még a munka, a

nehéz, fizikai munka, a teher, az izzadságcsöppek még az arcon, lihegünk, kimerültek vagyunk, fáj mindenünk: de megcsináltuk! Azt hiszem, ez a „mi” is szerepet játszik a boldogság rétegzettségében. Amikor így jövünk le a pályáról, nem kétséges, mivégre élünk. Hogy mivégre teremtette az Úr a világot. Vagy egyszerűen, hogy mi a jó ebben az egészben. Ebben a pillanatban ezen jóra vonatkozó bizonytalankodásaink semmisek, az európai depresszió (hogy a Békedíj-kuratórium kifejezését használjam) folyamatos és hisztérikus kérdései semmisek. Most minden rendben van. A boldogság a szakirodalom szerint nem tartós, ez még a hosszabbak közé tartozik, bizonyosan eltart a meccs utáni sörözés végéig. Ezért és csak ezért sörözik a futballista hosszan, a lehető leghosszabban. Az ifiből épp fölkerült fiatalok a zuhanyozás után sietnének már tovább, őket nem érdekli a boldogság, vagy nem akarják őrizgetni ilyen rémülten. Úgy hiszik, bárhol rátalálnak. Paradox módon most is ezért türelmetlenek. Az edzők pedig legyintenek, Frankfurtban, Harthán, São Paulóban, Moszkvában, Madridban, Budapesten, 1920-ban, 2005-ben, az új generációból már kikopott a közösségi érzés. Egy csapat mindig csapat, nemcsak kilencven percig (plusz rájátszás).

Jól tudok meccs után klubházban sörözni, van hozzá rutinom, tehetségem, szorgalmam, kitartásom és stílusérzékem, a meccs után a klubházban sörözünk, ahogy illik. Fontos dolgokról beszélünk. A piszoár a posztmodern életérzés nagy dokumentuma (fellegvára). Egységes elképzelés, gondolat, szellem és egy kis húgyszag. Amikor a kagyló elé állván magam elé pillantok: nem hiszek a szememnek. Alant műanyag fedőrács zöldellik, mintegy a gyöpöt jelképezve, rajta beljebb, a kagyló hátsó hajlásának támaszkodva a fehér kapu (arányai rendben lévőnek látszanak lenni, 1:3), a felső kapufáról labda lóg alá, interaktív módon lóg alá, mert a vizelet sugarától mozgásba lendül, világos: gól! Ahogy kilépek, többen büszkén vigyorognak, na, mi az eredmény? Egyszerűen büszkék. Igazuk van.

Az élmény hatása alatt elfelejtettem a sliccemet begombolni. Most először gondolom azt, hogy a Hesz talán mégsem tud mindent a futballról, illetve hogy nem úgy tudja, mint egy *férfi*.

De én se tudok mindent. Amikor búcsúzáskor azt mondom, hogy viszlát jövő héten, idegenben játsz*unk,* nemde, akkor kis, kellemetlen csönd támad. A Hesz türelmetlenül szinte elrángat a „tetthelyről". Mint a verekedőket szokták. Nem is értem. Én csak egyszerre otthon éreztem magam.

A pályagondnokokról Mari, a frankfurti Kaiser Straßéról meg Bodo Kirchhoff szokott az eszembe jutni, kivétel nélkül, minden alkalommal, már-már kényszeresen, a könyve, *Die Einsamkeit der Haut,* A bőr magánya(?). Most már mindig az ő szemével látom ott a pályaudvar környékét, a Bahnhofsviertelt, hiába szelídült meg 1980 óta, én máig annak az ordenáré és *veszélyes* vidéknek látom, ahogy a könyv mutatja. Jól emlékszem az akkori ijedtségemre, az olvasói ijedtségemre – és ez azonnal újraéled, ha erre járok. Vagyis az irodalom, egy könyv, Kirchhoff megváltoztatta a világot. Ebben a néhány utcában a világot (nekem). Ez azért elég ritkán történik meg. Például Thomas Mann nem változtatta meg Velencét, az én Velencémet. Talán ha ismeretlen Tadziómat keresni kezdeném... (Hazaérve elővettem Kirchhoff könyvét, ott nyílt ki, ahol kell, a következő mondatnál: „Az a félelem, amely mindenhová elkísér, egyáltalán nem belőlem jön.")

Most, hogy beálltam erre a „német–nem-német" világnézési idiotizmusra, most látom csak, hogy milyen sok a nem-német, vagy durvábban (de nem okvetlenül pontosabban): az idegen. Például a taxisok. Vagy a futball. A szőke, nordikus Asamoah (ghánai születésű német állampolgár a Schalke 04-ből, Gerald; a beceneve egyébként német szellemességgel Blondie, Szöszi). A futball egyszerre erősíti a klasszikus nemzetállam-fogalmat és teszi, ha nem is nevetségessé, de mulatságossá. Azt is látom, hogy szinte kivétel nélkül minden csapatban játszik „idegen", sőt, egész csapatok

szerveződnek ilyen alapon; a mai ellenfél például a török Corumspor. Mennyire másképpen van ez nálunk, mennyire fölkészületlenek vagyunk mi erre. Mennyire más ritmusban… És akkor nagyon finoman fogalmaztam. (Nálunk még én is lehetek idegen, a kurrens kifejezéssel „idegen szívű”, igaz, ehhez azért már jelentős hülyeségnek kell összegyűlnie, de végül is azért csak összegyűlt és gyűlik újra meg újra…)

A Hesz nagyon tud öltözni; a múltkor egy muzeális bőrdzsekit viselt, gyönyörűen kopottat, már csak egy Harley Davidson hiányzott alóla; ma fittyet hányt arra, hogy meccsre megyünk, olyan, mint egy kislány, türkizek, mélyzöldek és egy váratlan lila kergetik rajta egymást. Meccsre elvileg sok; de látszik, tudja, mit csinál, illetve tudja, hogy bármit megengedhet magának, mert tudja, hogy azt engedi meg magának, amit megengedhet. Ez se az apámé, mutat csúfondárosan a bársonyos zöld mellényére. Mert múltkor megkérdeztem, hogy a bőrdzseki az apjáé-e. Fölbosszantottam a kérdéssel, nem, az enyém, minden az enyém. Aztán kicsit később, halkabban: Még az apám is az enyém. Lassan már a husumi edzőről is írhatnék egy regényt… A tizenhatos – c’est moi. A tavaszban hirtelen nyár lett, igazi meleg, mely mintegy ármányosan, hátulról, álnokul tör az emberre, jobb ilyenkor nézőnek lenni, mint játékosnak. Az FC Rödelheim pályája, ahol a Corumspor a hazai meccseit játssza, nem kelt sportos benyomást, olyan inkább, mint egy mező, rét vagy tisztás, egy „civil zöld”, amelyen már-már meglepetést kelt a két fehér kapufa és fura vonalak, téglalapok, körrészek. Hatalmas tölgy áll a pálya mellett, még akár Goethét is láthatta (a tölgyek irodalmi érdeklődése kifejezetten Goethe-centrikus), széles, barátságos árnyékot nyújtva; körben és hátrább is fák, bokrok, ligetek. Az embernek valahogy az az érzése, mintha ezek mind szorosan a pályához tartoznának, mintha a pályán nőttek volna, vagy a pálya, ha kacskaringósan is, odáig érne, de ez az egész bizonytalanság, végesnek és végtelennek e kedélyes összevisszasága

nem zavaró. Még nekem se, pedig engem a pályák körül mindig elfog a szigorúság, a játék mint olyan tiszteletéből adódó ünnepélyesség, ünnepélyes feszélyezettség és izgalom. Az öltözők épülete felől roston sült hús illata, füsttel kevert illata száll. Igazi idill, olyan mintha a Szajna partján volnánk egy Maupassant-novellában. Például. Vagy egy Renoir-kép, vasárnapi piknik.

Ismerősökre találunk („a Concordia kemény mag"); mintha rajtam is kevésbé csodálkoznának, mint egy hete, amikor búcsúzáskor váratlanul odanyilatkoztam, hogy akkor találkozunk itt egy hét múlva, most. Megszoktak. Sabre(?) kezd, mondja a Hesz elégedetten. A futballpályán minden információ insider-információ. Sabre a 7-es, Ramóna egyik kedvence, erős, klasszikus center, de sokat mozog keresztben is, ki a szélre, érett, intelligens játékos, múltkor csereként állt be. Lehet, hogy sérült volt, de lehet, hogy drámaibb a helyzet: nemcsak érett, de talán már öregszik is.

AZ IDŐ, avagy A SZEDLÁK HÚGA – A csillaghegyi szakvezetés a 80-as évek közepe felé úgy döntött, hogy a fiatalítás gyógyító eszközéhez nyúl. Aggódva figyeltem ezt a mozdulatot. Mert aki fiatalocska írónak (minthogy annak mondják), nem az bal oldali éknek. Gondolta-e vajon a véres kezű hatalom, hogy én BAL OLDALI ÉK vagyok a külvárosban? De hát mindenre ő sem gondolhatott. – így űzi egyik tréfa a másikat…

A mozdulatban volt ráció, mert vagy öt meccset zsinórban vesztettünk (ahogy mondani szokás: a csatársor hozta a 0:0-át, a védelem meg nem), vesztettünk, és veszteni veszthet akárki, akkor már jobb, ha fiatal, mert az még jövőre is tud: veszteni. Az ominózus meccs előtt valóban baljósan sok, félig ismeretlen, fiatal gyereket láttam arrafelé őgyelegni. Pedig sütött a nap, jó volt minden… Szeretem a futballpályákat. Mindent szeretek rajtuk, az odavezető utakat, a falragaszokat, a szotyolát, s főképpen magát a pályát: a sok és sokféle téglalapot, a színeket, a mészport, a kapufákat, a füvet, a fű változásait, mindent, sőt még az embereket is. (Talán csak a

bírókat nem szeretem, de részint, tudom, igazságtalan vagyok, részint a bírók se rosszabbak bírónak, mint mi játékosnak, többnyire.) A fiatalítással egyetértettem. Aki volt már öregedőfélben levő csatár, az tudja, hogy az „ilyenből az önbecsülésnek még a morzsája is hiányzik, a pályán eltölthető minden percet az Élet bőkezű ajándékának tart, ajándéknak, melyet tehát ki sem lehet érdemelni, csak megköszönni. Szóval egy ilyen az nagyon hálás tud lenni.”

Ám ha nem kezdő ember: halálra sértődik! Szóval 34 évem minden súlyával ácsorogtam a fényben szikrázó Bányagéppályán, amikor mellém lépett a Szakvezetés. Néztem az arcát, lassan egyidősek leszünk, kerestem és hamar meg is találtam az árulás jegyeit, de érdekelt, hogyan fogja beadni, beadagolni, és az is, én hogyan veszem be.

Mert ez, kedves Olvasó, esetről esetre változik.

Azonban egészen más történt, megmarkolta a vállamat, és így szólt: *Nézd, Péter, most, hogy a Szedlák húga megbetegedett, te kezdesz!* így, a szemembe, hogy azért és csak azért kezdek, mert a Szedlák húga megbetegedett, nekem, 20 év futballozás után, hogy „egy jó E. P.-re szükségünk van”, és még csak nem is a Szedlák, hanem a húga, nekem, aki akkor még azt sem tudtam: mi is az a szedlák. (Finom kis ifista, jövőre(!) tényleg jó lesz, aki nem bírt kijönni, mert a húga szegény…) Ettől kezdve minden rúgott gól után – mert egy időben *ontottam* őket, utána lehet nézni az újságban – aggódva kérdeztem a kispadtól, szinte súgva: Mester, kérem, akkor most mi van, mi van a Szedlák húgával? A Szakvezetés pedig csikorgatta a fogát, és gratulált. A kérdés persze örök: De mi lesz, ha fölépül a Szedlák húga? Ha, ahogy a szaksajtó írná: *makacs* sérülése, mellyel eddig *bajlódott,* már nem kényszeríti *a maródiak listájára?* Akkor mi lesz? MI LESZ VELÜNK? S főként ki fogja a hálóba továbbítani a pettyest? Önök derűlátók, talán igazuk van, és így sejtik, ki: hát igen: maga Szedlák. És egy vén futballista tudja:

tényleg mindegy, ki rúgja a gólt – csak adja meg a bíró.

A kebabra várni kell, valahogy nem akar átsülni. Kevéssé bizalomgerjesztő műanyagzacskóból bányásszák elő a porciókat. Még látszik a mélyhűtő deres lehelete. Amúgy nagy híve vagyok ezeknek a különféle, országonként változó roston sült fasírtféléknek. Ezzel most nincs szerencsém. Váratlanul a sör is meleg. A meleg sör az emberiség talán legnagyobb merénylete önmaga ellen. A meleg sörnek nincs helye a teremtésben, ám a megalkuvás, a nívótlanság (és a szomjúság!) újra és újra megteremti. Valamiért ez az árulás mégsem gyakori a pályákon. Nem gyakori, de állandó. Ramóna épp megemeli a sörösüveget, természetesen üvegből iszik, nyilván a nehéz sorsú husumi apa tanította meg, ő mutatta meg a sör nehéz szépségét. A rosszul átsült hús enyhén savanykás mellékízéről nem tudom eldönteni, hogy a romlottság első, már-már finoman elegáns jelzése vagy pedig gasztronómiai jellegzetesség, tehát szándékosan ilyen, egy *helyi specialitás,* nemzedékek sora dolgozott ezen a savanyún, őrizte a titkot... Jó alkalom, hogy eltűnődjem a kulturális különbözőségeken. E pillanatban reménytelennek látom a kultúrák párbeszédét. Úgy beszélünk különböző nyelveken, hogy észre sem vesszük; futballmeccsre jövünk, és kézilabdát játszanak: mintha mindenki megőrült volna.

A labda fusson, hallom mellettem. A tapasztalat mindenütt többnyire ugyanazokban a közhelyekben tör fel. Most egy nyelvet beszélünk. Amikor valaki ügyetlenül nyúl a labdához, és én ezt úgy kommentálom (természetesen), hogy az illető inkább volna egy Schwarzenbeck, mint egy Beckenbauer (ami nyilvánvalóan méltánytalan Schwarzenbeckre nézve), akkor a „Schwarzenbeck" hívószóra Ramóna rám néz, emlékszel?, és én bólintok, és együtt mormoljuk: Atletico Madrid, egy-egy, Ayala. Amikor pedig a bíró fontoskodva ismét megakasztja a játékot, automatikusan sziszegem, na ez se játszott sose. Azt nem tudom, válaszolja a Hesz, de tényleg nem ért hozzá. *Megfigyelés:* A németek mindig komolyan veszik a

mondat értelmét. A mondat értelmének a mondat állítását tekintik. Tényfetisiszták. A magyarok, Bartók népe, muzikálisabban járnak el. Nem egészen tudják, mit mondanak – de az pontos. (Ha minden jól megy, és soha nem megy természetesen minden jól.)

Egész családok ülnek a fák alatt tarka, szőnyegszerű kendőkön, tényleg mintha piknikelnének; több generáció egymás hegyén-hátán, mozdulatlan férfiak, négykézláb félmeztelen gyerekek, serény asszonyok. Időnként, mintha ellenőriznének valamit, a pálya felé pillantanak, akárha tévéznének vacsora közben. Én se figyelek nagyon a játékra, az most csak része és illusztrációja ennek a nyugodt, lágy, színes vasárnap délutánnak. Lazy Sunday afternoon mint Gesamtkunstwerk. Les volt, kanári!, kiáltom magyarul. És falt is, teszi hozzá elégedetten a Hesz. Rendben van a világ, ezt érezhetjük. Mellettem épp az üregi és a mezei nyúl közti különbséget taglalják. Elpattan valakitől a labda, mondom rá az obligát magyar bölcsességet (vagy ez az öcsém személyes leleménye?), nyilván szöcske van a labdában. De ezt 2005 tavaszán a németek nem érthetik, mert a szöcskéről rögvest a kapitalistákra ugranak (mert egy akkor zajló vitában lesáskázták a kapcsikat, és a sáska németül tud szöcske lenni).

Fény- és árnyékfoltok remegése, szellő mozdulása, a leveleké, gyerekzsivaj, labdapuffanás, szakmondatok; érezni, ahogy a bölcs idő telik. És hogy ez jó. Ez a létező világok legjobbika – valahogy ez van a levegőben. A törökök nélkül ezt nem éreznénk. Lehetetlen volna a semminek ez a megnyugtató szépsége. Mintha lelassítanák az időt. Ez még akkor is jó, ha vélhetően félreértésből származik. Mért nem vagyok minden vasárnap délután itt?!, fakadok ki gyerekesen. A Hesz meg se rezzen, mozdulatlan arccal nézi tovább a meccset. Tévednék, ha azt hinném, ismerem őt.

Mint szerencsemalac beváltam, veregeti a vállam a meccs végén az elnök, jövő héten is jöhetek. Szerényen és elégedetten, tehát álszerényen vigyorgok.

Mintha kölcsönadtam volna neki ezt az arckifejezést, ugyanevvel a (hagyjuk a jelzőket) vigyorgással válaszol este a vacsoránál Ramóna férje (egyébként neves pianista), amikor az, akár valami kiállítási tárgyra, rámutat, ecco, egy ritkaság, kedves barátom, egy férfi, aki nemcsak hogy nincs tisztában avval, mi a les, de akinek ezt lehetetlenség is elmagyarázni! Úgy nézek a férfira, mint egy ötlábú borjúra. Ez igaz? Igaz!, vágja rá büszkén. Szelíd keresztkérdéseket teszek föl, s valóban avval a csökönyös, konok érzéketlenséggel válaszol, ahogy eddig csak nőktől hallottam. Valamiért mindezt roppant viccesnek tartom. Csapkodom a térdem jókedvemben. A férfi csöndesen figyel. Újra elmondok neki *mindent,* de a legtöbb, amire jutunk, hogy a sószórót mint csatárt: „előbbre" teszi a hátvédnek kikiáltott hamutartónál. És a labda elrúgásának pillanata? Összeráncolja a homlokát, s közben hitetlenkedve rázza a fejét, mint aki ilyet még csak nem is hallott, de ha hallott volna is, értelmet nem tud tulajdonítani neki. Édesem, mondom neki váratlan gyöngédséggel. És hogyan vált be Lothar Matthäus a magyar válogatottnál?, kérdi a Hesz kicsit hirtelen, de mielőtt még válaszolhatnék, folytatja, Lothar Matthäus olyan, mint Thomas Mann: az ember szeretné egy legyintéssel elintézni, de nem megy; ha megpróbálja, ő maga lesz nevetséges. Evvel nem értek egyet. Thomas Mann soha nem blöfföl. Bár blöffölne néha...

A vacsora még a munka része, a helyet Frankfurt Eintrachtnak hívják. Sajátos kombináció: söröző plusz indiai konyha. Négy kategória van: enyhe, kicsit erős, erős, nagyon erős (indiai). Ez emlékeztet a limerickfajtákra; három fajtája van: 1. a nők jelenlétében elmondható limerick, 2. az olyan, amelyet nő nem hallhat, de papi személy még igen, és végül 3. a limerick.

Anyám se volt képes fölfogni a lesszabályt. Pedig igyekeztünk beléverni, mindhiába. Olyan boldogan kuncogott, hogy nem érti, és hogy nem értjük, hogy mért nem érti. Én sem értem, és úgy nézett ránk, mintha jó fiai volnánk. Még a halálos ágyánál is eszembe

jutott, hogy ez az utolsó pillanat, hogy elmagyarázzam, most vagy soha. Nem szégyelltem magam. Egyedül sétálok vissza a szállodába. Fáradt vagyok, mintha játszottam volna. Volt abban jó, ahogy vasárnap esténte minden porcikája fájt az embernek. Erről mindig a Csehov-szöveg jut eszembe, Grekova, kettőspont, mije fáj?, Platonov, kettőspont, az egész Platonov. Sokan vannak a nyárias éjszakában. Egy férfi közeledik, lassú, bizonytalan léptekkel, meg-megtorpan, a falnak dől, reszket a válla. Senki nem áll meg, még csak nem is lassít, senki nem kérdezi, mi baj, pedig láthatóan nagy a baj, nem kérdez se keresztény, se muszlim, se ateista; én se. Mintha erre a mondatra válaszolna egy gyönyörű fekete pár, a férfi ujjatlan trikóban, feszes nadrágján át minden lépésnél látszik a comb- és farizom (nem eldönthető, hogy védő vagy csatár; még leginkább védekező középpályás), a lány a sárga, vékony selyemszoknyában meztelenebb, mintha nem volna rajta semmi; olyanok így együtt, mint 2000 év keresztény tanításnak az élő cáfolata. Tényleg fáradt vagyok.

3.

Ezt nagyon is jól értem, mondta Szása, a junioredző azon a szépséges török vasárnap délután, amikor szóba hozná 1954-et, ám én ezt megtiltom neki, de nyilvánvalóan nem érthette. Az világos volt, hogy – hol másutt? – német futballpálya környékén előbb-utóbb ebbe belebotlok. De azt, hogy belebotlok, és majdnem mindig el is esem – ezt nem lehet érteni.

Ne!, sikítok fel tehát, mint egy gyerek, s ő megértően és ráérősen bólint, mint egy nyugatnémet gyáros a Wirtschaftswunder kellős közepén. Arról azért mégis beszélünk, hogy ki él az akkoriak közül. Hárman-hárman: döntetlen: F. Walter, Eckel, Schäfer, illetve Grosics, Buzánszky, Puskás, de ő már nagyon beteg. Nagy pillanata volt életemnek, amikor kezet foghattam vele. Mintha T. S. Eliottal.

Napokig nem mostam kezet, őriztem az érintését. Ténylegesen meg voltam rendülve. Pedig, nemde, Puskást nem is a keze miatt tiszteljük… Kérdem, Liebknecht él-e még? Milyen Liebknecht. Eddig rokonszenves, igyekvő futballőrültnek látszott, aztán tessék, mégis micsoda műveltségdeficit! Milyen, milyen… Hát az a Liebknecht, aki a Puskást fogta, az a hentes és mészáros, aki a 8:3-on lerúgta… Kicsit kiabálok. Liebrich, mondja halkan a fiatalember.

Még jó, hogy nem Rosa Luxemburgot állítottam be a berni döntőbe… Nyilván úgy nyertünk volna, igen, Liebknecht-Luxemburg versus Bozsik-Puskás, ez ment volna. Hagyjuk (hisz a probléma, hogy a Bozsik-Puskás *bárkivel* szemben „ment volna”).

Ahhoz képest, hogy többnyire ehhez a „hagyjuk”-hoz jutok, elég sokszor nem hagytam, sokszor épp német nyomásra. Bernről, Puskásról, az aranycsapatról való „meséimnek” lassan kialakultak az állandó fordulatai, a kézfogás Puskással, ami hol olyan volt, lásd fent, mintha T. S. Eliottal, de volt ez már Joyce és Thomas Mann is, aztán az ötlet, hogy nem is vesztettünk, mindenki rosszul emlékszik, a 3:2 stimmel, csak épp mi nyertünk, és így tovább. Ezekből az írásokból néhányat ideillesztek, bennehagyva ezeket az ismétléseket, mint visszatérő, kiiktathatatlan, fájdalmas sóhajokat, kicsit önsajnálós szuszogásokat.

Csak egy

A szerelem nagyon nagy dolog. Szerelmesnek lenni kiváltságos, kegyelmi állapot. Mindazonáltal mai napság a magyar futball szerelmesének lenni – ez olyan fokon nevetséges valami, olyannyira nélkülöz mindenféle nagyságot, formátumot, valóságosságot, hogy már-már kétségbe kéne vonni az ilyesmi létezését is. (Noha valami szerelmesének lenni lehetséges a valami nélkül is…) E sorok írója bizony ebben a nincsben üldögél, miközben éppen a mindenről

akarna írni, a vanok vanjáról, Puskásról és társairól. Illetve arról írni, ahogy ez a minden éppen akkor lett semmi, amikor a leginkább ragyogni kellett volna, *ama* bizonyos berni döntőn.

A futball nemcsak Németországban volt megterhelve; a „Wunder von Bern”, a „wir sind wieder wer” magyarul is érthető nemzeti blablák. A század második felében a sport bevált és jól bevált legitimációs terepe (tornaterme?) lett a politikának. Lám, a szocializmus felsőbbrendűsége az élet minden területén megmutatkozik, imhol a bolgár súlyemelők, orosz jégtáncosok (és valóban: egy Oleg Prota*popov* emberien kimeresztett feneke többet hozott a rendszer konyhájára, mint az egész politikai-ideológiai hadova mindösszesen – egészen addig, míg Oleg Ljudmilájával a bűnös nyugat álszabadságát nem választotta, kel malőr!), cseh hokisok, magyar focisok, keleti demokratikus népi úszólányok az ő fiúsan brummogó hangocskájukkal. Egyszóval szép volt az élet, láthattuk, hallhattuk, csak be kellett kapcsolnunk a rádiót majd a tévét, s kúsztak a nemzeti zászlóink az ég felé, és még a himnusz is szólt.

Azonban ha csak ennyi lett volna, akkor könnyen átláthattunk volna ezen a csaláson. A csalást azonban az öncsalás is segítette. Puskásék nemcsak a „hatalom emberei” voltak, hanem a „mieink” is. Ennek volt egy rövid távú összetevője és egy, úgy mondanám, historikus. Szóval lehet, hogy itt most minden a kommunistáké, lehet, hogy a diktatúra rémült dermedtségében egy szót sem lehet szólni – de bármikor kimehetek a Népstadionba, és egyrészt kiabálhatok, ahogy a torkomon kifér, másrészt és főként: nyerhetek, azaz szabad vagyok, másfél órára szabad és nagy, és jöhetnek ide franciák, angolok, nagy nemzetek, bárki: nyerünk.

És ez a magyar szívnek új volt. Mert mi úgy ismerjük, vagyis úgy gondoljuk el a történelmünket, mint permanens vereséget. A XVI. századtól csak vereség jut nekünk osztályrészül. Pedig a Nyugat védbástyája valánk. Azok persze furtonfurt cserbenhagytak.

Tisztességes magyar nem is tud győzni. A magyarhoz úgy tartozik hozzá a vereség, mint kutyához a bolha. Akinek valami sikerül, az már gyanús. Ott nyilván van valami kéz-kezet-mos a Habsburgokkal (hogy családian személyes legyek). Százötven év török, négyszáz év osztrák, ki tudja, mennyi orosz – sose! mindig! Se győztes háború, se győztes forradalom. Egy-két huszáros roham, jelezni, hogy tudunk mi, ha akarunk, ha akarhatnánk! De hát ilyen peches történelemmel nincs mit kezdeni.

És akkor hirtelen, a legnagyobb sötétség közepette kiderül, hogy mégiscsak győztesek vagyunk, vita nélkül a legjobbak a világon. És Puskás a népmesék királyfija, aki helyettünk is megtesz mindent, amit lehet, és még annál is többet.

Érdekes, hogy az „aranylábú fiúk” ösztönösen betöltötték ezt a kettős társadalmi szerepet (ösztönösen vagy szükségszerűen?). Mert egyfelől csibészes önzéssel használták ki kivételezett helyzetüket, nagy anekdoták szólnak az üzletszerű csempészésekről (még 54-ben, Bernből jövet is, a legnagyobb gond az volt, hogy lehet majd az „árut” nyugodalmasan kipakolni, minthogy Rákosi elvtárs közvetlenül a megérkezés után, a tatai edzőtáborban tartott nekik ünnepi fogadást, ami csak abból a szempontból volt kedvező, mert a pesti pályaudvaron már ingerült tömeg várta őket – azután Puskás megoldotta a problémát, mindig ő oldotta meg, telefonozott a határról valahová, mire Tatán már ott várta őket néhány teherautó, kiskatonákkal, hogy föltűnésmentesen eltüntessék a corpus delictiket), másfelől ugyanilyen emelkedett sztorik szólnak arról, ahogy, mint a mesében, vakmerően megleckéztették magas rangú uraikat, kiket egy egész ország rettegett. (Állítólag valóban megtörtént, hogy Puskás Farkas Mihálynak, az akkori belügyi atyaúristennek, aki tényleg veszélyes őrült volt, valami olyasmit mondott, hogy miniszter lehet akárki, de Puskás csak egyetlenegy van, ami megfelelt az igazságnak, mely akkor azonban, hogy úgy mondjam, éppen halott volt.)

Látható tehát, hogy arra a berni döntőre sokkal nagyobb súlyok lettek aggatva, mint egy szokásos focimeccsre. Rá lett pakolva ez az egész történelmi szar.

Én akkor négyéves voltam, közvetlen élményem nincsen, rémlik, mintha apám rádiót hallgatott volna, de nagyon is lehetséges, hogy ezt keverem az 56-os legendás rádióhallgatásokkal („Jönnek az amerikaiak!”, de csak az oroszok jöttek).

Én már csak a mítosszal találkozhattam, de mint… mint mi?, jó, legyen: mint a futball szerelmese, természetesen nem maradhattam vele szemben közömbös, én is meggyászoltam azt a kilencven percet. Egy ideig, különösen német újságokban megjelenő írásaimban, következetesen a berni *magyar* győzelemről beszéltem (többszörös levélváltással, hogy nem elírás), és ez ugyan persze csak tréfa, de nem egészen, gyerekesen arra is gondoltam, hogy legalább így utólag álljon vissza az igazság a világban. Mert az a napnál is világosabb, hogy ott az igazság sérült meg. A mítoszokról csak emelkedetten lehet gondolkodni.

Akár reálisan, akár nosztalgikusan, akár misztikusan viszonyultunk ahhoz a kilencven perchez, mindenképp szerettünk volna valami *magyarázatot* találni. Bármi jó lett volna, a sors büntetésétől a túl rövid stoplikig. (Jó harminc évvel később, a 86-os mexikói világbajnokságon váratlanul 6:0-ra kikaptunk az oroszoktól. Ott is ilyen rémülten keresgéltünk, és ott se sikerült. Pedig ott családközelben voltam, merthogy az öcsém játszott volt, de semmit sem tudok így sem, nyet nyicsevó.) Bármi jó lett volna, rossz volt az összeállítás, vagyis az edző, Sebes Gusztáv a hibás, vagy Puskás, mert sérülten elvállalta a játékot. És a Liebrich szándékosan rúgta le. Mint ilyen természetesen fasiszta. Egyáltalán a nyugatnémetek mind fasiszták, a keletnémetek pedig partizánok és humanisták. (Hát mostanra egy kicsit össze lettünk keverve – igaz, az érintettek is.) Egyébként Puskás állítólag provokálta Liebrichet, Posipalt kérte volna meg tolmácsnak, mondaná meg annak a nagy

mafla németnek, hogy akkor gurítja el a labdát a lába közt, amikor csak akarja. (Ezt a cselt magyarul köténynek nevezik, hogy ti. kössél kötényt föl, akkor majd nem lehet ott gurigázni, illetve bőrözésnek, bőrkötény, németül meg Tunnel-Tricknek, alagút-cselnek. Vajon hogy hívják angolul, franciául, olaszul, spanyolul, és milyen nyelvlélektani[?] következtetéseket lehetne ebből levonni nevezett népekre vonatkozóan?) És állítólag Herberger fölajánlotta az orvosi segítséget. De állítólag végül is egy svájci kecskepásztor csontkovács gyógyította meg. És a gólja a 87. percben teljesen szabályos volt. Tanú is van. És ha a Rahn gólja előtt a Lantos lehúzza a fejét, akkor sima kirúgás. Így, végeérhetetlenül.

Sokáig nekem is nagyon *fájt* ez a meccs. De mostanra historizálódott, már *szabad* róla beszélni, már nem botrány, aminek részesei vagyunk, hanem történelem, amire rápillantunk, nem fáj, hidegen hagy, miként, mondjuk, a lipcsei csata is. Játék volt, egy nagy mérkőzés, és a futball az tényleg *ilyen:* többnyire a jobbik győz, de nem mindig. Bern volt a nem-mindig, a világban megbúvó kozmikus tréfa, vidám gonoszság, igazságtalan játékosság, pökhendi titokzatosság.

Mi történt tehát 54-ben Bernben? Volt egy focimeccs, CSAK EGY focimeccs, a magyarok nagy küzdelemben 3:2 re legyőzték a németeket. Ennek folyományaképpen megbicsaklott a Wirtschaftswunder, így aztán nem kellett a berlini falat sem fölhúzni, és 89-ben nem volt mit lerombolni, Magyarországon nem nőtt az elkeseredés, elmaradt az 56-os forradalom… Csak egy focimeccs… ha Lantos lehajolt volna…

Ez utóbbi gondolat azután versformában tört utat magának, így téve teljessé versművészetemet.

A világ rendje

egy álom
Többször álmodtam is ezt, de hát az nem számít.
Végre azután sikerült egy tájmtunelt
szerkeszteni
vagy találni
vagy kölcsönkérni.
Azonnal a helyszínen termettem,
Bern, Wankdorf Stadion, 1954.
És elérkezett a 84. perc, innen már mindenki tudná folytatni,
Herbert Zimmermann hangján.

Schäfer beível, fejes, hárítják!
Rahn lövőhelyzetben.
Rahn lő. Schießt.
Nem.
Csak schießt volna. Mert én akkor már ott álltam (láthatatlanul) mellette,
és amikor lendítette a lábát, arrébb pöcköltem a labdát,
az Lantoshoz került, ő tovább Bozsiknak,
Bozsik fölnéz, lát mindent,
Kocsis elindul,
Czibor táncol,
Hidegkuti visszalép,
Puskás már mindent tud.
Az történik végre, aminek történnie kell,
A kis Magyarország 3:2-re nyer,
visszaállt a világ rendje.
Függelék. – Miután Magyarország a várakozásoknak megfelelően Puskás lesgyanús góljával megnyerte a világbajnokságot, Magyarországon a politikai elégedetlenség nem öltött határozottabb formákat, a diktatúra megerősödött, elmaradt az 1956-os forradalom, maradt Rákosi, nem lett semmiféle Kádár-rendszer, se gulyáskommunizmus. A németek ismét lehajtották szőke, germán

fejüket, nem mondták, „wir sind wieder wer”, a Wirtschaftswunder megtorpant, az amerikaiaknak is kedvük szegődött, hagyták, hogy az oroszok egész Németországból NDK-t csináljanak.

Ez a helyzet most. E sorok írója börtönben ül (tehát nyilván nem lehet e sorok írója; e sorok csakis akkor vannak, akkor lehetnek, ha e sorok nincsenek), a kommunista diktatúra embertelen börtönében, természetesen nem lett belőle író, nem lett belőle semmi, pontosabban lett valaki, egy ember, *un homme:* egy névtelen túlélő. Épp az imént verték véresre. Zihálva fekszik a sötétben. Puskás győzelemtől ragyogó arcát látja, és a világ rendjére gondol. Boldognak kell őt képzelnünk.

Egy történelmi ajánlat az EU-nak

Az Ich-Erzähler, én, jelentős futballista családból származik, maga is jó nevű negyedosztályú futballista (volt), aki mellesleg, mintegy szabad idejében írogat. Mindezt csupán azért említem, hogy az az olvasó is tudja, kivel van dolga, aki nem okvetlenül tájékozott a Magyar Labdarúgó Bajnokság alsóbb osztályaiban, vagy aki nem ismerte a Holicsek bácsit, aki a környékbeli zöldséges boltnak volt vezetője, sőt tulajdonosa, aki a Kádár-rendszer megengedő politikája következtében megtörte az állami szektor, az állami tulajdon egyeduralmát, mérvadó futballszakértő, s mint ilyen a helyi futball-közvéleménynek mintegy formálója, aki azon a véleményen volt, hogyha e sorok íróját „nem ragadta volna el a tudásszomj”, akkor már „réges-rég az első osztályban volna én mondom nem akárki” (azt már nem is említem, hogy e közvélemény egy radikális, de szakmailag kikezdhetetlen csoportja engem magasabb polcra tett, mint az öcsémet, aki vagy harmincszoros válogatott volt, sőt még a svájci másodosztályban is játszott; én ezt nem akarnám se megerősíteni, se cáfolni, sapienti sat).

Azt tartja a népi bölcsesség, hogy az idő a sebeket begyógyítja. De

eddig nem gyógyította. Ha az 1954-es döntő egy seb, akkor máig nyitott seb, és a puszta említése olyan, mintha sót szórnánk belé. Én éveken, évtizedeken át nem is voltam hajlandó róla beszélni. Sőt, még hallgatni sem kívántam róla. Ha társaságban szóba került, fölálltam és kimentem a szobából. Ha a feleségem ártatlanul (vagy ártatlanságot mímelve!) megkérdezte, hogy Bernben volt vagy Bázelban (annyi tisztesség azért maradt benne, hogy nem mondta ki, mi lett volna Bernben vagy Bázelban), akkor hörögve üvölteni kezdtem, hogy semmi nem volt Bernben vagy Bázelban, Bernben vagy Bázelban soha nem is volt semmi, Bernben vagy Bázelban legföljebb Bern és Bázel van. Konkrétan Bernben Bern és Bázelban Bázel, de ezt már nem tettem hozzá. És ha a fiam azt szerette volna megtudni, Rahn vagy Puskás a nagyobb futballista, akkor sötéten hallgattam, és minden eszembe jutott, amit Ödipuszról és apagyilkosságról ez a görög-zsidó-keresztény kultúra összehordott.

Minden erőmmel azon voltam, hogy a világtörténelemből kiirtsam ama kilencven percet. Hogy az nincs is, az a kilencven perc, az egyszerűen hiányzik az idő végtelen folyamából (az így megzökkent időt kiegyenlítendő van négy évenként a szökőév). Azonban keserűen azt kellett tapasztalnom, hogy a világ nem követ engem ezen az úton, pedig jó út volna ez, jobbá tenné a világot, kiküszöbölne egy történelmi igazságtalanságot, mintegy helyreállítaná a világ balanszát.

Ezek után megpróbáltam legalább érthetővé tenni azt, amit nem lehet megérteni. Magyarázatokat kerestem és fabrikáltam. Hogy hibás volt az összeállítás, hogy Liebrich szándékosan rúgta le Puskást, aki még így is rúgott egy *teljesen szabályos* gólt, amit eredeti filmfelvételekkel lehet igazolni!, és ha Rahn gólja előtt Lantos lehúzza a fejét, akkor nincs semmi, sima kirúgás, illetve a németek traktorokat küldtek a kommunistáknak, ezért *tilos* volt nyerni, egyébként is doppingoltak és így tovább a végtelenségig… Tíz évvel ezelőtt pedig oknyomozó írásokban tártam föl az akkor már

egyesült német népnek az igazságot, több helyen kijelentvén, hogy mint ismeretes, akkor Bernben, nagy küzdelem után a magyarok 3:2-re stb.

Nemrégiben találkoztam Grosics Gyulával, az Aranycsapat kapusával, a Fekete Párduccal, tévéfölvétel volt a 6:3 as wimbledoni angol-magyar emlékére. A felvétel szünetében beszélgettünk, és azt mesélte ez a fiatal öregember, hogy nincsen nap, érted, Péter, nincs egyetlen nap se, hogy ne gondolnék arra a meccsre, hogy ne gondolnék a Rahn lövésére, mert ha egyet jobbra léptem volna, akkor elérem a labdát, de akkor persze balra rúgta volna, és mondta, és mondta, és akkor hirtelen egyszer csak arra gondoltam, hogy hát mindegy, mindegy, mi volt az eredmény, mert ezek a férfiak akkor a világ legjobbjai voltak és passz, és a futball meg ilyen, hogy nem mindig a jobbik nyer, de nem számít, tényleg mindegy, mert az a szépség, tudás és érték, ami abban a csapatban testet öltött, az immár létezik a világban, és az a dráma, alázat, heroizmus, színház és kaján dramaturgia, ami abban a mérkőzésben testet öltött, az immár létezik a világban. És így a mienk.

Ezennel akkor hajlandó vagyok elismerni, hogy 3:2-re nem a magyarok, hanem a németek győztek, és felajánlok, nem is csak a németeknek, hanem rögtön az egész Kern-Európának (figyelem! nem elfelejteni: egyenjogúak vagyunk!), fölajánlok egy döntetlent, egy dicsőséges döntetlent, amely tehát megalapozhatja a közös múlt gazdagságának közös számbavételét…

Úgy hiszem, Európa törékeny válláról egy gondot (megint egyszer) levettem. Bitté, bitté, gern geschehen.

Az Atyaúristen marginháliái, avagy bevezetés a teremtésbe

Ugyan ez a létező világok legjobbika, de tökéletesnek nem mondanám. A világ még nem kész, hiányoznak mondatok belőle, ez

az írás legitimációja. Nem vagyok elfogult (nem igaz, amit a magyarok terjesztenek, hogy származásomra nézve én is az volnék, magyar), egyszerűen ez a mérkőzés a teremtés szégyene, botrányos lyuk az igazság firmamentumán. Ez jó alkalom rendet tennem. Sok a dolgom, mondjanak bármit is a deisták.

Az örökkévalóság miatt a viszonyom az időhöz meglehetősen hisztérikus. Július negyedike volt, arra pontosan emlékszem, a Bernt már elfelejtettem, mert az nem olyasvalami, amit meg lehet jegyezni, és arra is emlékszem, hogy fájt a fejem, ezért aztán nem mindenre figyeltem aznap. Limában például, a Miraflores negyedben, egy tizenkét éves kislány, tudom a nevét is (a mindentudásban az a jó, hogy mindent tud az ember, illetőleg az Isten; hát persze ez is a rossz benne), de újabban ügyelnem kell a személyiségi jogokra, az Ótestamentum írásakor nem kellett ilyesmivel bíbelődni, azt sugalmaztam, ami a szívemen volt, szóval ez a lány szíven szúrta az apját. Mert az valamit félreértett a szeretet parancsával kapcsolatosan, és kigombolta a sliccét. De ebbe már nem akarok utólag(?) beavatkozni, elég ez a berni döntő. Ich bin wieder wer.

A drámaiságot meghagyom, legyen úgy, ahogy volt 2:2-ig. Nézzük a közvetítést. Ez a Zimmermann derék, istenfélő fiú, de mi az, hogy: „Posipal mintha egy kissé keményen”. Még hogy „mintha”, meg hogy „kissé”! Posipal egyszerűen, akár egy vad terrorista – most mindegy, hogy melyik országból, kontinensről (jut eszembe a karikatúrákról: én se szeretem, ha fotóznak, mindig emelgetni kell az államat, hogy ne látszódjék a tokám, de hát úgyis látszódik, ám amikor kijelentettem, hogy nem engedélyezem a fotózást, annyit kellet kiabálnom, olyan agresszíven kellett viselkednem, hogy elkerülhessem a fotósok agresszivitását, lényegében Jupiter-parafrázisokat adtam elő, összevontam a szemöldököm és villámokat szórtam, így olyan idegen szerepbe keveredtem, hogy akkor inkább hagytam az egészet, hadd fotózzanak, én meg

visszatértem ahhoz a mondatomhoz, hogy szeressem felebarátosomat, mint tenmagamat) – szóval Posipal brutálisan beletaposta a földbe az angyallelkű Bozsikot.

Na és akkor még nem beszéltünk arról a hentes és mészárosról, Liebrichről. „Czibor bead, de Liebrich, Liebrich, megint csak Liebrich.” Nevetséges. Mintha mindenütt ez a Liebrich volna, nemcsak a tizenhatoson, hanem mindenütt, Bernben, Zehlendorfban, Limában – ami már önmagában istenkáromlás. Hát akkor munkára, nézzük csak, mit mond most Zimmermann: „Czibor bead, de Liebrich – ám mit látok, kedves nézőim, Liebrich, ahelyett, hogy mint eddig mindig, egyszerűen, német egyszerűséggel és hasznossággal kivágná a labdát, kétségbeesésbe kergetve az összes zseniális magyar csatárt, odalép Puskáshoz, arcán szeretetteli mosoly suhan át, csönd lett, csönd van a stadionban, egész Németországban csönd van, itt most nincs különbség kelet és nyugat között, a magyarok is dermedten nézik, ahogy Liebrich átöleli Puskást, és így szól: »menj, derék magyar, és többet ne vétkezz«, azzal átadja az őrnagynak a labdát, az vállat von, és szenvtelenül a hálóba bombáz, igen, kedves hallgatóim, Magyarország vezet 3:2-re.”

Evvel akkor megvolnánk. Jaj, de mit lát a felhőkön áttörő tekintetem? Mintha Griffiths partjelző emelné a karját… Hát akkor beszélj csak, jó Zimmermann… „Turek, te egy isten vagy, egy Fußballgott!” Nem ezt, szerencsétlen! Egyébként is kikérem magamnak! „Puskás lő, gól, de nem, les, nem gól! nem gól! Griffiths keze a magasban, les! De mi történik? Oh Istenem (bizony, bizony, jól látod, kis Zimmermann), nem hiszek a szememnek, Griffiths hirtelen összeesik, anélkül hogy a bíró észrevette volna a jelzést, így gólt ítél.”

Nem akarok elveszni a részletekben, az események lavinaszerűen követték egymást. Liebrich vallási őrült lett, ez a tizenhatoson belül nem elfogadható, azonnal kivettem az élők sorából, mire Fritz

Walter, az egyetlen érző lélek abból az igazán közepes csapatból, szintén szörnyethalt. A bíró le akarta fújni a meccset, erre ő is (nem volt más választásom). Pánik a nézőtéren, egymást tapostak halálra, evvel akkor nem volt dolgom, de nem akartam, hogy a maradék rossz híremet keltse, úgyhogy ott mindenki meghalt. Kedvenceimmel, kiket a tenyeremen hordtam, a magyar csapattal sem tehettem kivételt. Micsoda utolsó szavak hangoztak el: Mehr Licht, mondotta például a nagy Hidegkuti. És méltóság volt abban, ahogy Bozsik utoljára felsóhajtott: Immer besser, immer heiterer.

Minthogy a kiismerhetetlen mozgású Czibor kiszaladt a stadionból, így pusztulnia kellett a városnak is, és ezért akkor befellegzett az egész Tell Vilmos-bagázsnak. A „baj" átterjedt Németországra is, úgy vettem az egyszerűség és a történelmi igazságosság kedvéért, mintha már egyesültek volna, úszott a sok hulla az Odera-Neissén. Nem akartam, hogy az érzékeny politikai egyensúly felbomoljon, ezért egész Európára kiterjesztettem a megoldást, a Lösungot. Sírásra nem maradt idő (és ember sem), kicsit furcsa volt a csönd, mindenesetre a magyarok vezettek 3:2-re.

De aztán tovább kellett lépnem, előbb az Urálon túlra, aztán a tengeren túlra, végül is ott álltam Miraflores egy csinos kis utcácskájában, Mario Vargas Llosa kávézott a közelben, mintha már leérettségizett volna, és én odaléptem a tizenkét éves lányka apjához, megcsóváltam a fejem, hogy érezze, helytelenítem a gondolkodásmódját, és szomorúan, de segítőkészen begomboltam a sliccét.

Itt most állj-t kell parancsolnom az eseményeknek, és mérleget kell vonnom. Egyik oldalon ugyebár ez a váratlan fordulat, az elpusztult emberiség, oda néhány ezer év szorgos munkája, a másik oldalon a világ igazságosságát egyensúlyba hozó 3:2 meg nemde az a begombolt perui slicc. Most akkor hogyan tovább? Rá kellett jönnöm, barátaim, és ezt már előbb is megtehettem volna, hogy ha ez a világ tényleg a létező világok legjobbika, akkor értelemszerűen

nem is javítható, mert ha javítható volna, akkor az, a javított volna immár a legjobb, vagyis az akkor nem létezhetne, mert az a világ nem ez a világ.

Fölírtam hát magamnak egy kis cédulára, hogy el ne felejtsem, és hogy nehogy még egyszer kísértésbe jöjjek: A VILÁG NEM JAVÍTHATÓ. A világ nem palimpszeszt, nem kitörölhető és nem újraírható. Ezzel visszaadtam a hangot Zimmermannra, visszavonultam a klasszikus pózba, a felhők mögé és fölé, és még hallottam a magából kikelt üvöltést: „Aus! Aus! Aus! Das Spiel ist aus! Deutschland ist Weltmeister!” És látám, hogy ez így jó.

Puskás, Gödel, passz

Vegyük komolyan a komolytalanságot. Ami nem ugyanaz, mint nem komolyan venni a komolyságot. Nem is az ellenkezője: lám, a világ gazdag. De a nyelv bizonyosan.

A mostanra rendelt házi föladat az volna, hogy „szórakoztatóan és szellemesen” ünnepeljük és jellemezzük az épp véget érő századot, írván egy olyan személyiségről, aki fontos szerepet játszott benne, kinek életében, életművében visszacsillámlanak századunk jellegzetességei, mint cseppben a tenger.

Pars pro totó. Innen, a totóról jutott eszembe (de ha nekem nem is, a mondatnak bizonyosan) a futball. Onnan meg tényleg egyenes út, mit út!, allé!, évszázados, elegáns hársfákkal szegélyezett *magyar* allé vezet: Puskás Ferencig, az ötvenes évek úgynevezett aranycsapatának első emberéig.

Újonnan szerzett, friss sütetű komolyságunkban mindazonáltal tegyük föl a kérdést: szerepelhet-e egy közönséges futballista, még ha oly kiváló is, egy névsorban Prousttal, Primo Levivel, Milosz-sal vagy – jelzendő, hogy a komolyság nem szakállas fontoskodás – Walt Disneyvel? Vajon nem az *anything goes* posztmodern, vidám sollenjéről van itt szó? Hogy nincs nem, nincs merszünk nemet

mondani? Ám korunk gyermekeként tehetünk-e másképp?

Mindenesetre kezdjünk el beszélni, hátha mondunk is valamit.

Puskás többszörösen is csepp. Már maga a labdarúgás is csepp a sport tengerében, amely csepp a játékában, amely, nemde, maga is csepp: azután az a tíz év is az a százban, amely tíz év, mondjuk így, Puskás évtizede volt.

Pályán eltöltött éveim viszont azonnal föltetetik a kérdést, lehet-e egyáltalán csapatsportban személyről beszélni. Lehet-e és szabad-e? A pályán ugyanis egyén és közösség igen erős szimbiózisban él. Személyek és egyéniségek (vagy később azután egyre inkább: szerepek) adják a csapatot, de ezek csakis a csapat „szűrőjén” át képesek létezni.

Jól egyedül nem lehet futballozni. (Legföljebb kevélyen azt lehet jelezni, hogy a többiek milyen rosszak. Azt, hogy ha én jól játszanék, akkor jól játszanék. Vagy még ennyit se.) Még tizenegy magabiztosság sem segít, ha nincs a „mi”-nek öntudata, ha ez a mi nem bízik magában. Vagyis ha nincs csapat, az nem tud jó se lenni! Az egyéni képességek is csak a csapat fényében, terében érvényesek. Rossz játékosokból nem építhető jó csapat, de, ahogy a közhely mondja, tizenegy jó játékos még nem jó csapat.

Tézisem – Istenem, milyen régóta várok erre, hogy tézisem legyen: egy fél évszázada élek e „reményét és emlékezetét vesztett bolygón”, s eddig még a közelében sem voltam, hogy tézisem legyen! – a következő: Puskás a futball utolsó személyisége, személyes személyisége, a modernitás utolsó villanása és összefoglalása, az út az egyetlen metafora felé. Őt követően már (csak) sztárok vannak, a léthelyzetnek nem megoldása van, hanem válaszverziók vannak, magas szintű, perfekt *változatok*. Illetve, hogy gyorsan korrigáljak: Beckenbauer, Cruyff: az átmenet: valami már nincs és még nincs, és ebben az ürességben világol a bajor és németalföldi csillag.

Másképp fogalmazva: Puskással szűnik meg a játék, s kezdődik a szórakoztatás korszaka.

Mintegy zárójelben: hiba volna Puskásban vagy a futballban túl széles metaforát látni. Aki focizott vagy aki valódi drukker, az tudja, a futball a győzteseké. Idegen a játék szellemétől például azt mondani, hogy inkább játsszunk jól, szépen, és veszítsünk, mint rossz játékkal nyerjünk. Nem. Nyerni kell. És ha nyerünk, azt úgyse lehet mindig rossz játékkal. Van a futballban valami szép, hideg gyakorlatiasság. A művészetben ritka a Goethe, az inkább a veszteseké, inkább a hiányé, mint a vané, inkább a vágyé, mint a beteljesülésé. És szerintem az ún. életben sem kell állandóan nyerni. De a futballpályán igen. Aki ott nem akar nyerni, az nem tiszteli a játékot. Az élet pedig megnyerhetetlen.

Puskás tehát az, akivel eltűnik valami a világból, más lesz, megváltozik, már nem olyan, mint előtte volt, és soha nem is lesz olyan. És ez a század vajon nem az ártatlanság elvesztésének százada? Minden korlát elvetésének és a korlátok szükségszerű létének a belátásának a százada? Egyszerre beszélek (tudom, tudom: csupán „beszélek") a természetet legyőzni akaró, de legalábbis mindenestül megismerni szándékozó természettudományokról, a matematika elvi korlátaira rámutató Gödelről, a totális háborúról és Heisenberg bizonytalansági relációjáról, Auschwitzról, a lyukról a történelemben, mely a történelem szükségképpeni része, és a fénysebességről, melyről kiderült, kiderítettük, nem érhetjük el soha.

Szegény Puskás.

Puskás nem osztotta Heisenberg nézetét, ő mindig egyszerre tudván tudta a labda helyét is, sebességét is (igaz, a futball Euklidész világa, ahol a kapufák szögeinek összege mindig 180 fok). Én nem láthattam őt játszani, csupán egyszer, 1981-ben, hogy úgy mondjam, post festa, amikor 56 után először visszajött Magyarországra, és rendeztek neki egy díszmérkőzést a Népstadionban. A rendszer mintegy megbocsátotta, hogy nagy fia elhagyta 56-ban, örült, hogy Puskás legitimálja őt, emlékszem az ez ügyben mondott sok

megrohadt kádárista mondatra, amely, a rendszer alkatának megfelelően, mondott is valamit, meg nem is.

Puskás akkor már ötvennégy éves volt, világnagy pocakkal, tulajdonképpen önmaga paródiája, mondhatni, ezen a túlsúlyos módon korszerű, amit, a parodisztikusságot, nem is fedett el a 100 000 ember nosztalgiája, mert ez már a nyolcvanas évek józan vagy ironikus nosztalgiája volt, a csodálat és a csúfondárosság keveréke.

Ám amikor Puskás egyszer avval a bizonyos legendás bal lábával úgy indította a szélsőt, hogy a labda negyvenméteres röppálya után, a hátvéd frizuráját borzolva esett a hátvéd mögé, úgy, hogy a szélső éppen akkor ért, lépett oda, s evvel a lépéssel azonnal behozhatatlan előnyre tett szert, akkor a 100 000 fáradt embernek elakadt a lélegzete: színről színre megjelent előttük, akár egy angyal, az emberi zsenialitás. (Ezeket a hosszú átadásokat eredményesen lehet gyakorolni, minél többet, annál jobban tudja az ember. Én ott fölmértem, tehetséges kisfutballista, hogy nekem körülbelül 357 év gyakorlás kéne ahhoz, hogy ezt tudjam.)

A zsenialitás nem a képességek kiválóságával azonos. Czibor kiismerhetetlenebbül cselezett, Kocsis fejelt a világon a legjobban, a szintén zseniális Bozsik megbízhatóbb volt, Budai gyorsabb, Lóránt értelemszerűen keményebb, egyáltalán, Puskás jobb lába kizárólag emberi szempontból volt értékelhető, szakmailag nem.

Az ő géniusza abban állt, hogy azonosulni tudott a játékkal, egy volt vele, vagyis ő határozta meg a világot (a pálya négyszögéről beszélek), a modern álom maga, nem?, s nem a világ adta, meghatározta lehetőségek közt választott, választotta ki a legjobbat. Ez az időtlen benne.

Puskás megteremtette egyén és közösség egységét, amely nélkül az egyén, ő, nem létezhetett. Nem mintha kellemes egyéniség lett volna, folyton veszekedett, vitatkozott, dirigált. Nagyszájú, nem a békesség embere. Szélvihar, mondták róla kortársai. De: őt nem kellett kiszolgálni, ő egyszerre szolgált és irányított. Alávetette

magát annak, amit ő teremtett.

Egy volt a labdával. Erről számos anekdota szól. Amikor egy edzésen a pályáról kigurult labdát egy gyerek *kézzel* dobta vissza, akkor állítólag elsírta magát. Kézzel! Láttátok, kézzel ért a labdához!, zokogott.

Puskás a Nagy Elbeszélés, a teljes személyiség és az élhető sors utolsó villanása, aki még úgy tudta mondani (a játékával), én, mint Fontane.

Káprázatos, gyors karrier, szegénység, világválság, proli környezet, a kis Ferenc, akit mindenki, azután az egész világ Öcsinek szólított, mintha mindenkinek a kis testvére volna, már az apatejjel együtt szívta magába a focit, Bozsikkal, a későbbi nagy csapat másik nagy emberével játszott együtt a kispesti grundokon, reggeltől estig, mindig, tizenhat évesen már a Kispest (a későbbi Honvéd) első csapatában a felnőttek között, tizennyolc évesen pedig a nagyválogatottban, sic itur ad astra, és ott, a csillagok közt következik a dráma – Puskás tehát az a valaki, akivel még történhet dráma –, 1954, Bern, a világbajnoki döntő (Puskás még évekig állította, hogy a németek doppingoltak volt; az ember próbálkozik), következett 56, szétesett a világ, szétesett a csapat, Puskás a 31 évével már öregnek számít, öreg és el van hízva, de szinte csodaszerűen összeszedi magát (a szorgalom része a zsenialitásnak), és a világ akkori legjobb csapatának, a Reál Madridnak lesz éveken át alapembere.

De kell-e egyáltalán az életrajz? És lehet-e kizárólag a pályán lévőt figyelembe venni? Vagyis hogyan olvassuk Puskást? Hisz például a játék-szórakoztatás váltás alig írható le a pályán belülről. Vagy amikor Herbert Zimmermann (dicsérjünk meg engem az objektivitásomért, ahogy itten vájkálok a nyitott sebben!), a berni döntő riportere fölkiáltott: *Rahn schießt! Tor! Tor! Tor! Tor für Deutschland!,* akkor ez az esemény nagyon is túlmutatott a futballpályán, és szinte a Bundesrepublik újraalapításával lett

egyenlő. S van olyan vélekedés is, hogy az aranycsapat 56-os szétszóratása is jelképes, azóta nincs csapat, azóta nincs ország, a magyar nemzet gerince törött volna el 56-ban, azóta sem találja magamagát, illetve elbújt az ország, egy-egy személybe bújt bele, ahol Thomas Mann, ott Németország, ahol Puskás, ott Magyarország.

Igen, hát ez marhaság.

De azért legyen ez alkalom föltenni a kérdést, egyáltalán mennyiben magyar Puskás. Azt hiszem, a géniusz mindig nemzetek fölötti. A hagyomány, a gyökerek több mint fontosak, de megkockáztatom, csak a közepes futballista lehet német vagy magyar, ám, mondjuk, Beckenbauer csak most bajor, régebben, a pályán, Beckenbauer volt.

Ha *szorosan* olvassuk (close reading) Puskást, akkor a társadalmi összefüggések még kérdésesebbek. Hisz milyen következtetést kéne levonnunk Puskás bal lábából a sztálinista párttitkár, Rákosi Mátyás tar fejére vonatkozóan és fordítva? Mit jelent az, hogy a történelem egyik legundorítóbb rendszerében virágzott a történelem legszebb futballcsapata?

Persze tudom: a diktatúrában a politika használja a sportot mint legitimációs lehetőséget. Ó, azok a zseniális szovjet hokisok! Könnyedek, játékosak, megannyi Mozart! Milyen nehéz szívvel utáltuk őket, milyen nehezünkre esett átállni az esztétikai megítélésről a rosszkedvű morálisra!

A futball a tömegtársadalom terméke. Az arisztokrácia az individuális sportokat preferálta. (A mamánk például állandóan ostorozott minket, hogy teniszezzünk, a fehérben olyan elegánsak volnánk…) Mégis Puskás (mint a század paradigmája): az utolsó teljes személyiség, az egyén mint személy, az utolsó, aki a szívet, a szellemet és az észt harmóniában birtokolta. Mára a szív vagy szégyellendő, vagy nyálas giccs.

Ha már lúd, legyen kövér, és akkor legyen már *antitézisem* is:

Puskás az első posztmodern, Puskás, aki nincs is, csak a róla szóló elképzelések vannak, a tiszta lap, amelyre bárki bármit írhat, a népmesei hős, aki helyettünk győz, a ravasz sváb, aki túljár a kommunista diktátorok eszén, Puskás, az áruló, a vesztes, az önző. Ha egy Puskás van, ezer Puskás van, Puskás az, amit képzelünk róla (eltekintve a konkrét bal lábától), Puskás a megelőlegezett ezredvég, Puskás az örök lehet, a személyességtől megfosztott én, ő az én mint akárki.

Azt mondja Nabokov, mondja Nooteboom, hogy az elbeszélő Proust nem az ember Proust, és regényalakjai az ő képzeletén kívül nem éltek soha, sehol. Hát ez igaz Puskásra is. Sapienti sat. Mindezek Puskást a legnagyobb futballistává teszik – ennek a túlontúl hosszú évszázadnak a legnagyobbjává.

Maradt itt még egy kis probléma, az, hogy Puskás él. Ezt én valakiről írván nem szoktam figyelembe venni, de hát azt sem, hogy én élek.

Álszerényen meg kell mondanom, hogy az öcsém révén, aki hivatásos futballista volt, személyesen ismerem Puskás Ferencet, sőt kezet is fogtam vele, amely kezemet azóta szent ereklyeként hordozom magammal. Tudom jól, mi történne, ha ez a pár sor a szeme elé kerülne. Egyszerűen fenékbe billentene. S a személyes horizonton ez volna a *szintézis*.

Én pedig ereklyeként hordoznám magam, de legalábbis pars pro totómat.

De mit is akartam mondani? miről? mit? Passz.

A megnyerhetetlen élet

Mondják, mint csöppben a tenger, a sportban az ország. Ha mondják, rosszul mondják, ez annyira nem igaz, hogy olykor tényleg így van. Olykor tényleg visszafénylik a sport ábrázatán az ország

lehelete. Puskás és Rákosi kéz a kézben (bal láb a bal lábban)? Bár ott éppen arról volt szó, hogy az aranycsapat ki lett véve az országból, a mindennapból, igazságtalan hasonlattal, ugyanolyan sziget volt, állam az államban, mint az ávó. A magabiztosságukban is volt valami hasonló. A demokrácia nem tett jót a futballnak, a *fiúk* egy lettek közülünk, mi meg hát milyenek vagyunk? – hol ilyenek, hol olyanok. És van nemzeti sajátosság is, a strandokon tényleg úgy fociznak, amilyen az országklisé (lásd Copacabana, Siófok, Grado, Warnemünde – tengerben a csöpp).

Próbálkozzunk mással: sportban az élet. Küzdelem a létért. Győzzön a jobbik. Nehéz dolog ez. Mert szívünk szerint azt mondanánk: *győzzön a jó*. Csakhogy a jó nem akar győzni, van eszébe, veszteni sem akar, a jó valahogy mást akar, vélhetően nem akar semmit, csak lenni akar.

Ez futballpályán nem használható, ez a levés. Ott győzni kell, pontosabban győzni akarni, ez másképp nem megy. A különbségek vélhetően az Isten és a játékvezetők közti ontológiai különbségből adódnak. (Gondoljuk el egy pillanatra, hogy az Úristen vezet egy focimeccset. Ez les?! Ne vicceljen, Uram. Többszörösen rettenet!)

Nem örülnék, ha úgy élnék, ahogy játszottam volt, pedig kifejezetten sportszerű, szelíd játékos voltam, ennek a hírében álltam. Szántszándékkal soha nem szabálytalankodtam, de. De részint erősen számítottam a munkamegosztásra, nevezetesen a saját védőinkre, a bekkekre, kiknek kutyakötelességük a földbe bedarálni az ellent, részint olykor-olykor mi magunk is *odaléptünk,* ez az eufémizmus szakmailag jól körülírható, hozzátartozik a szakmához. Csalni se csaltam. De ha az esésbe kicsit belesegítettem, hegy látszódjék is az ellenem elkövetett falt, magyarán hozzám se nyúltak, csak földobtam magam, ezt a legteljesebb mértékben helyénvalónak találtam. Anekdot: egyszer éreztem (halvány) lelkifurdalást. Valahogy kupac képződött a gólvonalnál, feküdtem a földön, alul, mellettem az ellenfél kapusa, a labda a vonalon, előbbi

nyúlt volna már utóbbiért, amikor én megelőzve őt a kéznél lévő végtagommal, áttuszkoltam a labdát ama halálos vonalon. Talán ha tíz centire lehetett egymástól az arcunk, az ő döbbentje az én vidámamtól. Lerázva magamról a kupacot rohantam ünnepelni, a kapus hörögve utánam, szabályosan elkapott a grabancomnál, úgy cipelt a bíróhoz, hogy mondanám csak meg, én szemét (satöbbi!), hogy kézzel pöcköltem be. A játékvezetők nagyon helyesen, tudván, hogy nem mindenhatók, általában tompák az utólagos reklamációkra, tudják, hogy ők csak egy verziót ismernek a játékból, s ha szerencséjük van, a többség verzióját, igazságról, valóságról itt sosincs szó, de a kapusból valami olyan vad szenvedély szólt, meztelen igazságvágy, hogy a bíró megtorpant s kérdőleg rám nézett. (A szenvedélyesség mellett még az is kellett, hogy *elég* alacsony osztályban játsszunk, följebb erre, erre a lelkizésre egyszerűen nincs *hely.)* Hirtelen civil lett a jelenet, azt kérdezték tőlem, hogy kézzel értem-e a labdához, és én kézzel értem hozzá. Ha nincs bíró, egyszerű a válasz, igen, de bíróstul jogtalan a kérdés, ezt nem lehet megkérdezni egy játékostól, minthogy ellenkező esetben sem hallgatnak meg, a bíró nyilvánvaló tévedését sosem korrigálja az én nyilvánvaló igazságom. De most mégis megkérdezték, és választ is vártak. Egy tűnő pillanatra megfordult a fejemben, hogy sértetten az orcájukba vágom az igazságot, de ez nem lett volna *helyén* való. Ám azt se lehetett már mondani, hogy nem értem hozzá. A kapus arca megint nagyon közel volt. Végül is formális megoldáshoz folyamodtam, vigyorogva azt mondtam, hogy urak, a szakvezetés megtiltotta, hogy nyilatkozzam. Ez sok volt a bírónak, legyintett, és gólt ítélt. Hogy a kapus mit mondott, e helyt nem rögzítem (édesanyám akkor már nem élt). Megoldhatatlan volt a föladat.

A sport mérhető, két pont az két pont, illetve már három, az élet mérhetetlen, három piros pont az egy fekete. Elsőkből lesznek az utolsók. De nem túl könnyen mondjuk ki ezt? Mert ha utolsók

vagyunk, akkor utolsók vagyunk. Ha fölkészületlenek vagyunk, akkor ott, abban a játékban ténylegesen hátrányba kerülünk. Emlékeztetnék a Zöld Pártok klasszikus konfliktusára, bekerülvén a parlamentbe, dönteni kellett, hogy elfogadják-e a játékszabályokat, mert ha nem fogadják el, kiesnek, azaz nem léteznek, és nem tudják bírálni e játékszabályokat.

Alkalmazkodni kell, hogy lehess. Hogy te te lehess. De az alkalmazkodás önfeladás is egyben. Túl kell élni, de nekem kell túlélni. Vannak tehát határok. És ki mondja meg, hol vannak ezek? Nehéz ez.

Több játék folyik egyszerre, rövid és hosszú távú játékok, egyéni és közösségi, materiális és szellemi, jókkal és jobbikakkal. A jó választására nincs recept. Közkeletű tévedés, hogy aki veszít, az a jó oldalán áll. Hun ott, hun nem. A hiúság arca ezer, a sport a hiúság szinonimája.

A futballt én nem versenynek tekintettem, hanem játéknak. Ami kicsit más, noha láttuk, nem makulátlan. A futball által tehát nem, mint csöppben a tengert kívántam volna valamit megismerni, hanem mint tengerben a tengert – nem megismerni, de benne elveszni. Ez az elveszés, elveszejtés: a játék.

4.

Kezdhetném az új fejezetet a következőképpen is: Esterházy Péter (nevek a szerkesztőség által megváltoztatva; a történetek valódiak), ez a roppant híres magyar író, olyan roppant híres volt, mint Félix Magath és Friedrich Schiller (a Schiller-évben) mindösszesen, aki ha kilépett az utcára, virágok nőttek a lába nyomában, és e virágok közt Heidi Klum rejtőzködött, hogy legalább egy pillantást vethessen a mesterre, nos ő aznap erkölcstelenül korán ébredt, stílusosan egy még az NDK-ból származó vekker gondoskodott arról, hogy ne késsé le a Drezdába induló gépet – és ha így kezdeném, az már-már

fölfogható volna a *Termelési-regény* című könyvem paródiájaként, vagyis nem így kezdem az új fejezetet, noha tényleg rémületesen korán kellett kelni.

Újrakezdem: Az internetet nyúzom, próbálok intelligensen fölkészülni a szász túrára. Egy-egy kudarccal végződött keresés után megsaccolom az IQ-mat. Azért pozitív (sőt egész!) számokra gondolok… A BC Hartha honlapjáról nagy nehezen kiderítem, hogy most szombaton, délután háromkor van a meccs, az Industriestadionban. Ott leszek. Amint említettem, már játszottam egyszer azon a pályán 35 évvel ezelőtt. Én akkor ott ígéretes jövő előtt álltam. Nyári bulimeccs, az endékás sportbarátokkal. Ezért megyek most oda. Majd az a leleményes újságíró, aki bennem elveszett, fölfedezi az akkor és a most, a kelet és a nyugat közti különbséget, mindezt a futball mint olyan tükrében. Hacsak úgy nem. Egy véletlen billentyűnyomásra (az intelligencia mint véletlengenerátor) megjelenik az eddig hiába kajtatott tabella. Tizedikek, 25 mérkőzésből 31 pont. Nem fognak már kiesni. A mögöttük lévő Neukieritzsch-csel fognak játszani. Most ott esik az eső, és elég hideg van. Ma hét éve halt meg az apám.

Életemben először autót bérelek a reptéren. Minden elő van már készítve, mégis úgy érzem, mintha valamit furfangosan megoldottam volna. Mindenesetre egy jelentős európai lap jelentős (tényfeltáró) újságírójának tekintem magam. Igyekszem a járásomat ehhez igazítani. Az autóban van egy GPS, első látásra azonnal barátságot kötünk; mint minden „beszélő” (vagy inkább „meghallgató”) szerkezetet (valamint a térdemben a „porcegeret”), őt is Bélának hívom. (Mindenki bélázik. Mért? Mért éppen béla? És minek nevezném, ha horvát volnék és japán? A név kötelez?) Az elkövetkezendő napokban kapcsolatunk szépen fejlődik, igazi konfliktust csupán a „demnächst” (nemsokára) szó pontatlan ismerete okoz, mert én ilyenkor azonnal lekanyarodom, amit ő, Béla zokon vesz, üvöltözni kezd velem, hogy azonnal forduljak vissza, de

hát épp most zavartál be, bazmeg, ebbe a föl se aszfaltozott mellékutcába, és egyébként se kiabáljál velem, nem vagyok én ehhez szokva, jó, rendben, de akkor meg forduljak most balra, már hogy fordulnék balra, édes kis szívem, beszélsz itten összevissza – és így tovább, de végül is jól megvagyunk. Bélának nyugodt férfi-hangja van, de módomban lett volna egy (nyugodt) nőit is választani, ám nem választottam.

A drezdai pincérnőnek (nyugodt) női hangja van. Próbálom leolvasni róla, hogy „endékás csaj”-e.

Ez egy szakkifejezés, terminus technicus, melyet 1991-ben így próbáltam körülírni:

EGY KÖZÉP-EURÓPAI FÉRFI KESERVEI – Erotikus év volt ez a tavalyi. Egyesülés egyesülés hátán. Egyesülések jöttek, egyesülések mentek. Egy időben például – régen, de milyen régen! – naponta olvashattuk a napilapban, melyet kézbe vettünk, hogy „Világ proletárjai egyesüljetek!” Hát ennek a föliratnak vége, a világ proletárjai (legalábbis mint ilyenek) nem egyesülnek többé – egyesült *viszont* Németország (mint olyan).

Van, aki ezt aggodalommal fogadja, mondván, rendben van ez így, persze, a németek jók, jónak jók, de hogy a jóból is megárt a sok. Hogy talán mégiscsak hercegségek kellenének, azok olyan helyesek voltak, olyan nettek. Mások viszont úgy tartják, végre visszaállt a világ rendje, milyen dolog az, hogy egy ország az két ország, ami egy, az legyen egy, ez nem jó vagy rossz, hanem szükséges.

Az mintha igaz volna, hogy Németország rendszerint vagy túl nagy, vagy túl kicsi, nehezen találja a ritmust, de hogy félni kellene tőle, azt nem hiszem. Igaz, az sem volna jó, ha ő maga nem félne egy kicsit önmagától, ha nem tartana saját magától, ha nem tartaná fél szemét önmagán. De könnyebben tudunk magunktól félni, ha tőlünk nem félnek. Úgy tetszik, maguk a németek is megosztottak az egyesülés ügyében, mintha erre inkább csak a Deutsche

Mark lett volna fölkészülve, és a német agy, szív, lélek kevésbé. Ezt én otthonról, Magyarországról ismerem, mi csak magunkkal egyesültünk, nem egy másik Magyarországgal, mégse értünk semmit, mégis állandóan meg vagyunk lepődve – nálunk legföljebb annyival egyszerűbb, hogy még Deutsche Mark sincs.

Ennél azonban alapvetőbb dologról akarok szót ejteni. Mert van egy pont, ahol egyértelműen csak veszteséget, vereséget, hiányt és fájdalmat hozott a német egyesülés. Eltűnt valami a világból, ami nélkül – hogy egy példát említsek – én nem én lennék, egész életem másként, vélhetően rosszabbul alakult volna, eltűnt valami, s ennek a jelentőségét, a súlyát kizárólag egy közép-európai és (majdnem) kizárólag egy férfi foghatja föl. Némi megszorításokkal magam is efféle volnék.

A közép-európai férfi a német egyesülés igazi vesztese. Mert nincsen többé, nincsen a teremtésben többé az, amit úgy hívtunk: *az endékás csajok*. Az endékás csajok… Önök azt el sem tudják képzelni, milyenek voltak, mi mindent tudtak és mertek… Például németül beszéltek. Mégse egy szláv nyelv. Egy román lánnyal vagy csehvel csak oroszul lehetett szidni az oroszokat (ha ez volt a részfeladat). De nemcsak németül beszéltek, hanem szóba is álltak az emberrel. Emberségesek voltak, humánusak, kedvesek és áldozatkészek, és számomra ismeretlen okból nagy becsben tartották a magyar férfit mint magyart s mint férfit. (Nem voltak tökéletesek, de hát ki tökéletes? Lengyel lánnyal templomba járni, szerb kisasszony bátyját testvérré fogadni, szlovákkal röplabdázni, endékással órákig fürödni jéghideg tengerekben: mindennek ára van.)

Ha az ember lehunyta a szemét, az endékás csajt máris körbelengte az oszthatatlan német szellem, Hölderlin, Goethe, Freddy Quinn, azaz máris ott volt áhított Európájában, egyenrangú volt, nem kellett arra gondolnia, hogy ő másodosztályú – mert hiába lebbent esetleg a vasfüggöny, s lelt az ember eneszká típusú lányra,

mindig az fizette a cehhet, és akkor megint minden eszébe jutott az embernek, szabadság, Jalta, i tak dalse (oroszul: s a többi).

Most mondanék akkor pausál-köszönetet minden endékás csajnak a Hauptstadt der DDR-től Karl-Marx-Stadtig – noha már látni vélem arcotokon az új emancipált gőgös fintort, már parfümöt is cseréltetek, de én nem felejtem el azt a sok, apró, forró gesztust, mellyel hozzájárultatok egy egészségesebb, kisebbségi érzésektől mentes Közép-Európához.

Ti sem vagytok, Közép-Európa sincs. Mi is az, ami van?

Bennünk, magyarokban mindig volt egy nevetséges fölényesség az NDK-val szemben. Egy nagyon is kétséges fölény, amelynek az alapja részint a tudatlanság volt, részint épp az a politikai cinizmus, amelynek egyszerre voltunk haszonélvezői és megvetői. Szóval hogy rendben, diktatúra van, nincs mit ugrálni, építjük ezt a szocializmust, nincs mit ugrálni, de hát ezek a németek még élvezik is ezt az egészet! Ezt azért túlzásnak tartottuk. Vagy csak féltünk, hogy beárulnak Moszkvában? Vagy ezt a funkcionáriusok mondták, és mi átvettük? (Akkor még volt egy „mi”, legalábbis azt hittük – és az elég is, talán...)

De most nem így nézek a pincérnőre (aki 89-ben amúgy is még általános iskolába járhatott). NDK-n itt most lényegében magyart értek. Azt nézem, fölismerem-e az itteniekben magunkat, magamat, fölismerem-e „a diktatúra sújtotta embert”, „a diktatúra sebesültjét”. Látszik-e a járásukon. De ezt nem az önsajnálat felől nézem – pedig erős reflexek húzzák az embert erre, itt is, nálunk is. Valami kisszerűséget keresek, arcvonásban, ruházatban, viselkedésben, valami perverz szocialista maradványt (amint mondjuk a Trabant – bár én személy szerint jó viszonyban álltam, ha kissé hosszabban is, mint szerettem volna, mondott mozgó tárggyal; mindenesetre neki volt a világ legvarázsosabb) használati utasítása, föl is használtam mottóként a beszédes nevű *Kis magyar pornográfiá*ban: A Trabant gyorsulása és útfekvése kitűnő, ez

azonban nem szabad, hogy könnyelműségre csábítson!), valami szeplőt keresek hát, amelyre a túlélés kényszere adna fölmentést. Vagyis azt nézem, elmúlt-e ama régi idő, miközben tudván tudom, hogy elmúlt.

Ám az idő valóban nem lineárisan múlik. Mint rossz plafonról a vakolat, olykor valahonnét ránk potyog a régi idő, és akkor ez látszik az arcunkon. Ezt szenvedésnek mondani romantikus túlzás volna. De azért egy gimnáziumi osztálytalálkozón halálpontosan meg lehet mondani, ki az, aki időközben kiment nyugatra. Nem fájdalom, inkább nyúzottság látszik. A sejteknek valami fegyelmezetlensége, trehánysága, valami nemtörődömség. Valami olyan rossz, amiről nem vettük észre, hogy az is mi vagyunk; azt hittük, hogy az csupán a rendszer. Nagy, paradigmatikus tévedése a posztszocialista országoknak!

A pincérnő rám nevet, erősen, személytelenül, akár egy amerikai, cheese. Meg van velem elégedve: a marhája, bouillabaisse-t rendeltem, Drezdában! (De csak kis adagot, vigasztalom magam post festa.) – A leves végül is jobbnak bizonyult, mint azt várni lehetett ilyen távol a tengertől. És kellemesen meleg ebben a májusi zord őszben. Ám egy közép-európai leves, melynek fő értéke, legitimációja a melegsége, nem tartalmazhat rákot. Ha túlélő-leves, akkor legyen krumplileves vagy a Heidi Klum mamájának legendás káposztalevese, melyet Heidi mélyhűtve szokott a neszesszerében New Yorkba kicsempészni. Hát persze én is szívesen hurcolnám az anyám gulyáslevesét, csak nincs… hát nincs már neszesszerem. Ha itt locsogna a tenger Drezdában vagy Budapesten, akkor nem volna abszurd scampikkal, vongolékkal túlélni. Akkor a Jakab-kagyló volna a krumpli. Akkor tudnánk, hogy a halász az olyan, mint a paraszt. Kenyérrel törülöm ki a tányérból a maradékot. De szeretem elegáns étteremben kenyérrel törülni ki a tányérból a maradékot!

Ahogy a prospektusban olvasom, Hartha Szászország szíve. Legalább Szászországnak van szíve. (New York a világ szíve,

mondták egy filmben a 80-as évek közepén. Nincsen is a világnak szíve, válaszolták erre ugyanott.) A Flemmingener Hofban verek tanyát. Ütöm föl főhadiszállásomat. Némiképp zavarban vagyok a teendőimet illetően.

A múlt őszön, a Béke-díj után Lipcsében olvastam a városházán, szép, ünnepélyes körülmények között, és előtte odalépett hozzám egy „korombeli öregember”, hogy ő Péter Valami, a családnevét nem értettem, és hogy emlékszem-e. Próbáltam nem rosszul válaszolni, lelkesen hallgattam. És hogy, itt egy női név és egy mosoly következett, ő is itt van. És akkor kimondta a varázsszót: Hartha! Megöleltük egymást. Két öreg kisfutballista ott a fényes teremben. Neki ajánlottam aztán a fölolvasást. Szép este volt. De hogy hívják? Az interneten találtam egy Péter B.-t, aki valamiféle klubvezető (vagy volt). Most kikeresem a telefonkönyvből. Akarom is hívni meg nem is. Majd holnap úgyis találkozunk a meccsen. Akkor majd kiderül.

Inkább megnézem addig is a pályát. Keringek a bérelt autóval az utcákon, lassan, akár egy bérgyilkos. Nincsen itt semmi. Embert is alig látok, igaz, ebben a májusi télben a kutyámat se engedném ki. Csak a tényfeltáró riporterek szaglásznak fáradhatatlanul. *Megfigyelés:* A volt NDK-ban a tavasz helyett is tél van. Próbálok emlékezni a városra, próbálom benépesíteni képzeletemmel az üres utcákat, tereket, 35 év ezelőtti lányokkal, fiatal asszonyokkal, férfiakkal, akik előtt ott az élet. Futballpályák környékén elfeledkezünk a diktatúrákról. Akkor még volt köztünk, aki azt gondolhatta, híres focista lesz. Egy Péter Ducke! Péter és Roland Ducke, de Péter volt a sztár. Eszembe jut (nyilván pontatlanul) egy Márai-mondat a Csonkigból: Megszoptatta és fölnevelte a tábornokot, majd eltelt 75 év.

A szász reggel már hajnalban elkezdődik városi ember számára alig hihetően: kakaskukorékolásra. Ez leírva kedvesen, bukolikus kedélyességgel hangzik, a kakas hangja leginkább azonban a hiéna

üvöltésére emlékeztet, és nem a fülbe, azonnal az agyba hatol. Ez természetes módon emlékeztet a keresztény gyökerekre: nincs ember, aki a harmadik kukorékolásra ne árulna el akárkit (embert, Istent, Istenembert). Egy rosszkedvű reggeli pincérnő még a kakasnál is reménytelenebb. Tükörtojást kérek, kisvártatva hozza is: egy darabot. Még soha nem láttam 1 darab tükörtojást így külön, egyedül, árván. Igaz, passzolt a pincérnőhöz. Prágában, ha nem szól a vendég, akkor azonnal hozzák az ún. *következő* sört, ott akarni kell a nem-et, mondani. Itt az igen-t kell akarni, nem jön magától. Az otthonosság kellemes hányingere tölt el.

Mindezekkel mintegy ellentétben az ablaknál vidám társaság, hangosak, nevetgélnek, azonnal rám köszönnek. Hallgatózom, egy szót sem értek, főleg s-eket hallok. A szász nyelvjárást nem nekem teremtették, állapítom meg. A Baedekkerem azt írja, hogy az itt beszélt dialektus közel volna a Hochdeutschhoz, még sincs jó híre. És hogy az NSZK-s filmeken tényleg mindig szászul beszéltették a gonosz NDK-s határőrt vagy az udvariatlan, amúgy rostocki pincért. Szakmámból fakadó hatalmas emberismeretemmel kiderítettem, hogy három párról van szó, a fiatalok és a szüleik, anyósok, apósok, valamint hogy a fiatal nő portugál, így portugálul („a virágok nyelvén”) beszélnek, innét a sok „s”, amit én annyira jellegzetesen NDK-snak hallottam, (így van ez, ha az ember egész álló nap a nyelvvel foglalkozik, kifinomul a hallása.) Honecker mint Luzitánia királya. – A sportriporterek, amikor a szóismétléstől való oktalan, buta félelmükben a „labda” helyett mindenféle bornírt szinonimákat kezdenek használni (a bőr, a pettyes, a játékszer), akkor szoktak áttérni a portugálról, föltéve persze, hogy a portugálok játszanak, a luzitánokra; a luzitán középpályások birtokolják többet a pettyest!

A csenevész tükörtojás nem köti le egész lényem, figyelem a luzitán–szász kulturális és gazdasági kapcsolatok fejlődését. Amely most megtorpanni látszik, valami feszültség támadt. A férj fiatal felesége szavait fordítja anyjának, ennek a sokat próbált szász

matrónának, amikor a felesége, a hevesvérű luzitán asszonyka azt sziszegi az arcába, ezt pontosan hallom: Nevetséges vagy! Istenem, mennyire nevetséges és szánalmas! A férfi kényszeredetten az anyjára mosolyog, mire a fiatal nő felugrik, lecsapja a szalvétáját, és kirohan. (Titokban egy cédulát ejt az asztalomra. Péter! Könyörgök, mentsen meg! – Hát erről majd egy másik könyvben. Ahogy a husumi edző emberileg utánanyúl a portugálkának…) Az asztalnál egyszer csak mindenki a férj mosolyával mosolyog. Attól tartok, én is. Aztán hirtelen szinte kiürül a terem, rajtam kívül két férfi marad, korombéliek. Jól láthatóan porszívóügynökök. Szerintük meg nyilván én. És noha ugyanavval a nevetségesen álfölényes kedveskedéssel szólnak a másik, fiatalabb pincérlányhoz, tanulóhoz, mint én, én odáig nem süllyedek, hogy azt mondjam, mint egyikőjük: Tükörtojást kérek, de előbb magácska nézzen abba a tükörbe…

Olvasom a *Döbelner Zeitung*ban (vagy *az Anzeiger*ben?), hogy szombat délelőtt a lányoknak van meccsük a másik pályán, a Wiesenstraßén. Én vagyok az egyetlen rendes, valódi, hogy úgy mondjam, az egyetlen reálisan létező néző, mindenki más rokon, apa, anya, cserejátékos. Már az apák s anyák is fiatalabbak! Annyira hihetetlen, hogy rögzíteném: itt állok Szászország közepében, sőt szívében, 1000 kilométerre az otthonomtól, szeretteimtől, hű nejemtől és engemet titkon tisztelő gyermekeimtől, szitáló esőben (még szerencse, hogy velem hű esernyőm!), egy futballpálya partvonala mellett, és odaadó figyelemmel kísérem a BC Hartha–Sachsen Leipzig II. leánymérkőzést, Nachwuchsfußball, Bezirksliga B, Juniorinnen. Illetve egyszerre két meccs van, a másik a fiúké, még juniorabbak, a Hausdorfer SV ellen. A mieink sárga-kékben játszanak. A családom színei – míg voltak a családomnak színei.

A lányok szép lassan, észrevétlen elvesztik a meccset, nem rosszabbak, de a lipcseieknek van egy jó kis rámenős csatárjuk (csatárnőjük). A pálya környékén mindenki nagyon konstruktív:

„Sikerülni fog!” (Ez azt jelenti, hogy gólt kaptak.) „Gyerekek.” „Hajtsatok.” „Középpálya! Középpálya!” (Ezt egy anya kiáltja, kétségbeesését nem is tudom mihez hasonlítani.) „Mindent bele.” „Szent ég.” (Megint kaptak egy gólt.)

Délutánra beborult. Jeges szél vágtat Szászország szívében. Még szerencse, hogy hű stb. Óvatosan közelítek a pálya felé. Most jó, hogy se Heidi, se Ramóna nincs velem, amivel nem azt akarom állítani, hogy egyszerűbb az életem fikciók nélkül, mindenesetre – bizonyos értelemben – zavartalanul nézelődhetek. A büfé előtt, sárga műanyagtető alatt gyülekeznek „a beavatottak”. Látszik rajtuk, hogy futballisták (voltak). Abból, ahogy állnak, ahogy megmoccan a csípőjük, látszik a megmaradt farizmokból vagy a soha el nem múló karikalábakról. Egyáltalán a tartásból. Én is kicsit ilyen vagyok. Ott állok a csoport szélén, már az esőben. Most szeretnék hozzájuk tartozni, csupán ott állni együtt, szidni az új generációt és egyszersmind lelkesedni is érte; nagyképűsködni, a múltat megszépíteni, és noha tudni, senki nem figyel, hosszan beszámolni egy csípőoperáció igazán lényegtelen részleteiről, otthon lenni, mert ugyanannak a játéknak voltunk szolgálói, lekötelezettjei.

De aztán a munkámra gondolok. De hogyan fogjak hozzá? Melyiküket szólítsam meg? És mivel? Erre nem elég jó a németem. Hisz még magyarul is ellensúlyozni kell a „szemüvegességem”. Pétert nem látom. Ekkor valaki elmegy előttem, és magyarul, szinte nem is nekem, azt mondja: Hajrá magyarok! Hajrá, vigyorgok, és majdnem hagyom továbbmenni. A megafonból közben az összeállítás hallatszik. Aztán, hogy ki ül a kispadon. Auf dem Ersatzbank sitzen folgende Sportfreunde... Ez a Sportfreunde kis honeckeres tájszólásban nekem a tiszta, a megtestesült NDK.

Henrik S. is egyike volt azoknak, akik annak idején, 1970-ben azt a túrát szervezték. Henrik S. is egyike volt azoknak, akiket annak idején (ez egy másik idő, jó 20 évvel korábbá) mint német nemzetiségűt, faji alapon tehát, kitelepítettek Magyarországról. Az

1941-es összeírás szerint 400 000-en voltak, ennek a felét deportálták. (Jellemző módon 1949-ben a 200 000-ből kb. 22 ezren vallották, merték magukat németnek vallani.) Rögtön a háború után, 1946-ban 150 000 ungarndeutsch került az amerikai megszállási övezetbe; akik megúszták, rosszabbul jártak, mert kicsit később az orosz zónába zsuppolták őket. Sachsenba és Sachsen-Anhaltba. (Állítólag az utolsó vonat 1952. július 27-én szállított ki még egy „kontingenst” Bischofswerdába.)

Ungváry Krisztián történésznek van a német kitelepítések rasszista gyökereiről egy érdekes dolgozata. Melyben többek közt arról beszél, hogy a magyarországi antifasiszták jelentős része nem demokrataként, hanem rasszistaként volt antifasiszta; az 1920 után eluralkodó rasszista közbeszédnek nemcsak zsidó származásúak voltak az áldozatai, 1945 után az új áldozatok a németek lettek. Amúgy is mindenért a németek lettek felelősek. A szovjetek „málenkij robotja” („közvetlen hátországi munkára való mozgósítás”) is kitüntetetten érintette őket, Magyarországról kb. 60 ezret vittek el a Szovjetunióba, melyből 15 ezer nem tért vissza. Aki visszatért, azok közül jó néhányan éppen csak leültek megpihenni, már vagonírozták is be őket Németországba. 100 kg csomagot vihettek magukkal, az életük itt maradt, és itt a földjeik, a házaik.

Ahová azután például a Szlovákiából kirúgott magyarok kerültek. Embertelenség fedett embertelenséget.

Így került ki Henrik (Heinrich) S. is, Szászországba lettünk osztva. Ebben a „lettünk osztvá”-ban, az általános alanyban még mindig hallatszik a kiszolgáltatottság, tán még a beletörődés is. A meccset nézzük, ezért nem nézünk egymásra, úgy beszélünk. Ettől olyan a beszélgetés, mintha unnánk. Vagy mintha mindennap beszélhetnénk, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, hogy mi most itt állunk (főleg hogy én), és dumálunk. Hogy akkoriban sok magyar dolgozott itt, az elektrogyárban meg a cipőgyárban. Ott laktatok, mutat a pályán túli lakótelepre. Kicsoda? A magyarok, ti.

Ott szemben nem egy hosszú faház volt?, jut hirtelen az eszembe. Bátorítóan bólint, most az a gimnázium. Ott volt a bankett a meccs után, feslik föl a múlt szövete. Szeretném, ha ő is bekapcsolódna az emlékezés munkájába, de inkább csak jókedvűen hunyorog. Sok sört megittunk, mondom még. Emlékszem, volt egy üvegcsizma, egy egyesületi üvegcsizma, azt kellett kiinni. Hja (németül: tja), az élet kemény, bólint; láthatóan mély tudása van a sörről mint olyanról. A Szalay Karcsi, a Karoli volt itt a leghíresebb magyar, mondja aztán. Őt ismerem, ott futballozott nálunk, aztán kijött ide, ő szervezte a meccset. Meg a Jimmy, mondja. De ő már meghalt, a máj. Hirtelen nem volt miről beszélnünk. A meccsről teszünk tudálékos megjegyzéseket, a cseh vendégmunkás gyerek tényleg jó, firnyákos pali, mondja. Magyarországon mindenki firnyákos, valószínűleg azért ilyen vacak a magyar futball. Elköszön, arrébb áll néhány méterre, úgy nézi tovább a játékot. Komoly ember, ő is tudja, hogy meccset egyedül kell nézni. Mégis, kicsit vereségnek érzem, hogy nem tudtam „megtartani". A szünetben teszek egy kört, hátha összefutok Péterrel. Nem futok össze. Egyébként is mit kezdenék vele, biztatom magam. Azon a lipcsei estén már minden megtörtént, ami megtörténhetett. Amikor boldogan átöleltem, mintha tényleg ismernénk egymást, mintha két élet újra találkozott volna a hosszú kitérő után.

Újra fölveszem a beszélgetés fonalát, kifejezetten kizsákmányolási szempontból. Kemény az újságíróélet! Mért van az, dugom az ujjam a nyitott sebbe, hogy immár nincs keleti klub a Bundesligában? Hallgat. Lehetséges, hogy ez még a diktatúra bosszúja? Lehet, hogy a keleti csapatok ugyanazért rosszak, mint a magyarok? Csak nálunk nincs külön ost meg west. Utoljára 1986-ban voltunk vb-n. Mellesleg jegyzem meg, az öcsém játszott abban a csapatban. Több jó erről nem is mondható. Amíg beszélek, végig ingatja a fejét. A Köln otthon kikap a Triertől, az Erfurttól meg doppingolás ürügyén levonnak három pontot, mert a lengyel játékosuk megmutatta a

bronchitiszes gyerekének, hogyan kell inhalálni… És micsoda tizenegyeseket adtak a Rostock ellen! Fölülről el van ez intézve.

Mint egy csalódott szerelmes legyint: Ezek nem akarnak minket! Nem is tudom, miért, fölkiáltok: De azért csak jobb, mint a Honecker alatt! Józanul válaszol, hát persze, hogy jobb. Jó a nyugdíj, biztos, jó nyugdíj van. Hallgatunk. Most már semmi nívótlanságtól, közhelytől nem riadok vissza. Van-e vesszi-osszi ellentét? Van. Tudhattam volna, ostoba kérdésre nincsen válasz. Kicsit megsajnál, és kifejti. Az unokám már nem lesz osszi. A fiatalok amúgy is nyugatra mennek dolgozni. És hogy nagy a munkanélküliség. A cipőgyárban *akkor* 800-an dolgoztak, most 25-en. És egy török a főnök! Először megvette egy odaátról, átvitte Lengyelbe, ami nem vált be vagy ki tudja, aztán eladta a töröknek. A firnyákos is ott dolgozik. Chemnitz pedig egy szellemváros, szinte kiürült.

Míg Chemnitz ürült, a meccset drámai körülmények között megnyertük. A hidegben boldogan vacogva söröztünk. Hátha ismer még itt valaki téged, mondja Henrik váratlanul. Bizonytalanul bólintok. Odaszól a „régiekhez”, gyere csak, Kajla, egy magas, kissé hajlott tartású „kolléga” mozdul, ismered? Hogy hívnak? Péter, mondom óvatosan. Henrik segít, hogy magyar vagyok, és itt játszottam. Most esik csak le, hogy végig félreértésben voltunk, ő azt hitte, hogy én is itt dolgoztam és játszottam, mint a Szalay Karcsi, nem csak egyszer, akkor. Kérdik is rögtön: Karoli, te vagy az? Ez nem a Karoli. A Karoli jó spíler volt. Meg a Hertelendi, az is játszott. Igen, az magyar név, mondom szárazon, mint egy frusztrált gimnáziumi irodalomtanár. Henrik bemondja a nevem, hátha az jelent valamit. Semmit, illetve valamit, mert nevetni kezdenek. Talán Osterhasénak hallották, mint rendesen (lásd Sowa–Dische–Enzensberger nyulas könyve). Olyan a jelenet, mint egy új játékosnak az első edzésen. Szakítópróba, mit tud, mit bír. A felek méregetik egymást. Sorsom még nem dőlt el.

Olyan gyorsan köszönünk el egymástól, mintha soha nem találkoztunk volna. „Otthon”, a hotelban végre rászánom magam, hogy fölhívjam (az ismert vagy ismeretlen) Péter B.-t. Szinte félek, állapítom meg meglepődve. Nem akarom. Mint egy gyerek, úgy viselkedem, nevetséges. Időhúzásból próbálom kitalálni a lehetséges eseteket. Jó napot kívánok, ez és ez vagyok. Mensch! Öregem, ez fantasztikus és így tovább, meghív vacsorára, szépen, lassan, módszeresen berúgunk. Vagy ellenkezőleg, sajnálkozva elhárít, épp most indul az anyósához Zwickauba, aki anyós a Trabantok egyik főkonstruktőre volt, még a P70-esekkel kezdte hajdanán. Vagy azt se tudja, ki vagyok, ezért aztán hebegni kezdek, deutschlandreise, 1970, cseppben a tenger. A kicsoda a hol? Érzem, a németem is elhagy, kinyögöm, mégis nem-e lehetne-e találkozni. Vasárnap? Bármikor, ahogy önnek megfelel. Mint két öreg futballista, mondom érzelmesen. Üljünk be a törzskocsmájába. Ekkor zokogásba tör ki, nincs törzshelyem, nincs senkim, nincs semmim, egyedül vagyok. Csönd. 15 éve nem jártam futballmeccsen! Mért nem?, vágok közbe brutálisan, mint egy gyerek. Hogy a felesége, a Trabant-konstruktőrnő lánya, nagyon népszerű a városban, és a népszerűsége akkor is töretlen maradt, amikor kiderült, hogy a Stasinak írt jelentéseket, ez iránt mindenki megértést tanúsított, még a fiatalok is, hisz a Trabant az mindenkinek a hasznára volt... A trabantos, az nem az anyósa?... meg se hallja, szipogva árad belőle tovább, a jelentéseiben rólam is ír, a tulajdon férjéről!, és akkor én ellene fordultam, hát az mégsem lehet, hogy mindent lehet, hogy mindent meg lehet magyarázni, valahol határt kell szabni, eddig és ne tovább, ezt mondtam a kocsmában, az utcán, és ezt mondtam a pályán, és mindenütt hallgattak, amikor ezt mondtam, és a feleségem is hallgatott, de aztán azt mondta, hogy elég és hogy most már fogjam be a pofám. Csönd. És mintha a csönd kérdezne valamit, de én nem vagyok képes válaszolni. Szóval maga se hisz nekem? Mi a fasznak jött ide Magyarországról, ha ugyanúgy hallgat, mint itt

mindenki? Ezt már halkan mondja: szóval maga is azt hiszi, hogy a valódi történet éppen fordítva van, és én írtam a jelentéseket…

Tárcsázni kezdek, kicsöng, gyorsan leteszem. Röhej, szedd össze magad. Újra, most hosszan kicsöng, nincsenek otthon. Föllélegzem, mintha elmaradt volna a kémiadolgozat. Már megint a Flaubert-effektus – hogy még mindig az volt a legjobb, ami nem történt meg.

Másnap, vasárnap megnézhetnék még egy ifi meccset, de elég volt, inkább egy Bach-koncertet választok Lipcsében. Kényelmesen kacskaringózom a Tamás-templom felé. Béla néha hisztériázik, de már jól összeszoktunk, én se ugrom azonnal mindenre, bekanyarodom, aztán tolatok, és nem mondom meg, mit gondolok. Térkép-fetisiszta vagyok, az esernyő után a térkép váltja ki belőlem a legfennköltebb emberi érzelmeket. Térkép közelében kizárólag az foglalkoztat, hogy a térképen megállapítsam, hol járok. Hogy hol járok, hidegen hagy. Pillantást is alig vetek rá. Minél fogva… hát nem *egészen* arra járok, amerre terveztem. Ez természetesen újabb térképtanulmányozást tesz indokolttá, és egy idő után szükségessé. Ha megtalálom magam a térképen, megnyugszom. Ez jó. Szép pedig ez a megfelelés térkép és valóság közt. Jónak és szépnek ritka ez az együttállása. Attól tartok egyébként, hogy én ezt a szépet nevezem a táj, a természet szépségének.

Szép tájban járok. Hatalmas, rikítóan sárga repceföldek közt, mintha tengeren. Ez a sárga a diktatúra alatt is szép volt, jut eszembe. Diktatúrában csak diktatúra van, nincsen *helye* másnak. Elvileg. A repce sárgája ellen tehetetlen volt a Stasi.

Mutscherrode, olvasom, magyarul ez varázsosan szép falunév.

A rochlitzi vár fegyelmezett megtekintése után módomban állna Rochlitzer Schnitzelt enni herzhaft panírozva, sörben és cayenne borssal. Kínálnak – ugyancsak herzhaft kiszerelésben – Rindsgulascht. Éljünk veszélyesen: nézzük meg, mit értenek Szászországban gulyáson. Megrendelem, aztán később meglátok valamit az étlapon: édes-savanyú Flecke. Hogy ez a pacal-e, a Kuttel.

A több mint kedves felszolgálónő (mi az, hogy több mint kedves?!) nem ismeri ezt a szót, ami meglep, de az öregedő Wittgenstein nyugalmával hamar kiderítjük, hogy ugyanarról beszélünk. Hogy akkor azt kérem. De hogy ő már nem tudja visszamondani a herzhafte gulyást. Ez elég szocialisztikusan hangzik, de sebaj, elébb a gulyás, majdan a pacal, fél adag. Legföljebb évadzáró vacsorának tekintem ezt az ebédet. Visszatérve a konyhából, valódi szomorúsággal jelenti, hogy nem lehetséges a fél adag, mert fél adag nincsen, így hozni sem tudja. Ez elég szocialisztikusan hangzik, de sebaj!, pacalkompromisszum!, hozza csak *bátran,* legföljebb a felét majdan otthagyom, azt szabad, ugye?! Azt megengedi a szakács vagy az előírás vagy a vendéglő szellemisége, ugye?! Boldogan bólogat. Bár, vágok aggódó pofát, a nagymamám mindig azt mondta, hogy ami a tányéron van, azt meg kell enni. Az meg lesz éve. Hogy az ő nagymamája is ezt mondta. Hogy hívták a nagymamáját? Mért kérdem. Hát talán… de hagyjuk.

Etet, mint egy anya vagy asszony; látszik az arcán az öröm, ahogy az ételeket hozza. Jólesik az evés – tényleg „helyi ízek, házias ételek”, ahogy az étlap ígéri. Evés közben messziről rám-rám pillant, olyan mintha beszélgetnénk. Később megtárgyaljuk a 2003-as árvizet. Meddig ért a víz? Eddig. Értem, tehát a szájamig. Két óra alatt jött föl, így mondja: az ön szájáig. Mi meg fölmenekültünk az emeletre. Minden elázott, de egy hét múlva már újra nyitottunk. Mindent kitettünk a napra, így nem rohadt meg. A tulaj is rendes volt, kifizetett. Meg a biztosító. Kikísér az autóig. (Pontosabban utánam szalad az ott felejtett esernyőmmel – de ezt nem említem, mert olyan, mintha kitaláltam volna a motívum végett.) Látja, ott a falon, a sötétebb csík, odáig ért a víz. Akkor itt nem parkoltam volna. Nem ám, mondja vidáman. Korombéli asszony, fiatalosan csillog a szeme. Valahogy folyamatosan lelkes. Vagy egyszerűen jókedvű.

Most ülök itt a parkolóban, és jegyzetelek, hogy ne felejtsem el azt,

amin semmi megjegyeznivaló nincs. Ha egy afféle vándorlegény volnék, aki épp túlélte a harmincéves háborút, akkor beállnék ide kuktának, és esténte sóvárogva a pincérnőről álmodnék.

Felirat: MÖSELN. Vajon mit jelent? Mondanám, hozzávetőlegesen: Pinárcs. Aztán egy másik tábla, hogy a régiónk élni akar, és tiltakozunk... Fékeznem kéne, hogy megtudjam, mi ellen, de nem fékezek. Ezt nem nevezném szolidaritásnak. Bezzeg Tierbachnál fékezek, munka!, meccs van az út mellett. Föltűnően keskeny pálya, az oldalvonalról szinte be lehet lépni a tizenhatoson belülre. A fű zöld. Az ég kék. A középcsatár kövér. Kövéren izmos. Öt méteren igazán gyors. Utána nagyon fújtat. Intelligensen elbújik – látom! látom! –, hogy ne lehessen megjátszani. Ismerem ezt a sprintek utáni bujdoklást. Aztán szakmailag alátámasztható módon fölháborodni, hogy már mióta nem kapunk labdát.

Herbert Blomstedt vezényli este a *h-moll misé*t a Tamás-templomban. Ahogy múlik az idő (a zene maszkjában), lekopik az arcokról az ünnepélyesség, csupaszok lesznek és fájdalommal telnek meg. Először azt hiszem, csupán a nap fáradtságát látom, ahogy szokásosan szétesnek az arcok, elfogyván a fegyelmezettség. De nem: ez a fájdalom belülről jön, a zene hozza ki belőlük (belőlünk). A fájdalom egyénivé teszi az arcokat, egyszer csak a japánok is különbözni kezdenek. (Vagy ha én japán vagyok, és erről még nem esett szó se pro, se contra: akkor a többiek, a fehérek.) Bachot közhelyszerűen Isten közvetlen követének tartjuk. De az emberé is! Túl gyakran írjuk le Isten nevét! (XIX. századi, vagyis ártatlan büntetés: írja le százszor büntetésből: Ne írd le gyakran Isten nevét.)

Béla zseniálisan terelget, vakon követem immár, azt is tudja, hol van dugó, baleset, ilyenkor könnyű meghajlással elnézésemet kéri, hogy akkor újratervezné, számolná az utunkat, ha nincs ellene kifogásom. Édes öregem, csináld legjobb belátásod szerint. Teszünk egy kitérőt, egy ígéretesnek tetsző előétel felé; spanyolos ál-izé,

hollywoodi filmdíszlet, inkább épületkomplexus, mint épületkomplexum. Nem lepődnék meg, ha Zorró vágtatna elő a ruhatárból. Majdnem, egy osztrák férfitársaság; ez így együtt alkalom volna eltűnődni az európai szellemiség mibenlétéről. Nem használom ki az alkalmat, és ezt tekintsük szerencsének. Az osztrákok mintha sportról beszélnének, Schumi, hallom, Krankl, hallom, is a Wahnsinn, hallom.

Majd tisztán: Mensch! Lappalien! Lappalien waren das! Hogy tíz évvel ezelőtt Uli Stein micsoda lappáliákat követett volna el. Vagy inkább ellenkezőleg, hogy csak bagatell ügyek írhatók a számlájára. Jó érzés lehet Uli Steinnek, hogy ennyire él még Európa emlékezetében. Jegyzetelésem félreérthető, ez kis izgatottságot okoz a konyha környékén, igyekszem szigorú, de igazságos arcot vágni, mintha a Feinschmecker utazó nagykövete volnék. Egy fiatal kukta bekukucskál a terembe, rám vigyorog, olyan édesen, hogy abból – megfelelő tehetséggel – újraírható volna a *Halál Velencé*ben.

Nosztalgikus reflexeimet letöröm, nem nézek be újra Harthába. Megtaláltam a (kis) történetemet, mehetek tovább, mint egy John Wayne (például). Egy drezdai internetcaféban kötök ki; kelet-európai odú, párás meleg, embermeleg, telezsúfolva computerekkel, egymás hegyén-hátán. Könyökünk összeér, mellettem egy hatalmas – talán kínai vagy vietnámi. Csöng a mobilja, üvöltve beszél. Fizikailag fáj (a dobhártyámnak). Mókuci, ez a legfontosabb szava. És piálni. Mókuci, piálni, este. Láthatóan eszébe sem jut, sőt elvileg sem juthat az eszébe, hogy esetleg valakit most zavarna. Multi-kulti.

Mennyire jellemzően európai (vagy emberi?) jelenség, hogy ártatlan sétálgatás közben, pötty, hirtelen belezuhanunk a történelem sötét vermébe. Az idő mélységesen mély kútjába. Ez persze jelenthetné azt is, hogy mondjuk, egy szép, régi épületre bukkanunk – váratlanul, folyamatosan. Ez is igaz, Európa zsúfolt, evvel a széppel is zsúfolt. Mennél zsúfoltabb, annál európaibb. De zsúfolt a csúnyával, a mocsokkal, a bűnnel, az árulással is,

önmagunk, értékeink, elveink, legszebb álmaink folyamatos elárulásával. Van egy fél napom Drezdában a repülő indulásáig. Ha már errefelé járok, gondoltam, megnézem, hol halt meg a dédapám, és – hogy látványosan fogalmazzak – egy gázkamrában találtam magam. Nem is a dédapám volt, hanem a nagyapám nagyapja, 1867 előtt gyakorlatilag ő volt a külügyminiszter a Monarchiában, és aztán „a közvélemény egy ellenséges része" őt tette felelőssé a königgrätzi csatáért, hogy azt ő forszírozta volna, mert bigott katolicizmusa miatt ki nem állhatta a poroszokat. Ez utóbbi ugyan megfelelt az igazságnak, de Königgrätz dolgában nem volt sáros. A rágalmazási kampány mégis többé-kevésbé sikerrel járt, többek között azért is, mert élete végén a Pirnai Ideggyógyintézetbe került; ma úgy mondanánk, krónikus depresszióval. Irány tehát Pirna, könnyű családi emléktúra – és?! És belebotlok egy náci „halálgyárba". Canalettónak van egy Pirna-sorozata. A Canaletto-képeken a világ ártatlan (igaz, első látásra kissé unalmas is). Akkor tehát: Canaletto és eutanáziaprogram. Ez az *és* Európa arca.

Visszaérve a városba belebotlok egy kicsi tüntetésbe; hétfő van. Munkát mindenkinek. Fakó nő olvas föl fáradtan, rosszul egy kiáltványfélét, körülbelül 15-20-an hallgatják. Korombéli, meggyötört arcú keletnémetek, láthatóan nem a korszak győztesei. A csoportosulás szélén fiatal fiú NPD zászlót tart. Szászország a nácik fellegvára, olvastam. Itt sikerült az NPD-nek a szélsőjobbot egyesítenie. A párttagok 60 százaléka 30 éven aluli. Igyekszem a fiú arcáról leolvasni a náci állati vonásokat. Illetve emberi, európai vonásokat, melyek nácik. Csak egy szerencsétlen, szomorú kis faszt látok. Lehetne a fiam is akár. Mit csináltam rosszul?

Ne ígérjünk egymásnak semmit, mondom Bélának érzelmesen búcsúzóul. Undokul hallgat, kezemben a slusszkulcs.

5.

Kis jószándékkal és nyelvérzékkel minden hasonlíthat mindenhez és ennek váratlanul még következményei is lehetnek. Az utazás hasonlít a regényíráshoz; például előfordul, hogy a regénynek már vége van, de a regényírásnak még nincs. Mondhatom, barátságtalan helyzet. Hazaérve Németországból hirtelen vége lett az utazásnak. Még felhívtam a Heszt, hogy elvarrjam ezt a szálat is. Közben Heidi egészséges gyermeknek adott életet. Ugyanezen forrásból azt is megtudtam, hogy Tom Cruise sebesre smárolta Katie Holmes száját. És ennek kapcsán azt is, hogy egyetlen nyelves csók alatt 60 mg víz, 0,7 gramm fehérje, illetve zsír, 0,4 gramm só, 0,16 gramm mirigyváladék és több millió baktérium cserél gazdát. A repülőn olvastam. Plusz huszonkilenc izom mozog. Fejenként. Amit tudsz, azt nem vehetik el tőled, mondják a bölcs kelet-európai nagymamák. *Megfigyelés:* nincs megfigyelés. Már hiába utaztam el az eredeti terveimnek megfelelően Honra, az 1951-es családi kitelepítés színhelyére, hogy egyesítsek európai múltat, jelent és jövendőt a büntetőterületen belül; meghallgattam vendéglátóm történeteit, részint vadásztörténeteket (szemben a vaddisznó mutterral, most mi lesz?), részint a csapat körülieket (visszament Rédére az edző, és bizony magával vitt egy-két jó spílert), miközben olyan négyfogásos ünnepi traktában volt részem, akár egy századeleji Móricz-novellában (csak a szociális feszültségeket hagytuk el), álltam azután a göcsörtös, falusi futballpálya szélén, de már nem azt láttam, ami előttem volt, nem a „kis Sőregit”, amint gólt fejel, nem láttam, hogy „a Bajkó kivédi a szemünket”, nem hallottam a minden pályán honos közismert, titkos híreket, „a centerhalfnak hármasikrei lesznek, ezért nincs itt, a hatvani kórházban van, fogja a felesége kezét, és azt mondta, kettes ikernél jött volna”, ott álltam, ferdén, mint szemben a jegenyefa, és nem történt semmi.

Már egy másik történetben voltam. Illetve még nem benne, felé. Szóval lesz egy férfi, aki mesél és mesél. Már nem fiatal. Az orra borvirágos, és a világ összes nagy focistáját ismeri. És azok is őt.

Tiszteletem, Béla bátyám, szokta neki Pele mondani. Egyszerű, 100 oldal. Csak ügyesen, fiacskám, csak ügyesen tovább, biztatja Pelét az öreg. Csak ne keverjem össze a Béla miatt a porcegérrel. Bár a porcegérre is épülhetne az elbeszélés, édes Bélám, mennyit marhultunk együtt, mennyi jó sztori, mi?! Te ott bent a térdem sötétjében, én meg kint, ahol a csillagos ég. A középhátvéd Kant. Ez nem rossz, viszont fuccs az egyszerűnek. Lesz, ami lesz, nem fogok a saját görcsösségemhez görcsösen ragaszkodni.

Az észak-magyarországi égen sötét felhők(!) és világítón kék égdarabok keveredtek, a Nap épphogy lebukott, lilás árnyékok vetődtek az égre, olyan lett egyszerre ez a falusi pálya, mint valami nagy művészi rafinériával megvilágított színpad. Én pedig, miközben a kis Sőregit szabályosan elválasztották a labdától (bíró! vak vagy?!), én mindegyre arra vártam, hogy akár a nagy Netzer, egyszer csak megjelenik „a tér mélyéből előtörő” – regényhős.